

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LITERATŪROS ISTORIJOS IR TEORIJOS KATEDRA

Mindaugas Malcevičius

Literatūrologijos specialybės II kurso studentas

**POEZIJOS REFLEKSIJA ALFONSO NYKOS-NILIŪNO
DIENORAŠČIUOSE**

Magistro darbas

Darbo vadovas
doc. dr. Vigmantas Butkus

Šiauliai 2012

TURINYS

I. ĮVADAS.....	3
II. TEORINĖS POEZIJOS APIBRĖŽTYS IR JOS DIENORAŠTINĖ REFLEKSIJA.....	8
1. Poezijos samprata: (ne)apibrėžiamumo aspektas.....	8
2. Dienoraštinės poezijos refleksijos autentiškumą formuojantys veiksniai	15
III. POEZIJOS SAMPRATA ALFONSO NYKOS-NILIŪNO DIENORAŠČIUOSE	19
1. Poezijos apibrėžtis	19
1. 1. Filosofiška poezijos samprata	19
1. 2. Filologinė poezijos apibrėžtis.....	25
2. Poetinio teksto vertės kriterijai	29
3. Kintantis poezijos suvokimas ir vertinimas	37
4. Poezija – (ne)išverčiamas menas	42
5. Poezijos rašymo procesas	47
6. Poezijos autokomentarai	51
IV. IŠVADOS.....	57
V. SANTRAUKA.....	59
VI. SUMMARY	61
VII. ŠALTINIAI IR LITERATŪRA.....	63
VIII. ANOTACIJA.....	66

I. ĮVADAS

Literatūrologijoje, kaip ir daugelyje kitų mokslo sričių, visuomet iškyla poreikis aiškiai įvardyti tiriamą objektą. Tokio pobūdžio apibrėžtys – būtinybė, kadangi tik aiškiai įvardijus kalbamąjį objektą sumažėja klaidingų interpretacijų tikimybė, o rašantysis, prieš akis turėdamas ne tik sau pačiam, bet ir *kitam* suprantamą objekto apibrėžimą, nerizikuoja būti klaidingai suprastas ar netgi nesuprastas visai. Tačiau pastebėtina, kad literatūroje tam tikrų jos rūšių ar žanrų visuotinai priimtini apibrėžimai – gana problemiška sritis.

Šio magistro **darbo objektas** – trys Alfonso Nykos-Niliūno „Dienoraščio fragmentų“ tomai, tiksliau, paties rašančiojo poezijos refleksija. **Darbo tema** – poezijos refleksija Nykos-Niliūno dienoraščiuose. Svarbu paminėti, kad poezijos supratimo, sampratos sąvoka labai plati, todėl pateikti neginčytiną ir visuotinai priimtą jos apibrėžimą – gana sudėtinga. Pastebima, kad įvardyti, kas yra poezija, bandoma dažnai, tačiau daugelis poetų, literatūros tyrinėtojų, filosofų poeziją supranta ir ją vertina pasitelkdami skirtingus vertinimo kriterijus, todėl atsiranda įvairiausių poezijos aiškinimų ir apibrėžimų. Pavyzdžiui, Martynas Heideggeris, bandydamas atskleisti meno kūrinio prigimtį, poezija laiko ne tik žodžio meno kūrybą, bet ir architektūrą, tapybą bei muziką. Pasak jo, „kadangi visoks menas iš esmės yra kūryba, todėl architektūra, tapyba, muzika turėtų būti traktuojamos kaip poezija.“¹ Dar iškalbingesnis Giedrės Šmitienės pastebėjimas, „kad net tie, kurie gyvena poezija, imdami kalbėti susipainioja nerasdami atitikmenų konkrečiam patyrimui. Esamos sąvokų apibrėžtys nesiderina su tuo, kas jiems vyksta.“²

Neatsitiktinai magistro darbo objekto pasirinkimo priežastimi tampa paties Nykos-Niliūno asmenybė. Kaip pastebi jo kūrybos tyrinėtojai, „Nykos-Niliūno poezija yra be galo uždara, kupina individualių įvaizdžių, originali ir sudėtinga savo emociškai pakrova.“³ Norint prasibrauti į šį be galo uždara poeto pasaulį, suprasti, kaip Nyka-Niliūnas ap(s)ibrėžia, kas, jo manymu, yra poezija, darbe atsigręžiama į dienoraštį – žanrą, kuriame dažnai atsiveria tikroji, asmeniškai ir nesuvaidinta rašančiojo patirtis. Kadangi dienoraštis yra/turėtų būti rašančiojo pokalbis su savimi, tai, kaip pastebi Rimvydas Šilbajoris, Nykai-Niliūnui „dienoraščio įrašas tampa kūrybiniu poezijos aktu.“⁴ Todėl būtent čia, t. y. dienoraštyje, Nykos-Niliūno poezijos tyrinėtojuj atsiranda galimybė išsiaiškinti, kokiais kriterijais vadovaudamasis poetas vertina poeziją, kodėl vieni tekstai, pasak poeto, labai vertingi ir yra pelnytai

¹ Martynas Heideggeris. *Meno kūrinio prigimtis / Grožio kontūrai: iš XX a. užsienio estetikos*. Sudarytojas Bronius Kuzmickas. Vilnius: Mintis, 1980. P. 248.

² Giedrė Šmitienė. *Kalbėti kūnu: fenomenologinė Alfonso Nykos-Niliūno kūrybos studija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007. P. 10.

³ Jurgis Blekaitis. *Alfonso Nykos Niliūno „Balandžio Vigilija“ // Aidai, 1958. Nr. 7. P. 325.*

⁴ Rimvydas Šilbajoris. *Poezijos skaitymai*. Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 2004. P. 156.

vadinami poezija, o kiti lieka užribyje. Svarbu paminėti ir tai, kad analizuojant dienoraštinius užrašus atsiranda unikali galimybė išsiaiškinti, kaip rašomas eilėraštis, kokius reikalavimus poetas kelia savo ir kitų poezijai.

Kalbant apie **darbo temos aktualumą, darbo naujumą, jo reikšmę** pirmiausia reiktų kalbėti apie pačios temos specifiškumą. Daugelyje darbų, skirtų Nykos-Niliūno kūrybos studijoms ir interpretacijoms, siekiama atskleisti poetinio teksto esmę, jo giluminius klodus, tačiau nebandoma atsakyti į klausimą, kas poezija apskritai yra Nykai-Niliūnui. Žinoma, paskirų darbų, vienaip ar kitaip neišvengiamai paliečiančių šį klausimą, esama, tačiau be Jurgio Blekaitis straipsnio „Nyka-Niliūnas: poetas apie savo pasaulį poezijoje“⁵ niekas šio poeto poezijos refleksijos atskirai neanalizavo. Svarbu paminėti, kad analizuojant dienoraščius pastebima, jog tokia refleksija labai svarbi ir aktuali ne tik pačiam poetui, bet svarbi apskritai jo pasaulėžiūros, jo poezijos (auto)suvokimui. Šiame darbe atliekamas išsamus Nykos-Niliūno poezijos refleksijos tyrimas yra vienas pirmųjų tokio pobūdžio darbų.

Taip pat reiktų aktualizuoti tai, kad poezijos refleksija Nykos-Niliūno dienoraščiuose analizuojama atidžiai skaitant visus tris dienoraščių tomus. 1985 metų „Metmenyse“ išspausdintame straipsnyje Blekaitis pastebi, kad „[a]pie Nykos-Niliūno poeziją yra daug rašyta, ir ji visuotinai aukštai vertinama, bet išsamios studijos dar reikia laukti. Juk ir pati jo kūryba tebėra gyvame, brandžiam vyksme.“⁶ Žvelgiant iš šių dienų pozicijų, reikia pastebėti, kad ne tik pavienių straipsnių, bet ir išsamių studijų apie Nykos-Niliūno poeziją jau esama. Pastaraisiais metais pasirodė Šmitienės, Manfredo Žvirgždo, Lauryno Katkaus išsamios monografijos, kuriose skirtingais rakursais žvelgiama į daugialypę šio poeto kūrybą, rašomi baigiamieji bakalauro, magistro darbai, rengiamos disertacijos.

Taigi Nykos-Niliūno poezija, dienoraščiai tyrinėti įvairiais aspektais, tačiau peržvelgus įvairialypę ir dinamišką poeto kūrybos kritiką, jos tyrinėjimų istoriją, pastebima, kad beveik visuose darbuose, kuriuose darbo objektu pasirenkamas Nykos-Niliūno dienoraštis, gilinamasi tik į pirmąjį ir/ar antrąjį jų tomą. Kitaip tariant, šio poeto dienoraščių tyrimai iš esmės baigiasi sulig 2000 metais, t. y. su paskutiniais įrašais, rašytais antrajame „Dienoraščio fragmentų 1976–2000“ tome. Tokia situacija susidarė dėl to, kad tik po kone dešimtmečio, t. y. 2009 metais, išspausdinamas paskutinis Nykos-Niliūno dienoraštis „Dienoraščio fragmentai 2001–2009 ir Papildymai 1940–2000“. Išspausdintas

---

⁵ J. Blekaitis šiame straipsnyje lyg ir ieško atsakymo į klausimą, kokia yra Nykos-Niliūno poezija, tačiau pastebėtina, kad laisvų pašnekusių su poetu metu iškyla tik pavieniai poezijos ir jos paskirties įvardijimai, sąlygoti Nykos-Niliūno prisiminimų ir laiko, kuriame jie vyko. Svarbu paminėti ir tai, kad minimame straipsnyje Blekaitis įrašo Nykos-Niliūno mintį, esą mažiausiai apie poeziją gali pasakyti pats poetas. Žr.: Jurgis Blekaitis. *Nyka-Niliūnas: apie savo pasaulį poezijoje // Metmenys*, 1985. Nr. 49. 3–37 p. Būtent todėl autentiškiausia Nykos-Niliūno poezijos refleksija galima tik dienoraščiuose, kurie yra ne tik autobiografinio, dokumentinio pobūdžio, bet, svarbiausia, rašomi *sau*, nieko nesitikint iš *kito*, nemeluojant. Atsakymo į klausimą, kaip Nyka-Niliūnas ap(s)ibrėžia, kas yra poezija, ieškant dienoraštyje, atsiranda prielaida, kad poezijos refleksija atsiskleis pačiam poetui to sąmoningai nesuvokiant.

⁶ Jurgis Blekaitis. *Nyka-Niliūnas: apie savo pasaulį poezijoje*. P. 21.

naujas dienoraštis šio poeto kūrybos tyrinėtojams neabejotinai ir vėl atveria naujas tyrinėjimų galimybes. Taip tarsi dar kartą patvirtinama 1985 metais Blekaičio išsakyta mintis, kad ir šiandien Nykos-Niliūno poezija tebėra vyksme, vis dar tokiame pat gyvame ir brandžiame kaip ir anuomet.

Todėl darbo naujumą, jo reikšmę pirmiausia nulemia tai, kad niekas Nykos-Niliūno poezijos refleksijos atskirai neanalizavo. Kita vertus, labai svarbu, kad šiuo darbu gerokai praplečiamas poeto kūrybos tyrinėjimų laukas. Turima omeny, kad tiriant poezijos refleksiją Nykos-Niliūno dienoraščiuose gilinamasi ne tik į jau nemažai mokslininkų dėmesio susilaukusius pirmuosius du dienoraščius, bet, kaip minėta, ir į paskutinį jų tomą, kuris, be paskirų recenzijų ir straipsnių, dar visai mažai tyrinėtas ir tarsi lieka nuošaly⁷.

Ieškant poezijos apibrėžimo, kuris galėtų sudaryti opoziciją ar atsvarą Nykos-Niliūno dienoraščiuose pateikiamai poezijos sampratai, susidurta su netikėtais sunkumais, kadangi poeziją daugelis literatūros terminų žodynų ar enciklopedijų, literatūrologijos mokslo darbų iš esmės aiškina skirtingai. Nors, remiantis tais pačiais žodynais, *žodinės kūrybos* sąvoka lyg ir galėtų būti vyraujanti poezijos apibrėžtis, tačiau skirtingi kai kurių reikšmių aiškinimai neleidžia poezijos įsprausti į šį siaurą ir mažai informatyvų rėmą. Pasak Viktorijos Daujotytės, „kad ir kaip būtų paradoksalu, eilėraščio įvairumas, neapibrėžtumas yra ir jo žanrinis bruožas.“⁸ Taigi jau pats poezijos neapibrėžtumas nulemia dienoraščiuose tiriamos Nykos-Niliūno poezijos refleksijos problemškumą. Magistro darbe keliamos ir tiriamos tokios **problemos**: kokia yra/galėtų būti bendroji poezijos samprata, ar Nyka-Niliūnas prie jos priartėja, ar nutolsta; kokią poezijos sampratą Nyka-Niliūnas pateikia savo dienoraščiuose; kokie poezijos vertės kriterijai aptinkami poeto dienoraščiuose; kaip kinta poezijos suvokimas ir vertinimas, kokie veiksniai tai lemia.

Magistro **darbo tikslas** – išanalizavus Nykos-Niliūno dienoraščiuose aptinkamas poezijos refleksijas, atskleisti šio poeto poezijos sampratą bei išsiaiškinti, kokiais kriterijais vadovaujantis nustatoma poetinio teksto vertė. Siekiant šio tikslo darbe išsikelti keli **uždaviniai**, kurių vienas pirmųjų – išryškinti kitų invariantinius apibrėžimus, kas yra poezija. Tokia iš paskirų invariantinių apibrėžčių suformuluota poezijos apibrėžtis labai svarbi, kadangi išsiaiškinus, kaip apskritai suprantamas žodis „poezija“ (literatūrologiniuose ir panašiuose žodynuose, enciklopedijose, moksliniuose leidiniuose etc.), bus tiriama, ar Nyka-Niliūnas prie jos priartėja, ar nutolsta. Antrasis darbe išsikeltas uždavinys irgi dar nėra tiesioginis perėjimas prie pačios Nykos-Niliūno poezijos refleksijos analizės. Būtina

---

⁷ Iš išsamesnių darbų, kuriuose būtų analizuojamas trečiasis Nykos-Niliūno dienoraštis, galima išskirti nebent Virginijos Šlekienės straipsnį „Būties ir kultūros refleksija Alfonso Nykos-Niliūno dienoraščiuose“, kuriame, pasak autorės, ne tik siekiama trečiąjį Nykos-Niliūno dienoraščio tomą įlieti į intensyvią literatūrinę apyvertą, bet ir išryškinti dienoraštyje aprašomus kasdienybės motyvus, pasigilinti į dienoraštyje aptinkamą kultūros ir literatūros refleksiją, aptarti Nykos-Niliūno prustišką santykį su tikrove. Plačiau žr.: Virginija Šlekienė. *Būties ir kultūros refleksija Alfonso Nykos-Niliūno dienoraščiuose // Teksto slėpiniai*. Vilnius. Nr. 14, 2011. P. 94–105.

⁸ Viktorija Daujotytė. *Kas tu esi, eilėraštis?* Vilnius: Vaga, 1980. P. 58.

akcentuoti, kad šio poeto poezijos refleksija analizuojama tiriant ne pačią poeziją, o dienoraščius, kuriuose ir ieškoma poezijos refleksijos apraiškų, padėsiančių atsakyti į klausimą, kas yra poezija Nykai-Niliūnui. Todėl siekiant išvengti galimų klaidingų poezijos refleksijos interpretacijų, išsikeliamas antrasis darbo uždavinys – detaliau patyrinti ir pačius dienoraščius, dienoraščių specifiką, juos kaip žanrą.

Abu šie pirmieji pasirengiamojo ciklo darbo uždaviniai nėra esminiai, tačiau, be abejo, būtini. Pirmuoju atveju kiek įmanoma tiksliau apsibrėžus bendrąją poezijos sampratą bus turima į ką atsiremti analizuojant poeto Nykos-Niliūno poezijos sampratą, o antruoju, išsiaiškinus, kiek autentiški kai kurie dienoraščių įrašai, bus galima užkirsti kelią klaidingoms poezijos refleksijos interpretacijoms. Realizavus šiuos „parengiamuosius“ uždavinius, toliau keliami tokie pagrindiniai darbo uždaviniai: (a) atitinkamai suklasifikavus visas poezijos refleksijos apraiškas dienoraščiuose, išsiaiškinti, kaip Nyka-Niliūnas apibrėžia, kas yra poezija; (b) remiantis pavyzdžiais iš dienoraščių, nustatyti, kokiais vertinimo kriterijais vadovaudamasis poetas nustato poezijos (poeto) vertę; (c) išsiaiškinti, su kokiais poezijos vertimo iš kitos kalbos sunkumais, pasak Nykos-Niliūno, susiduria vertėjai, ar poezija išverčiama; (d) išsiaiškinti, kaip dienoraščiuose pakinta kai kurių poezijos tekstų, poetų vertinimas, išanalizuoti, kokie veiksniai lemia, kad vienu tekstų vertė nepakinta, o kitų kinta net labai žymiai; (e) aktualizuoti dienoraščiuose aprašytą Nykos-Niliūno poezijos kūrimo procesą ir išsiaiškinti, kiek korektūrų, taisymų reikalauja galutinis eilėraščio variantas; (f) išanalizuoti, kaip poetas vertina savo kūrybą, kokius vertinimo kriterijus jai taiko.

Tyrimo metodas. Darbo tikslo siekiama ir uždaviniai realizuojami aprašomuoju analitiniu metodu, kuris literatūrologijos diskurse yra tradicinis. Kadangi tyrimo metu dėmesys kreipiamas į dienoraštinės Nykos-Niliūno poezijos refleksijos visumą, šis metodas tokio pobūdžio darbui – parankiausias.

Tyrinėjimų apžvalga. Peržvelgus labai dinamišką, įvairiausių analizės aspektus ir metodus aktualizavusią Nykos-Niliūno kūrybos kritiką, susidarytų tikrai nemažas tyrinėjimų sąrašas, tačiau darbų, kuriuose pasitelkiant poeto dienoraščius būtų gvildinama poezijos refleksijos tema, neaptikta. Be abejo, paskirų straipsnių, kuriuose būtų paliečiamas Nykos-Niliūno poezijos refleksijos klausimas, esama nemažai, tačiau juose nusakyti Nykos-Niliūno poezijos esmę dažniausiai bandoma ne per dienoraščius, o per pačią poeziją (dienoraščiai šiuose darbuose cituojami tik kaip pagalbinė priemonė). Nemažai tokių straipsnių yra parašę: Rimvydas Šilbajoris, Virginija Balsevičiūtė, Dalia Jakaitė, Rita Tutlytė, Jurgis Blekaitis, Manfredas Žvirgždas, Viktorija Skrupskelytė. Taip pat svarbu paminėti, kad 2000 metais Nykai-Niliūnui buvo skirtas akademinio žurnalo „Darbai ir dienos“ numeris, kur šio poeto

tekstus analizavo visas būrys literatūrologų, filosofų, kritikų⁹. 2010 išleista knyga „Alfonso Nyka-Niliūnas: poetas ir jo pasaulis“, kurioje sudėti naujausi straipsniai, naujausios įžvalgos.

Iš visos daugiaplanės Nykos-Niliūno kūrybos tyrinėjimų virtinės arčiausiai šio magistro darbo tematikos yra Blekaičio straipsnis „Nyka-Niliūnas: apie savo pasaulį poezijoje“. Arčiausiai todėl, kad šiame straipsnyje atsakyti į klausimą, kas yra poezija Nykai-Niliūnui, bandoma ne per eilėraščių analizę (jie tik pagalbinė priemonė iliustruojant poeto pasisakymus, samprotavimus), o per šio straipsnio autoriaus ir poeto pašnekesius. „Mūsų pašnekesiuose 1984 metų balandžio ir gegužės mėnesį Nyka-Niliūnas pradžioje pasakojo apie savo vaikystę ir poetinio brendimo metus, o vėliau kalbėjo apie savo poezijos sampratą ir misiją“¹⁰ (išskirta cituojant – *M. M.*), – rašo Blekaitis straipsnio pradžioje. Pastebėtina, kad tokie pašnekesiai kažkiek panašūs į dienoraščio rašymą, juolab, kad Blekaitis tikina, esą jie „vyko laisvai, be nuoseklaus plano, be paruošto, užrašyto formulavimo“¹¹, kitaip tariant, šiek tiek panašiai į tai, kaip turėtų būti rašomas ir dienoraštis.

Nykos-Niliūno kūryba įvairiais aspektais intensyviausiai tyrinėta pastarąjį dešimtmetį. Išleistos net kelios išsamios studijos, kurios, nors su magistro darbo tema tiesiogiai ir nėra susijusios, šiame darbe pasitelkiamos: Šmitienės monografija „Kalbėti kūnu. Fenomenologinė Alfonso Nykos-Niliūno kūrybos studija“ (2007), Žvirgždo monografija „Regimybės atspindžiai: vizualumo poetika Alfonso Nykos-Niliūno kūryboje“ (2009), Lauryno Katkaus monografija „Tarp Arkadijos ir Inferno: tremtis Johannes Bobrowskio ir Alfonso Nykos-Niliūno lyrikoje“ (2010).

Darbo struktūra. Siekiant atsakyti į klausimą, kokia yra/galėtų būti bendroji poezijos samprata, magistro darbas pradedamas poezijos apibrėžčių literatūros terminų žodynuose, enciklopedijose ir literatūrologijos mokslo darbuose apžvalga. Kadangi darbo objektu pasirenkami Nykos-Niliūno dienoraščiai, iškyla būtinybė detaliau patyrinėti ir pačius dienoraščius, jų specifiką, dienoraštį kaip žanrą. Tai daroma antrame šio darbo skyriuje. Realizavus šiuos „parengiamuosius“ uždavinius, toliau pereinama prie pačios Nykos-Niliūno poezijos refleksijos, esančios jo dienoraščiuose, tyrimo. Darbas struktūruojamas pagal įprastą modelį: jį sudaro įvadas, antrasis skyrius, kuriame išryškunami kitų invariantiniai poezijos apibrėžimai bei aptariami dienoraštinės poezijos refleksijos autentiškumą formuojantys veiksniai, šeši dėstymo skyriai, išvados, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, literatūros sąrašas, anotacija. Dėstymo skyriai sukomponuoti taip, kad dienoraštinės Nykos-Niliūno poezijos refleksijos tyrimas padėtų nuosekliai atskleisti šio kūrėjo poezijos sampratą, leistų išsiaiškinti, kokiais kriterijais vadovaudamasis poetas nustato poetinio teksto vertę.

---

⁹ Žr.: *Darbai ir dienos*. T. 22. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2000.

¹⁰ Jurgis Blekaitis. *Nyka-Niliūnas: apie savo pasaulį poezijoje*. P. 8–9.

¹¹ *Ten pat*. P. 9.

II. TEORINĖS POEZIJOS APIBRĖŽTYS IR JOS DIENORAŠTINĖ REFLEKSIJA

1. Poezijos samprata: (ne)apibrėžiamumo aspektas

Poezijos samprata labai plati, todėl įsprausti ją į konkrečius apibrėžimo rėmus – gana sudėtinga. Pasak Daujotytės, nors „[p]oetas *esti* savo paties sąmonėje, patirtyje, bet dėl didesnio imlumo patiria ir kitų kuriančių žmonių patirtis, tad *individuāliosios* poetikos yra ir tam tikri apibendrinimai. Pačiomis bendriausiomis linijomis jie susisiečia su filosofų, teoretikų lyrikos refleksijomis.“¹² Svarbu paminėti, kad jau nuo Aristotelio laikų stengiamasi pateikti vienokią ar kitokią poezijos sampratą, tačiau neretai tokie bandymai ne tik kad nesuformuoja bent kiek aiškesnio poezijos apibrėžimo, bet priešingai – atrandamos vis naujos apibrėžtys, kiekvieną kartą vis iš naujo aiškinama(si), kas yra poezija. Taip pat svarbu paminėti, kad gausėjančioje poezijos apibrėžimų virtinėje vis dažniau išskyla filosofiška poezijos samprata. Kaip pastebi R. Šilbajoris, poeziją „galima būtų apibūdinti ne tik kaip didelį kultūros ilgesį, bet ir susiliejimą su kažkokia, formulėmis nepaaiškinama jėga ar paslaptimi.“¹³ Kitaip tariant, neatmetama prielaida, kad poezijos esmę kiekvienas, bandantis ją ap(s)ibrėžti, nusako remdamasis tiek asmenine patirtimi, savo santykiu su poezija, tiek ir literatūrologijos mokslo siūlomu moksliniu poezijos apibrėžimu. Būtent todėl pateikti aiškų, nekintantį ir išsamų poezijos esmę nusakantį apibrėžimą neretais atvejais tampa sunkia užduotimi.

Kadangi šiame magistro darbe Nykos-Niliūno poezijos refleksijos tyrimo išeities tašku pasirenkama definityvi formuluotė „poezija – tai...“, išskyla būtinybė apžvelgti, kaip poezija apibrėžiama literatūros terminų žodynuose, enciklopedijose ir literatūrologijos mokslo darbuose. Kitaip tariant, tikimasi, kad apžvelgus minimuose šaltiniuose pateikiamus poezijos apibrėžimus pavyks suformuluoti bent kiek invariantiškesnę jos sampratą. Toks žingsnis itin svarbus norint atsakyti į klausimą, kokią poezijos sampratą savo dienoraščiuose pateikia poetas Nyka-Niliūnas, t. y. ar jo siūlomas/-i poezijos apibrėžimas/-ai labai nutolsta nuo bendrosios mokslinės poezijos sampratos (jeigu apskritai ji tokia galima), pateikiamos literatūros terminų žodynuose, enciklopedijose ir literatūrologijos mokslo darbuose, ar prie jos priartėja.

Poezijos apibrėžčių šiame darbo poskyryje pirmiausia ieškoma žodyninio, enciklopedinio tipo šaltiniuose, vėliau – literatūrologijos mokslo darbuose, poetų, filosofų apmąstymuose. Tikimasi, kad žodyninė poezijos samprata padės suformuluoti bent kiek konceptualesnį, sąlyginai nedaugiareikšmį ir

¹² Viktorija Daujotytė. *Mažoji lyrikos teorija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005. P. 223.

¹³ Rimvydas Šilbajoris. *Poezijos skaitymai*. P. 9.

gana aiškų poezijos apibrėžimą, o literatūrologinio ir filosofinio diskurso kontekste išsirutuliojantys svarstymai apie poeziją leis suformuluoti nors kiek invariantiškesnę jos sampratą.

Prieš pradėdant ieškoti atsakymų į klausimą, kas yra poezija, reikia pastebėti, kad iš lotynų kalbos atėjęs terminas „poezija“ ne visose kalbose įsitvirtina vienu metu. Lietuvių kalboje „pirmą kartą terminas „poezija“ pavartotas „Aušros“ laikraštyje 1884 m. (S. Dagilio straipsnyje „Keli žodžiai apie poeziją...“, o žodis „poetas“ išstūmė „giesmininką“, „dainių“, „eilėraščių“, tik Maironiui 1892 m. ištarus šį žodį su ekspresyvia galia: „Jau niekas tavęs taip giliai nemylės, / Kaip tavo nuliūdęs poeta!“).¹⁴ Į anglų kalbą žodis „poezija“ ateina gerokai anksčiau, t. y. XIV amžiuje. Angliškame „Literatūros terminų ir literatūros teorijos žodyne“ rašoma, kad žodis *poiesis* (iš gr. *poiesis*) „į anglų kalbą atėjo XIV amžiuje. Tame pačiame amžiuje pradėtas vartoti ir kitas poeziją apibūdinantis žodis „poetrie“ (iš lot. *poetria*). Jie abu dažnai buvo vartojami kaip sinonimai, kol galiausiai *poetry* (poetiškumas, poezija) išstūmė *poiesis*.“¹⁵ Artimiausių lietuvių kaimynų lenkų kalboje žodis „poezija“ „pradėjo funkcionuoti Renesanso epochoje, tačiau tik Apšvietos laikotarpiu įgavo visuotinai vartojamo literatūros termino reikšmę.“¹⁶ Taigi pastebėtina, kad tiek lietuvių, tiek lenkų, tiek kitose kalbose žodis „poezija“ ilgą laiką buvo daugiareikšmis ir tik sąlyginai neseniai pradėta bandyti jį aiškiau apibrėžti.

Toliau aiškinantis poezijos sąvoką, reiktų paminėti, kad Lietuvoje XX amžiuje terminas „poezija“ tampa dažno literatūrologo analizės objektu. 1979 metais išleistoje studijoje „Lietuvių eilėdara“ Juozas Girdzijauskas pastebi: „Pastaruoju metu labai intensyviai tyrinėjama įvairių tautų eilėdara, vadovaujantis nevienodomis estetinėmis koncepcijomis, visokiausiais principais ir metodais. Pati eilėdaros sąvoka pasidarė labai neapibrėžta, daugiareikšmė.“¹⁷ Beveik tais pačiais metais Lietuvoje pasirodo ir Daujotytės, Kęstučio Nastopkos išsamios studijos apie poeziją, parašyta nemažai straipsnių. Beje, labai įkalbingas Daujotytės knygos „Kas tu esi, eilėrašči?“ pavadinimas, o joje išsakyta mintis, esą „kad ir kaip būtų paradoksalu, eilėraščio įvairumas, neapibrėžtumas, yra ir jo žanrinis bruožas“¹⁸, pateikia aiškų signalą – net ir besibaigiant XX amžiui vis dar nėra aiškaus, nedaugiareikšmio žodžio „poezija“ apibrėžimo. Itin reikšminga Piotro Żbikowskio mintis, kad „tiek Vakarų Europos, tiek Lenkijos to meto aprašomojoje estetinėje-literatūrinėje refleksijoje palyginti retai galime rasti išplėstą poezijos definiciją, o tai, turint galvoje klasicizmo atstovams būdingą visuotinę savos doktrinos kodifikavimo tendenciją, turi stebinti.“¹⁹

¹⁴ Vytautas Galinis, Juozas Girdzijauskas ir kt. *Literatūros teorijos apybraiža*. Vilnius: Vaga, 1982. P. 206–207.

¹⁵ John Anthony Cuddon. *The Penguin dictionary of literary terms and literary theory*. London: Penguin books, 1997. P. 721.

¹⁶ Asta Vaškeliėnė. *Poezijos ir jos žanrų samprata XVIII amžiaus poetikose ir retorikose: Filipo Nereuszo Golanskio poetikos tradiciškumas ir modernumas / Senoji Lietuvos literatūra. Istorijos rašymo horizontai: straipsnių rinkinys*. Knyga 18. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005. P. 229.

¹⁷ Juozas Girdzijauskas. *Lietuvių eilėdara. XX amžius*. Vilnius: Mokslas, 1979. P. 5.

¹⁸ Viktorija Daujotytė. *Kas tu esi, eilėrašči?* P. 58.

¹⁹ Cit. iš.: Asta Vaškeliėnė. *Poezijos ir jos žanrų samprata XVIII amžiaus poetikose ir retorikose...* P. 229.

Prieš pradėdant aiškintis, kaip poezija apibrėžiama įvairiuose šaltiniuose, būtina akcentuoti, kad atliekant šį darbą apsiribojama XX–XXI amžiaus mokslinėmis studijomis, literatūros terminų žodymais, enciklopedijomis bei straipsniais, t. y. tais šaltiniais, kurie *bent jau teoriškai* galėtų pateikti į Nykos-Niliūno regos lauką (pažymėtina, kad išimtys daromos tik kalbant apie tuos filosofus, mąstytojus, pavyzdžiui, Georgas Hegelis, kuriuos dienoraščiuose mini pats Nyka-Niliūnas, vadinasi, nors jų išvalgos sąlyginai jau ir nusikelia į kitą epochą, vis dėlto neiškrenta iš bendro analizuojamų dienoraščių konteksto). Toks apsiribojimas reikalingas tam, kad nebūtų per daug nuklysta nuo šio poeto gyvenamojo laikotarpio, kadangi apie poetinę kūrybą buvo mąstoma visomis epochomis ir, pastebėtina, mąstoma gana skirtingai.

Skirtingą poezijos suvokimą būtų galima paliudyti citata iš „Lietuvių enciklopedijos“, kurioje teigiama, kad „poezija, kaip santykis ir buvimo būdas, telpa kūrybos sąvokoje ir atvirkščiai. Šia prasme poezija (kaip menas, kūryba) amžių būvyje sulaukė daugybės skirtingų apibrėžimų. Platonui ji buvo *mimesis*, scholistikams – *recta ratio factibilium*, Baconui – *homo additus naturae*. Romantikai poeziją laikė tikrovės atskleidimu, gimtąja žmonijos kalba ir t. t.“²⁰ Pažymėtina, kad žodis „poezija“ šioje enciklopedijoje visų pirma aiškinamas pateikiant net kelias „pagrindines“ jo reikšmes, tačiau po visų šių apibrėžčių nevengiama pateikti ir gana trumpą bei sąlyginai nedaugiareikšmę poezijos sampratą. Taigi poezija, kaip rašoma šiame šaltinyje, – tai pirmiausia „ritmiškai ir metriškai sąlygota žodinė kūryba; estetinio realybės išgyvenimo išraiška poetinės kalbos normomis, estetiškos egzistencijos bei santykio su tikrove būdas; literatūrinė kūryba, neįeinanti į prozos sąvoką. [...] Siauresne prasme – eiliuota žodžio kūryba; lyrika“²¹ (išskirta cituojant – *M. M.*). Vadinasi, žodis „poezija“ (siaurąja prasme) gali būti apibūdinamas kaip „eiliuota žodžio kūryba“.

Svarbu paminėti, kad poezijos kaip *eiliuotos žodinės kūrybos* samprata žodyninio, enciklopedinio pobūdžio darbuose pastebimai dominuojanti. Pavyzdžiui, „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“ terminas „poezija“ aiškinamas gana plačiai, tačiau tai daroma tik po to, kai pradžioje glaustai ir gana aiškiai apibrėžiama, kad poezija – tai „eilėmis sukurta žodinė kūryba.“²² Šiame šaltinyje taip pat pažymima, esą „platesnė poezijos samprata pradėjo siaurėti naujaisiais amžiais, kai sustiprėjus meninei savimonei ir atsiradus knygų spausdinimo technikai vis labiau buvo pripažįstama grožinės prozos vertė. XIX amžiaus esėistikoje ir romantikų knygose poeziją pradėta tapatinti su lyrika, kuri suvokta kaip lyrinio herojaus saviraiška ir kaip opozicija prozai. Todėl galima ir siauresnė poezijos kaip lyrikos

²⁰ *Lietuvių enciklopedija*. T. 23. Vyriausias redaktorius Vaclovas Biržiška. Boston: Lietuvių enciklopedijų leidykla, 1961. P. 191.

²¹ *Ten pat.*

²² *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 18. Mokslinės redakcinės tarybos pirmininkas Juozas Tumelis. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010. P. 461.

sinonimo reikšmė.²³ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad abiejuose minėtuose šaltiniuose šalia poezijos kaip *eiliuotos žodinės kūrybos* sampratos, pateikiamas ir poezijos kaip *lyrikos* apibrėžimas.

Vokiškame žinyne, kur poezija apibūdinama vokiečių kalbos žodžiu *Dichtung*, poezija suprantama kaip „siekiamybė savo suvokiamą pasaulį sukurti naujai per žodį. [...] Poetinė kūryba apima formalų skirtumą nuo surištos (surimuotos) ir nesurištos (nesurimuotos) kalbos poezijoje, dramoje ir prozoje. Poezija yra kuriama remiantis tam tikrais meniniais įstatymais (taisyklėmis). Jos turinys apima viską, kas žmogui priklauso, nuo tikrovės iki grynios (be prasmės) žodžių magijos. Tai lemia poezijos temų ir formų įvairovę.“²⁴ Pastebėtina, kad šiame šaltinyje poezija pirmiausia suprantama kaip priemonė, būdas sukurti naują, individualiai suvokiamą pasaulį per žodį, kuriam poezijoje galioja tam tikri meniniai įstatymai ir taisyklės. Kitaip tariant, žodis čia aktualizuojamas kaip kartinė poezijos ašis, kadangi per jį (su)kuriamas naujas poezijos pasaulis.

Taigi apžvelgus kelis ganėtinai skirtingus (nors, žinoma, ir turinčius tam tikrų panašumų) žodžio „poezija“ aiškinimus, galima grįžti prie šio poskyrio pradžioje kelto klausimo, kas yra poezija. Žodynuose, enciklopedijose atsakymų aptinkama nemažai, tačiau, reikia pastebėti, jog net ir šiais šaltiniais remiantis įsprausti poeziją į siaurą apibrėžimo rėmą – gana sudėtinga. Nelengva todėl, kad net tokiuose, t. y. į tikslumą, aiškumą ir glaustumą orientuotuose šaltiniuose neišsikristaluoja pakankamai aiškūs, visuotinai priimtini ir nekintantys žodžio „poezija“ aiškinimai. Tiesa, pastebėtina, kad analizuojamuose šaltiniuose lyg ir dominuoja minėtoji poezijos kaip *eiliuotos žodinės kūrybos* samprata, tačiau: pirma – neretai ji papildoma žodžiu „lyrika“, antra – šalia *eiliuotos žodinės kūrybos* (kaip lygiaverčiai apibrėžimai) pateikiami ir kiti žodžio „poezija“ aiškinimai, teigiant, kad, pavyzdžiui, poezija – tai „ritmiškai ir metriškai sąlygota žodinė kūryba“, „estetinės egzistencijos bei santykio su tikrove būdas“ etc.

Pažymėtina, kad net vienas adekvačiausių „siaurąją prasme“ suvokiamo žodžio „poezija“ aiškinimų, esą poezija – tai *eiliuota žodinė kūryba, lyrika*, yra gana problemiškas. Svarbu paminėti, kad, pavyzdžiui, Vytautas Kubilius šiuos terminus kaip tik bando diferencijuoti, o ne vieną aiškinti kitu. Literatūrologas pažymi, jog „lyrika vadinami daugiau individualios saviraiškos kūriniai, o poezija tokie eiliuoti tekstai, kuriuose dominuoja aprašymo ar pasakojimo elementai (baladė, pasakėčia, poema, satyriniai eilėraščiai), taip pat tokie neeiliuoti, kurie grindžiami poetinės nuotaikos, vientisos tonacijos, perkeltinių reikšmių ir leitmotyvų principais (eilėraštis proza).“²⁵ Kitaip tariant, pats žodis „lyrika“ yra ne ką mažiau daugiareikšmis nei tas, t. y. „poezija“, kurį juo norima paaiškinti. Būtent todėl bandymas sunkiai apibrėžiamą objektą apibūdinti ne ką mažiau sunkiai apibūdintinu atrodo gana

---

²³ Ten pat.

²⁴ *Der Grosse Herder: nachschlagewerk für wissen und leben*. T. 2. Freiburg: Verlag by Herder, 1956. S. 1346.

²⁵ Vytautas Galinis, Juozas Girdzijauskas ir kt. *Literatūros teorijos apybraiža*. P. 207.

paradoksaliai ir leidžia kalbėti apie tai, jog pateikti vieną konceptualią, tačiau pakankamai informatyvią poezijos sampratą iš tiesų nėra taip paprasta.

Pastebėjimas, kad net žodyninio, enciklopedinio pobūdžio darbuose gana sunkiai formuluojamas bent kiek aiškesnis, ne toks daugiareikšmis žodžio „poezija“ apibrėžimas, yra gana aiškus signalas – bendroji mokslinė poezijos samprata turbūt apskritai sunkiai įsivaizduojama. Sauliaus Žuko ir Algirdo Juliaus Greimo pokalbyje apie kūrinio poetiką metu pastarasis pažymi: „Sunku [...] kalbėti apie poeziją visuotine prasme: j o s d a r n i e k a m n e p a v y k o a p i b ū d i n t i“²⁶ (išskirta cituojant – *M. M.*). Vadinasi, sunkiai tikėtina, kad ir šiame darbo poskyryje pavyks tai padaryti. Vis dėlto, bandant nors iš dalies realizuoti poskyrio pradžioje keltą tikslą – suformuluoti bent kiek invariantiškesnę poezijos sampratą – reikia glaustai apžvelgti, kaip poeziją supranta ir ap(s)ibrėžia kai kurie poetai, literatūrologai bei filosofai.

Pradėti tikslingiausia nuo tų, kurie šį sunkiai apibūdinamą meną kuria, t. y. nuo pačių poetų, kadangi nors „[p]oetinę patirtį turi ne tik poetai, bet neabejotina, kad lyrinės poezijos prigimtis ir esmė labiausiai perprasta pačių poetų.“²⁷ Nykos-Niliūno poezijos refleksija tiriama skaitant jo dienoraščius, todėl invariantiškesnės poezijos sampratos paieškoms neatsitiktinai pasirenkamas kitas lietuvių poetas – Justinas Marcinkevičius, savo įžvalgas taip pat išdėstęs dienoraštyje, kuriame, kaip ir Nykos-Niliūno atveju, aptinkama nemažai svarstymų, kas yra poezija. Pavyzdžiui, Marcinkevičius rašo: „Poezija man visada buvo gimtasis kraštas, jo praeitis ir dabartis, miškai, kurie jame ošia, upės ir ežerai, kurie jį skalauja, paukščiai, kurie jame čiulba, ir žmonės, kurie jame gyvena. Žmonės, jų darbai ir žygiai, jų rūpesčiai ir svajonės, pastangos suprasti save ir pasaulį. Į šį tikslą nukreipta visa dvasinė žmogaus veikla.“²⁸ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad poetas aktualizuoja itin svarbų dalyką – pastangas per poeziją suprasti save ir išorinį pasaulį, atrasti dermę tarp šių skirtingų sferų. Poezija – tai išgyvenimas, ypatinga dvasinė pajauta. Apie tai kalbama ne viename Marcinkevičiaus dienoraščio įrašė: „Man poezija visados buvo daugiau idėja negu forma, daugiau išgyvenimas negu išraiška. Atrodo, kad tokia yra poezijos meno prigimtis ir kad šios prigimties vienoks ar kitoks prievartavimas skaudžiai keršija poetui. [...] Jūra ir poetas: vis eina ir vis į save grįžta.“²⁹ Taigi poeziją, remiantis cituotais pavyzdžiais, galima pavadinti grįžimu į save. Svarbu paminėti, kad apie tai savo dienoraščiuose kalba ir Nyka Niliūnas, teigiantis, kad poezijoje per žodį iš pasaulio grįžtama į save: „Bandydamas grįžti į save, į savo autentiško

---

²⁶ *Poetika ir semiotika: S. Žuko pokalbis su A. J. Greimu / Algirdas Julius Greimas. Iš arti ir iš toli: literatūra, kultūra, grožis.* Vilnius: Vaga, 1991. P. 82.

²⁷ Viktorija Daujotytė. *Mažoji lyrikos teorija.* 221.

²⁸ Justinas Marcinkevičius. *Dienoraštis be datų.* Vilnius: Vaga, 1981. P. 105.

²⁹ *Ten pat.* P. 80.

gyvenimo sferą, vėl skaitau šiek tiek poezijos.³⁰ Hegelio estetikos sistemoje lyrinė poezija, panašiai kaip ir muzika, taipogi kreipiami į vidujiškumą. Filosofas pažymi, kad poezijos „turinys privalo būti pats sau tikslas, ir viską ji [poezija – M. M.] formuoti, vadovaudamasi grynai teoriniu interesu, kaip savarankišką ir savyje uždara pasaulį.“³¹ Taigi poezija – ir kaip uždaras, savarankiškas pasaulis. Pastebėtina, kad panaši poezijos refleksija aptinkama ir Nykos-Niliūno dienoraščiuose (plačiau apie tai kalbama tiriamojoje darbo dalyje).

Jacque‘o Derrida ieškodamas atsakymo į klausimą, kas yra poezija, rašo: „Artėjant prie klausimo, kas yra poezija, reikia atsisakyti žinojimo [...]. Atsakymas, jei rodosi, rodosi kaip diktantas, tarsi diktuojamas kūrybinės valios. Poetiškumas susijęs su diktuojama būtinybe. Atminties ekonomija: eilėraštis trumpas, eliptiškas. Eilėraštis susijęs su širdim – poetiška tai, ką traukia išmukti atmintinai, įsidėti į širdį.“³² Svarbu paminėti, kad ir šioje vietoje galima pastebėti Marcinkevičiaus svarstymuose apie poezijos esmę išskylančią dvasingumo motyvą, t. y. poezija suvokiama kaip ypatinga sielos kalba, išreiškiamą per žodį. Norint tą poezijos-sielos kalbą paaiškinti, reikia, pasak Derrida, atsisakyti žinojimo.

Negalima nepastebėti, kad apskritai žodis daugelyje poezijos refleksijų išskyla kaip esminė figūra, bylojanti apie giluminį eilėraščio turinį. Pavyzdžiui, Hansas Georgas Gadameris teigia, kad „[ž]odžiai suteikia vaizdinius – tiesa, besikaupiančius į krūvą, susikertančius, kits kitą naikinančius, – bet vaizdinius. Nė vienas eilėraščio žodis neturi omeny to, ką pasako. O kartu žodis eilėraštyje sugrįžta pats į save, kad nebūtų nuslysta į šnekos prozą ir jai būdingą retoriką.“³³ Taigi Gadameris aktualizuoja žodžio grįžimą į save. Aiškinantis poezijos sampratą, tam tikras grįžimas į save (žodžio, poeto, kuris per žodį grįžta į save) pastebimas gana dažnai, todėl neretai šis aspektas tampa ir tam tikra poezijos apibrėžtimi. Kitaip tariant, poezija – tai grįžimas į save, bandymas per kalbą iš *savo* pasaulio sugrįžti į tikrovišką daiktų pasaulį, arba atvirkščiai.

Heideggeris, ne kartą aktualizavęs žodžio svarbą eilėraštyje, mąstydamas apie poetinio kalbėjimo esmę pažymi, jog „poetinis kalbėjimas nėra svaichiojimas visko, ko tik norisi, išsigalvojimas. Poetinis kalbėjimas nėra paprasčiausias ore plevenantis įsivaizdavimas ar kažko konstravimas netikroje erdvėje. Tai, ką poetinis kalbėjimas, kaip švytintis apmatas, išskleidžia ir, užbėgdamas už akių, įmeta į pavidalo įtrūkį, – tai yra atvirumas, leidžiantis vykti poetiniam kalbėjimui; vykti tokiu būdu, kad dabar jau

³⁰ Alfonsas Nyka-Niliūnas. *Dienoraščio fragmentai 1938–1976*. T. 1. Vilnius: Baltos lankos, 2002. P. 237 (toliau cituojant iš šio šaltinio tekste bus nurodomas tik tomas ir puslapio numeris).

³¹ Georgas Hegelis. „*Estetikos*“ fragmentai / *Poetika ir literatūros estetika: nuo Aristotelio iki Hegelio*. Sudarė Vanda Zaborskaitė. Vilnius: Vaga, 1978. P. 326.

³² Cit. iš: Viktorija Daujotytė. *Mažoji lyrikos teorija*. P. 27.

³³ Hans-Georg Gadamer. *Filosofija ir poezija* / Hans-Georg Gadamer. *Istorija. Menas. Kalba*. Sudarė ir vertė Arūnas Sverdiolas. Vilnius: Baltos lankos, 1999. P. 150.

buvinyje esantis atvirumas paverčia buvinį švytinčiu ir skambančiu.³⁴ Vadinasi, poezija gali būti suvokiama ir kaip išskirtinio atvirumo išraiška.

Paminėtinas ir kitas poetinei kūrybai nesvetimas bruožas – mąstymas bei kalbėjimas apie būtį. Išraiškinga lietuvių poeto Marcelijaus Martinaičio mintis, esą „poezija yra gyvenimo ir visos būties idėja, priemonė išryškinti žmogiškumui, susieti jį su gamta, visuomene, kultūromis, savo laiko idėjomis.“³⁵ Sąrašą poetų, filosofų ar literatūros tyrinėtojų, kurių darbuose ir apmąstymuose aktualizuojamas poezijos (ne)apibrėžiamumo klausimas, – neišsenkantis. Kalbant apie poeziją, bandant ją įsprausti į kuo siauresnį sąvokinį rėmą, pastebima, jog kiekvieno apie poeziją mąstančiojo mintys ne tik įsilieja į itin gausią poezijos refleksijų visumą, bet kaskart kuriamos vis naujos įžvalgos, veriasi vis platesni poezijos akiračiai. Fridrichas Schlegelis tai aiškina taip: „kiekvieno pažiūra į poeziją yra teisinga ir gera tiek, kiek toji pažiūra pati yra poezija. Bet kadangi atskiro žmogaus poezija turi būti ribota dėl to, kad ji yra tik jo poezija, todėl ir jo pažiūra į poeziją gali būti tik ribota.“³⁶ Būtent todėl kalbėti apie poeziją visuotine prasme yra be galo sudėtinga.

Šio poskyrio pradžioje buvo tikimasi, kad apžvelgus įvairiuose šaltiniuose siūlomas poezijos apibrėžtis bus galima suformuluoti bent kiek aiškesnę invariantinę poezijos sampratą. Realizavus šį uždavinį tapo aišku, kad tai padaryti nėra taip paprasta. Vis dėlto, remiantis dažniausiai pasikartojančiais, gretimais žodžio „poezija“ aiškinimais, reikia pastebėti, kad aktualizuojant poezijos (ne)apibrėžiamumo aspektą apie ją kalbėti galima dvejopai: poezija siaurąja ir plačiąja prasme. Siaurąja prasme poezija daugelyje šaltinių (turima omeny žodynus, enciklopedijas) apibūdinama kaip *eiliuota žodinė kūryba*. Tai gana glaustas, tačiau ne itin informatyvus žodžio „poezija“ aiškinimas. Pastebėtina, kad esminis tokios apibrėžties trūkumas – šiuo paviršutinišku apibūdinimu neatskleidžiama tikroji poezijos esmė, o tai, kas pasakoma, tinka nusakyti tik poezijos formai, bet ne jos turiniui.

Poezija plačiąja prasme kur kas sunkiau įspraudžiama į kokius nors siaurus apibrėžties rėmus, kadangi ji gali būti suvokiama ir kaip kurios nors tautos, laikmečio ar poeto eiliuotinių kūrinių visuma, ir kaip estetinio realybės išgyvenimo išraiška per poetinę kalbą. Svarbu paminėti, kad apžvelgtuose šaltiniuose dažniausiai pasikartoja poezijos kaip ypatingos dvasinės pajautos samprata. Kitaip tariant, poezija neretai įvardijama kaip priemonė ar būdas (dažniausiai per žodį) sujungti du rašančiojo pasaulius: kasdienį daiktų ir vidinį dvasios pasaulį. Taip pat pastebėtina, kad nors daugelis gana skirtingai suvokia, kas yra poezija, tačiau neretai pažymi – poezija yra mąstymas, kalbėjimas apie būtį.

---

³⁴ Martin Heidegger, Gans-Georg Gadamer. *Meno kūrinio ištaka*. Iš vokiečių kalbos vertė Tomas Sodeika, Jurga Jonutytė. Vilnius: Aidai, 2003. P. 77–78.

³⁵ Marcelijus Martinaitis. *Poezija ir žodis*. Vilnius: Vaga, 1977. P. 48.

³⁶ Fridrichas Schlegelis. *Pokalbis apie poeziją / Poetika ir literatūros estetika*. Sudarė Vanda Zaborskaitė. Vilnius: Vaga, 1978. P. 268.

Kita vertus, poezija, suvokiama plačiąja prasme, turi tiek daug įvairių apibrėžčių, kad apie ją kalbėti galima tik per konkretų subjektą. Tai toliau šiame magistro darbe ir bus daroma.

2. Dienoraštinės poezijos refleksijos autentiškumą formuojantys veiksniai

Norint atskleisti Nykos-Niliūno poezijos sampratą bei išsiaiškinti, kokiais kriterijais vadovaujantis nustatoma poetinio teksto vertė, neatsitiktinai atsigręžiama į šio poeto dienoraščius – užrašus, kurie „yra lyg jo poezijos pirminis pavidalas, savotiškas jos gemalas. Ten dažnai sutinkame įvaizdžius, idėjas, kurios kaip galutiniai meniniai tekstai išsivysto eilėraščiuose.“³⁷ Tačiau prieš atliekant dienoraščiuose aptinkamos poezijos refleksijos tyrimą, būtina atsižvelgti į tai, kad poetas apie savo ir/ar kitų poeziją kalba ne moksliniuose traktatuose, ne viešuose pasisakymuose, o dienoraštyje – intymioje pokalbio su pačiu savimi erdvėje. Vadinasi, prieš imantis analizuoti Nykos-Niliūno dienoraščiuose aptinkamas poezijos refleksijas, naudinga šiek tiek detaliau patyrinėti ir pačius dienoraščius, jų žanrines ypatybes.

Kalbant apie poeziją, dienoraščio žanras išskirtinai svarbus, kadangi „[d]ienoraščiai, užrašų knygelės spontaniškesni atsiminimai apskritai yra pirminė literatūros, ypač lyrikos, fenomenologija.“³⁸ Daugelis mokslininkų, norėdami teoriškai apibrėžti, kas yra dienoraštis, akcentuoja vieną esminę šio žanro ypatybę. Jie teigia, kad dienoraštis – tai neįpareigojantis, atviras pokalbis su *savimi*, o rašantysis, ėmęsis tokio žingsnio, esą tiki, kad dienoraštį tikrai rašo tik *sau*. Antrajame Nykos-Niliūno dienoraščių tome yra įrašas, kuriuo poetas lyg ir patvirtina tokį dienoraščio žanrinį bruožą: „Dienoraštis (bent man, t. y. intensyviai žmogui) reikalingas dėl to, kad galėtum, Maironio žodžiais tariant, „autentiškai išdėti“ (sau) visa tai, ko negali pasakyti viešai (raštu arba žodžiu draugijoje) ir kuo gali dalintis tik su savim, t. y. kalbėti be mažiausios diplomatijos, nebijodamas nieko užgauti, ir su pomėgiu pikinti, nors ir tik sau, vadinamuosius *bien pensants*.“³⁹

Atrodo, jeigu pats rašantysis aiškiai pasako, kad dienoraštį rašo tik *sau*, nėra pagrindo juo netikėti, vadinasi, ir visus tris dienoraščių tomus reiktų skaityti kaip pačią autentiškiausią Nykos-Niliūno gyvenimo ir kūrybos (auto)refleksiją. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad, pavyzdžiui, Šilbajoris rašo: „Alfonsas Nyka-Niliūnas pakartotinai skelbiasi rašęs dienoraštį tik sau. Gaunasi paradoksas: dažnai laikomas uždaru ir neprieinamu, Niliūnas dabar kviečia pasivaikščioti po jo sielą, tartum po jo gimtųjų Nemeikščių laukus. Kaip tai suprasti?“⁴⁰ Atsakyti į šį klausimą galima tik

³⁷ Rimvydas Šilbajoris. *Poezijos skaitymai*. P. 155.

³⁸ Viktorija Daujotytė. *Mažoji lyrikos teorija*. P. 10.

³⁹ Alfonsas Nyka-Niliūnas. *Dienoraščio fragmentai 1976–2000*. T. 2. Vilnius: Baltos lankos, 2003. P. 100–101 (toliau cituojant iš šio šaltinio tekste bus nurodomas tik tomas ir puslapio numeris).

⁴⁰ Rimvydas Šilbajoris. *Poezijos skaitymai*. P. 154.

išsiaiškinius, kiek teigus yra dienoraščių autorius Nyka-Niliūnas, teigdamas, kad jo dienoraščiai yra rašomi tik *sau*, bei atsekus, kada rašymas *sau* peržengia (jeigu iš viso peržengia) šią esminę dienoraščio rašymo ribą. Tiesa, būtina aktualizuoti, kad svarbiausia šioje vietoje – pabandyti išsiaiškinti, ar Nykos-Niliūno dienoraštinė refleksija nėra tik autentiško atvirumo imitacija.

Pirmiausia reikia pagrįsti šiame darbo poskyryje jau išsakytą mintį, esą vyraujantis dienoraščio požymis yra rašymas išskirtinai *sau*. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad studijoje „XX amžiaus lietuvių dienoraščiai“ Rimantas Glinskis teigia, jog „[d]ienoraštis – autobiografinio ir dokumentinio pobūdžio žanras. Jis vilioja laisvos raiškos galimybėmis ir siūlo autoriui natūralią kompozicinę struktūrą – chronologinį principą. Dienoraščio ypatybė yra ta, kad jis pirmiausia rašomas *sau*, todėl metų metus gali nejudinamas išgulėti stalčiuje, dažnai taip ir neišvysdamas dienos šviesos“⁴¹ (išskirta cituojant – *M. M.*). Mokslininkų, literatūros tyrinėtojų būrį, dienoraščio rašymą traktuojančių kaip rašymą išskirtinai tik *sau*, būtų galima tęsti ir toliau, įtraukiant tokius literatūros tyrinėtojus kaip Viktorija Daujotytė, pasak kurios, „[d]ienoraštis visada yra unikalus *rašančiojo* dvasinės savijautos liudijimas; pirminių impulsų, akstinių, interesų, inspiracijų atsiskleidimas ir atskleidimas *intymiojo rašto* situacijoje“⁴², ar Laima Arnatkevičiūtė, kuri teigia, kad „dienoraščio rašymas visų pirma yra neįpareigojantis minčių dėstymas, aiškinimasis ir kalbėjimas su pačiu savimi.“⁴³

Antra vertus, dienoraščio rašymo metu rašantysis ne tik analizuoja save, pasineria į savęs paieškas, bet ir fiksuoja jį supančią nuolat kintančią aplinką, įvairiausių kultūros krustelėjimus. Kitaip tariant, rašydamas slaptus užrašus *sau*, jų autorius negali visiškai apsiriboti vien tik santykiu su savimi. Nemažai pavyzdžių rodo, kad dažno dienoraščio autorius, lyg ir rašydamas išskirtinai tik *sau*, (ne)sąmoningai aprašo ir savo santykį ir su *kitu*. Pasak Beatrice Didier, dažnam dienoraščio autoriui „[s]varbu ne tik nusakyti savo būseną, išanalizuoti savo veiksmų priežastis, bet ir įvertinti save galimo susitikimo su kitais kontekste. Nors kito dalyvavimas tik spėjamas, [...] tas kitas tampa svarbiu atskaitos tašku: juk visai tikėtina, jog tas, apie kurį rašoma, vieną dieną perskaitys apie save.“⁴⁴ Todėl ieškoti ir kitų galimų šio žanro raiškos formų – būtina. Dalius Klibavičius straipsnyje „Dienoraštinė refleksija – autentiško atvirumo imitacija“ pažymi, kad „*Aš* tapatybės suvokimas glaudžiai susijęs su *Kitu*, mat savęs pažinimas nėra privilegijuotas kiekvieno asmens priėjimas, jis nuolat koreliuoja su *Kitu* ir grindžiamas intersubjektyvumu.“⁴⁵

⁴¹ Rimantas Glinskis. *XX amžiaus lietuvių dienoraščiai. Naujosios literatūros studijos*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006. P. 7.

⁴² Viktorija Daujotytė. *Refleksija – Vakarų dvasins istorijos ženklas: ankstyvieji poeto dienoraščiai 1938 birželis – 1944 rugsėjis // Darbai ir Dienos*, 2000. Nr. 22. P. 130.

⁴³ Laima Arnatkevičiūtė. *Aforistinės įžvalgos Alfonso Nykos-Niliūno ir Jono Meko dienoraščiuose: sąlyčio taškai ir skirtybės // Lituania*, 2003. Nr. 2(54). P. 102.

⁴⁴ Cit. iš.: Rimantas Glinskis. *XX amžiaus lietuvių dienoraščiai*. P. 40.

⁴⁵ Darius Klibavičius. *Dienoraštinė refleksija – autentiško atvirumo imitacija // Filosofija. Sociologija*. Nr. 3, 2005. P. 33.

Toliau kalbant apie dienoraštį kaip žanrą, reikėtų aiškiai apsibrėžti, apie kokio pobūdžio dienoraštį kalbama, kadangi patys dienoraščiai (savo žanro rėmuose) irgi gali būti labai skirtingi. Pagal dienoraščio turinį ir autoriaus išsikelto rašymo tikslą, mokslininkai paprastai skiria kelis dienoraščio tipus, pavyzdžiui, dokumentinio, religinio-dvasinio, psichologinio ar estetinio pobūdžio užrašai⁴⁶. Nykos-Niliūno dienoraščius pagal teksto turinį tikslingiausiai būtų skirti prie dienoraščių, kurie paliauja buvę vien tik asmeninių rašančiojo archyvų dalimi ir tampa literatūros kūriniumi. Kaip pastebi Glinskis, „literatūrinio dienoraščio atsiradimas iš esmės pakoreguoja pačią dienoraščio sampratą. Literatūriniam dienoraščiui svarbiausia ne tiek rašančiojo atvirumas ar jo išpažintis, kiek pats tekstas, jo kompozicija, estetiškai vertė.“⁴⁷ Kitaip tariant, literatūrinio pobūdžio dienoraščiuose jau tikėtina galima komunikacija su *kitu*, t. y. skaitytoju, o tai retai pasitaiko tradiciniuose dienoraščiuose, kurie įvardijami kaip dokumentinio ar autobiografinio pobūdžio užrašai.

Nykos-Niliūno dienoraščiuose rašymas *sau* aktualizuojamas gana dažnai: rašantysis pasineria į save, aiškinasi (kartais ir nesąmoningai) savos kūrybos ištakas, rašymo-pokalbio su savimi metu, skleidžiasi tam tikri įvaizdžiai, idėjos, vertinimai. Vis dėlto daryti skubotas išvadas nereikėtų, kadangi, kaip jau minėta, dienoraščio rašymas *sau* yra tik pirminė šio žanro inspiracija. Svarbu paminėti, kad apie dienoraštį, kaip pokalbį ne tik su *savimi*, bet ir su *kitu*, kalba Kubilius, Glinskis, Daujotytė, dienoraštį traktuojantys kaip rašymą *sau*, tačiau šalia to pateikiantys ir kitus dienoraštinio rašymo apibūdinimus. Pavyzdžiui, Kubilius, praplėsdamas dienoraščio, kaip rašymo *sau*, apibrėžimą, teigia, jog „[d]ienoraščio autorius kalba pats su savimi, bet vidinių monologų sukūryje nuolat išskyla kita figūra – šviesusis ir tamsusis alter ego. [...] Rašantysis stiebiasi į nematomą vertybių horizontą, teigdamas save, ginčydamasis, grimzdamas į tulžingą autoironiją. Jis kalbasi su kažkuo aukštesniu už save – tiesa, istorija, amžinybe, Dievu.“⁴⁸ Sąrašą, su kuo kalbasi dienoraštį rašantysis ir su kuo užsimezga dialogas, būtų galima dar pratęsti, įjungiant kitą, Kubiliaus šioje citatoje neminimą komponentą, – skaitytoją.

Analizuojant dienoraštinę refleksiją, netikėtas skaitytojo pasirodymas tampa reikšmingu įvykiu, pastebimai pakoreguojančiu rašančiojo santykį su tuo, ką jis savo dienoraštyje rašo. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kalbant apie Nykos-Niliūno dienoraščius chronologinė įrašų seka padeda išsiaiškinti kintantį rašančiojo santykį su tuo, ką jis palieka tekste, t. y. kodėl atsiranda savicenzūros būtinybė. Pavyzdžiui, poskyrio pradžioje jau cituotame 1980-ųjų rugsėjo 29 dienos įrašė Nyka-Niliūnas išsako labai aiškia poziciją – dienoraštis jam reikalingas tik pokalbiui su savimi, kadangi jame galima „autentiškai išdėti“ (*sau*) visa tai, ko negali pasakyti viešai (raštu arba žodžiu draugijoje) ir kuo gali

⁴⁶ Žr.: Rimantas Glinskis. *Min. veik.* P. 15–28.

⁴⁷ Rimantas Glinskis. *Ten pat.* P. 34.

⁴⁸ Vytautas Kubilius. *Dienoraštis – pokalbis su savimi ir istorija // Metai*, 2000. Nr. 7. P. 82.

dalintis tik su savim, t. y. kalbėti be mažiausios diplomatijos, nebijodamas nieko užgauti [...]“ (II, 100–101). Tačiau po aštuoniolikos metų, t. y. 1998-ųjų lapkričio 15 dieną Nyka-Niliūnas jau rašo: „Dienoraščio problema dienoraštyje. Po *Dienoraščio fragmentų 1938-1970* paskelbimo, įtraukdamas eilinių dienos įrašą, jaučiuosi lyg aš pats žiūrėčiau sau per petį ir sekčiau savo paties rašomus žodžius. Dėl to viskas išeina taisyklingiau, atsargiau, nuosekliau; viskas labiau organizuota; ir tatai man atima norą rašyti“ (II, 548–549). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad būtent po pirmojo dienoraščių tomo išspausdinimo skaitytojas įsiveržia į privačią rašančiojo erdvę ir sugriauna esminį dienoraščio bruožą – slaptumą, privatumą. T. y. skaitytojo atsiradimas sugriauna įprastinę dienoraščio rašymo paskirtį – rašančiojo pokalbį su savimi, kas, kaip ne kartą dienoraštyje pažymi Nyka-Niliūnas, jam yra esminis dienoraščio rašymo motyvas. Taip pat svarbu paminėti, kad pasitraukus intymiajai autoriaus komunikacijai su dienoraščiu, slopsta minčių dėstymo atvirumas, gilėja turinio atranka. Ši įžvalga svarbi todėl, kad visai tikėtina, jog ir poezijos refleksija po minimo dienoraščio rašymo lūžio nebėra tokia autentiška, atvira, kokia būna, kai mąstoma laisvai, negalvojant apie savizenzūrą.

Apžvelgus esminius dienoraščio žanro ypatumus bei refleksijos autentiškumą jame formuojančius kriterijus, reikia pažymėti, jog kalbant apie Nykos-Niliūno dienoraščius išryškėja gana dviprasmiška situacija. Pirmiausia svarbu paminėti, kad šiuose dienoraščiuose aptinkami pavyzdžiai rodo, jog dienoraščių rašymas Nykai-Niliūnui nėra tik autentiškumo imitacija. Rašydamas dienoraštį poetas drąsiai leidžiasi į pokalbį su savimi, todėl šie užrašai jam tampa vieta, kur galima kalbėti atvirai, nieko nebijant, nesivaržant. Pastebėtina, kad toks rašymas, t. y. rašymas tikint, kad užrašai (bent jau pirmojo dienoraščių tomo) liks prieinami tik pačiam rašančiajam, suteikia garantiją ir tuo metu „gimstančiai“ poezijos refleksijai.

Kita vertus, pavyzdžių, rodančių, jog rašymas *sau* vis dėlto peržengia šią esminę dienoraščio rašymo ribą, Nykos-Niliūno dienoraščiuose taipogi esama. Antrajame dienoraščių tome poetas prisipažįsta, jog po pirmojo dienoraščių tomo išspausdinimo nebegali rašyti visiškai atvirai, neplanuotai, neorganizuotai. Negali, kadangi žino, kad tai, kas rašoma, bus skaitoma *kito*.

Vis dėlto tikėtina, kad didelio pavojaus, jog Nykos-Niliūno dienoraščiuose aptinkamos poezijos refleksijos yra neautentiškos, nėra. Taip teigiama atsižvelgiant į tą Nykos-Niliūno dienoraščių ypatybę, kad visi jie yra labiau literatūrinio nei dokumentinio pobūdžio. Kitaip tariant, žinojimas, kad nuo tam tikro momento (kalbama apie 1998-ųjų lapkričio 15 dienos įrašą) poetas jau aiškiai suvokia, jog jo rašomi užrašai kažkada pasieks skaitytoją, dienoraščių tyrinėtojus tik įpareigoja atsakingiau vertinti vėlyvesniuose dienoraščiuose aptinkamas poezijos refleksijas, tačiau tai nėra signalas abejoti jų autentiškumu. Tikimasi, kad ištyrus visuose trijuose dienoraščių tomuose aptinkamas poezijos refleksijas, bus galima galutinai atsakyti, ar žinojimas, kad dienoraštis rašomas ne tik sau, kaip nors formuoja jų turinį, t. y. ar kaip nors paveikia jų autentiškumą.

III. POEZIJOS SAMPRATA ALFONSO NYKOS-NILIŪNO DIENORAŠČIUOSE

1. Poezijos apibrėžtys

1. 1. Filosofiška poezijos samprata

Ankstesniame šio darbo skyriuje į pagalbą pasitelkiant literatūros terminų žodynus, enciklopedijas bei įvairius literatūrologijos mokslo darbus buvo bandoma atsakyti į klausimą, kas yra poezija. Nors iš esmės dėl pačios poezijos sąvokos daugiareikšmiškumo noras ją išprausti į siaurus apibrėžimo rėmus sunkiai realizuojamas, skaitant Nykos-Niliūno dienoraščius pastebima, kad poezijos reikšmės ieškojimo, jos ap(s)ibrėžimo problema pačiam poetui labai aktuali. Todėl, siekiant atskleisti niliūniškąją poezijos sampratą, šiame darbo skyriuje lyginamos ir analizuojamos poeto dienoraščiuose aptinkamos poezijos refleksijos, aiškinamasi, kokiais kriterijais vadovaudamasis Nyka-Niliūnas formuoja poezijos apibrėžtis, ką įvardija sąvoka „poezija“, o kas, jo manymu, su ja prasilenkia.

Svarbu paminėti, kad poezija, būdama ne vien tik siaurąja enciklopedine prasme suvokta kaip eiliuota žodinė kūryba, gana dažnai suvokiama ir kaip „kūrėjo sielos išraiška, apnuoginta jo širdies kalba.“⁴⁹ Kitaip tariant, nors literatūros tyrinėtojams ir norisi poeziją išprausti į kuo siauresnį sąvokinį rėmą, pastebėtina, kad dažnam poetui daug svarbiau yra nusakyti poezijos esmę per santykį su savimi, pasauliu ir tikrove. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pastaruoju atveju svarstymai apie poeziją dažniausiai peržengia konceptualaus mokslinio mąstymo ribą ir pereina į daug platesnę filosofinių išvalgų sferą. Kad „[f]ilosofija ir poezija mįslingai artimos, nuo Herderio ir vokiečių romantizmo tai tapo suvokiama visiems.“⁵⁰ Antanas Maceina pažymi, kad „*filosofas ir poetas kuria sakydami*. Jie [...] duoda vardus giliausiems savo sielos virpėjimams, giliausioms išvalgoms į būties sąrangą; jie pavadina daiktus – jų ypatybes, jų santykius ir galop pačią jų esmę. Todėl jų žodis turi visai kitokias prasmes nei mokslininko. Mokslininko žodis visados daugiau ar mažiau yra *terminas*, daugiau ar mažiau etiketė, prilipdyta prie daikto paviršiaus ir išreiškianti tik vieną kurią, dažniausiai atsitiktinę, daikto ypatybę. Todėl mokslas nemėgsta žodžio. Idealinė jo išraiškos priemonė yra *formulė*. Tuo tarpu filosofijai ir poezijai formulė yra karstas, kuriame sustingsta jų gyvybė. Juodvi abi esti gyvos tikrai žodžiu.“⁵¹ Atsakyti į klausimą, ar aiškindamasis poezijos sampratą Nyka-Niliūnas ieško terminų, formulių, ar eina filosofinio mąstymo keliu, bus galima tik atidžiau patyrinėjus jo dienoraščiuose randamus svarstymus apie poeziją.

⁴⁹ Viktorija Daujotytė. *Kas tu esi, eilėrašti?* P. 191.

⁵⁰ Hans-Georg Gadamer. *Filosofija ir poezija*. P. 146.

⁵¹ Antanas Maceina. *Filosofija ir poezija* / Antanas Maceina. *Raštai. Trilogija „Cor inquietum“*. T. 3. Vilnius: Mintis, 1990. P. 35.

Skaitant dienoraščius pastebima, kad poezijos apmąstymams Nyka-Niliūnas skiria nemažą dėmesio. Mąstydamas ne tik apie savo, bet ir apie kitų poeziją, bandydamas surasti bendrą dėsni, kuriuo būtų išsakyta poezijos esmė, poetas kartas nuo karto savęs klausia, kas yra poezija. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šis klausimas dienoraščio užrašuose ne tik numanomas, bet ir ne kartą įrašomas tiesiogiai, pagrečiui ieškant galimų atsakymų, svarstant. Dienoraščiuose aptinkami atsakymai labai vertingi. Vertingi ne tik todėl, kad šiuose užrašuose Nyka-Niliūnas formuoja savas poezijos apibrėžtis, bet ir dėl to, kad, kaip pastebi J. Blekaitis, „tik jis pats gali mums pasakyti, kaip jis supranta poeziją, ko siekia. Todėl jo unikalūs pasisakymai yra reikšmingi ir liks tokiais ateities jo kūrybos nagrinėtoji.“⁵² Be abejo, lengvų atsakymų tikėtis nereikėtų. Pavyzdžiui, viename dienoraščio puslapyje randamas labai iškalbingas užrašas: „[k]as yra poezija? Į šį klausimą galima atsakyti tik *idem per idem*; poezija yra poezija, nes tik poezija „žino“, kas yra poezija. Šiek tiek nusileidžiant, poeziją būtų galima vadinti atgautu laiku, įforminta būtim, pasaulio sukūrimu, absoliučiu realybės išgyvenimu, nusivalymu (katharsis), prarasto rojaus atgavimu etc.“ (I, 376–377). Akivaizdu, kad poezijos apibrėžimo, jos esmės nusakymo klausimas Nyka-Niliūnui yra tai, ko jis nepajėgia iki galo iš(si)aiškinti. Šią įžvalgą liudija paliekama, t. y. iki galo neišbaigta cituotoji mintis. Pasakymas, esą tik pati poezija galėtų pasakyti, kas ji yra, rodo, kad jokie terminai ar formulės nėra pajėgūs iki galo atskleisti visą jos esmę. „Poezija nepaaiškinama, t. y. tik gyvenama; momentas, kuris prieš gamtos ir dievų valią tęsiasi amžinai“ (T.1.554), – pirmojo dienoraščio pabaigoje pažymi poetas.

Vis dėlto, kaip pats sako, šiek tiek nusileisdamas, Nyka-Niliūnas ima ieškoti galimų sąsajų su tuo, kokias prasmes generuoja poezijos žodis, mąsto, bando poezijos sąvokai priskirti tas reikšmes, tuos sąlyčio taškus, kuriuos jo, kaip kūrėjo, (pa)sąmonė tapatina su poezijos samprata. Vadinasi, ir jo kūrybos tyrinėtojas atsiveria unikali galimybė ne tik kelti klausimą, kaip Nyka-Niliūnas apibrėžia poeziją, bet ir, pasiremiant gausiais pavyzdžiais iš dienoraščių, bandyti išvesti autentiškiausią šio kūrėjo poezijos sampratą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad didžioji dalis Nykos-Niliūno dienoraščiuose aptinkamų poezijos refleksijos pavyzdžių vargiai galėtų būti priimtini kaip moksliniai poezijos apibrėžimai, nors, greičiausiai, šito poetas ir nesiekia. Tiesa, reikia pastebėti, kad Nykos-Niliūno mintis, esą poeziją galima pavadinti naujo *pasaulio sukūrimu*, lyg ir randa mažytį atgarsį vokiečių žinyne pateikiamai poezijos sąvokai, kur pastaroji suprantama kaip „siekiamybė suvokiamą pasaulį sukurti naujai per žodį.“⁵³ Vis dėlto neatsižvelgiant į tai, kad ši poezijos refleksija galimai turi nežymų panašumą su viena iš galimų žodynuose siūlomų mokslinių poezijos apibrėžčių, tiek ji, tiek juo labiau kitos cituotosios poezijos apibrėžtys – tai akivaizdi Nykos-Niliūno filosofiško mąstymo išraiška.

⁵² Jurgis Blekaitis. *Nyka-Niliūnas: apie savo pasaulį poezijoje*. P. 21.

⁵³ *Der Grosse Herder: nachschlagewerk für wissen und leben*. S. 1346.

Mąstymo, kuriame apeinami formalūs paviršiniai poezijos sluoksniai ir visas dėmesys nukreipiamas kur kas giliau – į pačią poezijos gelmę, semantiką, į poezijos santykį su pasauliu.

Pasak Nykos-Niliūno, „poeziją reikia kiekviena kaina saugoti nuo istoriškumo ir vulgarios dialektikos, nes poezija yra ne šio pasaulio, egzistuoja savo pasaulyje, į kurį dar galima pabėgti“ (II, 406). Nesunkiai pastebima, kad poezija dienoraščių autoriui yra savotiškas prieglobstis, vieta, į kurią galima pabėgti siekiant apsisaugoti nuo realaus pasaulio. Gal gali pasirodyti kiek keista, tačiau žodis „apsisaugoti“ šioje vietoje pasirinktas neatsitiktinai, kadangi, pasak Maceinos, „ne poezija yra sapnas ir svajonė, bet kasdieninė realybė, apreiškianti mums tik banalų mūsų buvimo paviršių, o uždengianti nuo mūsų aną aukštesnę, gilesnę ir prasmingesnę tikrovę, prabylančią į mus poetiniuose kūrinuose.“⁵⁴ Nenorėdamas (ar nepajėgdamas) gyventi *tikroviškame* pasaulyje, kuris iš tiesų yra tik tikrosios būties imitacija, Nyka-Niliūnas ne tik pats kuria poeziją, ja gyvena, bet, svarbiausia, bando suprasti, kas ji yra ir ką iš tikrųjų reiškia. Galiausiai poetas savo dienoraštyje rašo, kad „be poezijos tikrovė būtų negyvenama.“⁵⁵

Analizuojant dienoraščius pastebėta, kad poezijos kaip kito, t. y. nuo „realios tikrovės“ nutolstančio pasaulio pajautimas ir akcentavimas – gana dažnas reiškinys. Bandydamas atskleisti žodžio „poezija“ generuojamas prasmes, Nyka-Niliūnas teigia, kad „poezija yra totalus išsivadavimas iš esamosios daiktų ir idėjų tvarkos“ (II, 130). Pastebėtina, kad įprasta (nepoetinė) aplinka poeto nedomina, kadangi gyvenimas realiaime, daiktų ir taisyklių kupiname pasaulyje turi būti išmokstamas. Poezijos pasaulyje to mokytis nereikia. Vadinasi, filosofiskai mąstant, poezija – tai ne tik galimybė ištrūkti iš įdaiktinto tariamos tikrovės pasaulio, bet ir išlaisvinti idėjas, kurios poezijoje, kaip teigia Nyka-Niliūnas, nebėra saistomos griežtų taisyklių. Tikroviškame pasaulyje dominuoja aktualūs dalykai, tačiau, pažymi poetas, „poezijoje visa, kas „aktualu“, yra absoliutus balastas“ (I, 335).

Taip pat negalima nepastebėti, kad tą pačią mintį, tiesa, jau tik šiek tiek papildytą, Nyka-Niliūnas į antrąjį dienoraščio tomą po ketverių metų įrašo dar kartą. „Galvoju, kad aš esu žuvis, išmokusi gyventi sausumoje, ir kad poezija yra išsivadavimas iš esamosios daiktų ir idėjų tvarkos“ (II, 229), – rašo jis, jau kelintą kartą akcentuodamas poezijos, kaip išsivadavimo iš esamos daiktų ir idėjų tvarkos, sąvoką. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šioje, jau antrąkart pakartojamoje niliūniškoje poezijos sampratoje, dar labiau akcentuojamas atotrūkis tarp poeto ir jo gyvenamojo pasaulio. Pasitelkdamas vaizdingą metaforą, t. y. sutapatindamas save su žuvimi, o realų kasdienybės pasaulį su sausuma, nepritaikyta gyventi žuvims, Nyka-Niliūnas sako, kad poeto pasaulis yra poezijoje, kaip kad žuvies

⁵⁴ Antanas Maceina. *Filosofija ir poezija*. P. 40.

⁵⁵ Alfonsas Nyka-Niliūnas. *Dienoraščio fragmentai 2001–2009 ir Papildymai 1940–2000*. T. 3. Vilnius: Baltos lankos, 2009. P. 414 (toliau cituojant iš šio šaltinio tekste bus nurodomas tik tomas ir puslapio numeris).

vandenyje. Pastebėtina, kad ši mintis tam tikra prasme pakartoja jau anksčiau cituotąją, esą „[...] poezija yra ne šio pasaulio, egzistuoja savo pasaulyje, į kurią dar galima pabėgti“ (II, 406).

Kalbant toliau apie Nykos-Niliūno dienoraščiuose esančias poezijos refleksijas, svarbu paminėti, kad apmąstymuose apie poeziją tiesiogiai prie klausimo, kas ji yra, poetas grįžta daugiau nei aštuoniasdešimt kartų (jau nekalbant apie tas refleksijas, kuriose poezija minima tik bendrame kontekste). Pastebėtina, kad tai gali reikšti tik viena – poeziją Nyka-Niliūnas suvokia kaip daugialypę ir sudėtingą visumą, kuri gali būti paaiškinama tik nuolatos iš naujo prie jos grįžtant, daugelį aspektų permąstant vis iš naujo ir iš naujo. Kaip jau buvo užsiminta, didžioji dalis Nykos-Niliūno poezijos apmąstymų įkūnija savitą, intymų poetą pasaulį, atsiskleidžiantį per jo filosofinių įžvalgų visumą. Pasak Blekaičio, „filosofinis mąstymo pagrindas yra integrali jo *poetinio* pasisakymo dalis. Idėja, mintis jo poezijoje persmelkia įvaizdžius, randa išraišką stebinančio taiklumo metaforose, bet nevirsta sausa formule, nenustelbia gyvo, ieškančio žmogaus emocijų, jo kvėpavimo, jo fantazijos lakumo.“⁵⁶ Kad iš tiesų Nyka-Niliūnas ieško, o jo apmąstymai, Blekaičio žodžiais tariant, atranda išraišką stebinančio taiklumo metaforose, skaitant dienoraščius abejonių nekyla. Pastebėtina, kad neretai labai sunku nuspręsti, kaip vertinti kai kuriuos bandymus paaiškinti poeziją – žiūrėti į juos kaip į jau esančią poeziją, ar kaip į būdą pasakyti, kas ji yra. Veikiausiai tai ir viena ir kita. Pavyzdžiui, vienas tokių Nykos-Niliūno pasvarstymų:

Poezija yra durų atidarymas ir uždarymas,
Lempos uždegimas ir užgesinimas,
Atsisėdimas už stalo ir pasirėmimas alkūnėmis (T. 1. 426).

Galima manyti, kad daugeliu vidinių (turinio) bei išorinių (struktūros, formos) požymių šis tekstas-eilėraštis iš tiesų laikytinas poezija, tačiau, žvelgiant per formuluotės „poezija – tai...“ prizmę, turinio dalykai suvoktini ir kaip niliūniškoji poezijos samprata. Vadovaujantis pastarąja įžvalga, būtina akcentuoti, kad kai kuriais atvejais poezijos toli ieškoti nereikia, nes, pasak Nykos-Niliūno, ji esti pačiuose paprasčiausiuose, kasdieniuose žmogaus veiksmuose, tokiuose kaip durų atidarymas ir uždarymas, ėjimas per kambarį ar atsisėdimas už stalo. Teiginių, paliudijančių šį Nykos-Niliūno pastebėjimą, esą poezija slypi įprastuose dalykuose, kasdienėje kalboje, galima rasti ir kai kurių filosofų svarstymuose. Pasak Benedetto Croce' s įžvalgas apie poeziją permąstančio Maceinos, „poezija nesanti kažkas svetima kasdienei mūsų kalbai, veiksmams. [...] Kasdienė kalba esanti sėkla, kuri išauganti ir pražįstanti poezijoje. Kalba esanti poezijos priešlytis.“⁵⁷ Pastebėtina, kad, remiantis

⁵⁶ Jurgis Blekaitis. *Nyka-Niliūnas: apie savo pasaulį poezijoje*. P. 19.

⁵⁷ Antanas Maceina. *Filosofija ir poezija*. P. 36.

Nykos-Niliūno pasvarstymais ir siejant juos su filosofų mintimis apie poeziją, galima konstatuoti, jog poeto išskiriami kasdieniai, iš pirmo žvilgsnio su poezija nieko bendro neturintys veiksmai yra ne kas kita, kaip pirminiai impulsai, palaipsniui įgaunantys eilėrašcio formą.

Atkreipus dėmesį į tai, kad dienoraštinė Nykos-Niliūno poezijos refleksija veriasi net kalbant apie pačius netikėčiausius, paprasčiausius žmogaus veiksmus, kad jis poezijos „ieško“ ir ją suranda buitishkoje, o ne vien tik įprastoje poetishkoje aplinkoje, iškyla pavojus klaidingai interpretuoti visą niliūniškąją poezijos sampratą, klaidingai teigiant, kad viskas, kas susiję su žmogumi, gali būti pavadinama žodžiu „poezija“. Tačiau pastebėtina, kad jei atsakymai į klausimą, kas yra poezija, paskęsta daugybeje neužtikrintų svarstymų ir filosofinių apmąstymų, išsakydamas, kas, jo manymu, nėra poezija, Nyka-Niliūnas jaučiasi šiek tiek užtikrinčiau. Pirmajame dienoraščių tome aptinkamas įrašas, kuriame poetas aiškiai įvardija, kas, jo manymu, nėra poezija: „Daug lengviau atsakyti į klausimą, kas *nėra* poezija. Kad meilė nėra poezija, kad džiaugsmas nėra poezija, kad skausmas nėra poezija, kad grožis nėra poezija ir kad 90% mūsų poezijos taip pat nėra poezija“ (I, 377).

Atsižvelgiant į analizuojamų dienoraščių apimtį ir juose esančių poezijos refleksijos pavyzdžių gausą, tenka pastebėti, kad šiame darbe vargiai pavyktų apžvelgti visus Nykos-Niliūno dienoraščiuose aptinkamus poezijos apibrėžimus, kadangi detaliam kiekvieną iš jų analizuojant ar/ir aptariant susidarytų magistro darbui gerokai per plati tyrimo apimtis. Vis dėlto, atsižvelgiant į analizuotinių apibrėžčių turinį, pabandyta jas grupuoti ir detaliam išanalizuoti bent jau dažniausias, t. y. tendencingai vienu ar kitu aspektu pasikartojančias. Kreipiant tyrimą šia linkme pastebėta, kad paties poeto siūlomos formuluotės „poezija yra...“ tęsinyje dažniausiai iškyla poezijos, išreikštos per *laiką* ir per *būtį*, sąvokos. Pavyzdžiui, kalbėdamas apie poezijos, kaip priemonės identifikuoti laiką, sąvoką, Nyka-Niliūnas pažymi, kad „poezija tam tikra prasme yra bandymas atpažinti ir identifikuoti laiką, kuris, deja, niekada nenusiima kaukės“ (I, 387). Todėl, remiantis Nykos-Niliūno poezijos refleksijos pavyzdžiais, pagrįstai galima kalbėti apie tai, kad dienoraščiuose poezija dažnai suprantama ir kaip unikali galimybė įsiamžinti laike, jį identifikuoti, uždaryti laiką žodyje, o vėliau jį išlaisvinti.

Pirmame dienoraščių tome, kuris, kaip jau buvo išsiaiškinta ankstesniame šio darbo skyriuje, yra pats autentiškiausias, t. y. rašomas tikrai tik *sau*, Nyka-Niliūnas rašo, esą „poezija yra: organiška, antimechanistinė, iš anksto nesuplanuojama, neišreiškiamą jokiais matavimais, elementari, neracionuojama, išsiliejanti, neišmokstama ir neišmokoma, nepamėgdžiojama, nepakartojama, nenaudinga – iracionalus totalios būties sąmonės produktas“ (I, 199–200) (išskirta cituojant – *M. M.*). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ši refleksija, kurioje tiesiogiai svarstoma, kas yra poezija, yra viena pirmųjų tokio pobūdžio dienoraštinių užrašų iš ilgo, kone visą Nykos-Niliūno gyvenimą apimančio, poezijos apmąstymų ciklo. Taip pat svarbu paminėti, kad daugelis šios refleksijos aspektų, tokių kaip teiginiai, kad poezija yra neišreiškiamą jokiais matavimo vienetais, nepaaiškinama,

kad ji turi būti tik originali ir nepakartojama, ir kituose dienoraščio įrašuose įvairiais rakursais pasikartoja ne kartą. Pavyzdžiui, paskutiniame dienoraščio tome Nyka-Niliūnas rašo: „Ilgai, nelogiškai, nesistemiškai galvojau, bandydama atsakyti į klausimą, kas yra tikras poetas. Štai vienas iš mano atsakymų: poetas yra tas, kuris pajėgia pakartoti visą pasaulio poeziją savo žodžiais“ (III, 204) (išskirta cituojant – *M. M.*). Taigi poezija – kaip išskirtinai autentiška kūryba.

Grijtant prie savo esme panašiausių Nykos-Niliūno bandymų atsakyti į klausimą, kas yra poezija, galima pastebėti, kad dažnose poezijos apibrėžtyse iškyla būties, išreiškiamos per laiką, motyvas. Kitaip tariant, poeziją Nyka-Niliūnas supranta kaip būtį, kurioje laikiškai ir antlaikiškai fiksuojama rašančiojo patirtis, išgyvenimai, įamžinama asmeninė ir žmonijos istorija. Pavyzdžiui, pirmojo dienoraščio tomo 1949-ųjų kovo 11 dienos įrašas: „poezija yra vardo ieškojimas būčiai, bandydama pavadinti; savotiškas krikštas“ (I, 214). Pastebėtina, kad poezijos kaip būties samprata – viena pastoviausių ir dienoraščiuose beveik niekada nekintančių. Tai liudija poezijos apibrėžtys, kurios, nors ir skiriamos nemažo laiko tarpo, išlieka labai mažai arba visai nepakitusios. Pavyzdžiui, antrajame dienoraščio tome, prabėgus keturiasdešimt ketveriems metams nuo anksčiau cituoto įrašo, Nyka-Niliūnas vėl rašo: „vienas iš daugelio galimų poezijos apibrėžimų: poezija yra bandymas (dažnai beviltiškas) amžinybės arba nebūties akivaizdoje pasakyti, ką mačiau, ką jaučiau, kuo gyvenau, kas buvo, kas yra, – viską pavadinti (nes mes iš tikrųjų gyvename kalboje)“ (II, 378). Galiausiai po dar šešiolikos metų jau trečiajame dienoraščio tome lyg aidas pasikartoja 1949-ųjų kovo 11 dienos įrašas išsakyta mintis: „Ir dar vienas bandymas pasakyti, kas yra poezija. **T a i g i : p o e z i j a y r a b ū t i s** (vyksmas, fenomenas, reiškinys etc.), kuri negali būti pakartota (išreikšta, įforminta, apipavidalinta etc.) nei fiziškai, nei dvasiškai, nei etiškai, nei estetiškai. Nepakartojamumas yra jos „ontologinė“ savybė. Pakartojama ji gali būti tik metodiškai, t. y. grynai nominalistine prasme“ (III, 374) (išskirta cituojant – *M. M.*). Taigi dar vienas Nykos-Niliūno dienoraščiuose aptinkamas poezijos apibrėžimas – poezija, kaip būtis, kurioje, galbūt pačiai poezijai to ir „nenorint“, užfiksuojama istorija. Apie poezijos ir istorijos sąlyčio taškus kalba ne tik Nyka-Niliūnas. Martinas Heideggeris, kalbėdamas apie Hölderlino poeziją, taip pat pažymi, kad „[p]oezija nėra tik puošni mūsų buvimo palydovė, ar vien tik laikinas susižavėjimas, susijaudinimas bei smagus pokalbis. Poezija yra istoriją laikantis pagrindas [...]“.⁵⁸

Apžvelgus reikšmingiausias (t. y. dažniausiai pasikartojančius) Nykos-Niliūno dienoraščiuose esančius poezijos apibrėžimus, daromos išvados. Pirmiausia pastebėtina, kad poeziją Nyka-Niliūnas

---

⁵⁸ Martin Heidegger. *Hölderlin und das wesen der Dichtung*. München: Albert Langen und Georg Müller, 1937. S. 11 [žiūrėta: 2012-03-21]. Prieiga per internetą: < <http://books.google.lt/books?id=p7ESAAAAMAAJ&q=hölderlin>>.

suvokia ir apmąsto filosofiskai, t. y. ją regi kaip nepamatuojamai daugialypį, sudėtingą, kažkur iš kūrėjo sąmonės gelmių išskylantį *kitą* pasaulį. Pasaulį, kuris dienoraščiuose įvardijamas ir kaip priemonė, kurios dėka galima ištrūkti iš banalaus, taisyklių ir beprasmių daiktų kupino tikrovės pasaulio.

Poezijos refleksijai paskirdamas nemažą dalį pavienių savo dienoraštinių užrašų fragmentų ar net ištikus jų puslapius, poetas ne kartą konstatuoja, kad poezijos daugiareikšmiškumo, jos neapibrėžiamumo dilema iki galo niekada nebuvo ir nebus išspręsta. Taip esą todėl, kad poezija yra ne šio pasaulio, ji yra būtis, kuri yra nepaaiškinama, nes kiekvienas ją aiškina(si) savaip. Būtent todėl tokia pat kaip būtis, t. y. nepaaiškina, o tik gyvenama, pasak poeto, yra ir poezija. Svarbu paminėti, kad kalbėdamas apie poeziją, bandydamas ją identifikuoti, Nyka-Niliūnas dažniausiai ją tapatina ne vien su būties, bet ir su laiko sąvoka. Poezija, pasak poeto, yra laikas žodyje, bandymas eilėraštyje pasakyti, ką matai, ką jauti. Kitaip tariant, bandymas pasakyti tai, kas buvo, kas yra ar kas dar tik bus, yra labai svarbi eilėraščio ypatybė. „Poezijoje kadaise man atrodė visas pasaulis, – sako poetas. Ką aš sakau – daugiau negu visas pasaulis: visa būtis. Dažnai aš ir dabar taip galvoju, bet ne tiek iš tikėjimo, kiek iš įpratimo. Poezija prieš Nieką. Kas yra poezija ir mano tikėjimas prieš nebuvimo grėsmę? Ir kas yra mano tikėjimas arba netikėjimas prieš Nieką? Šiaudas, kuris neišlaiko skęstančiojo, yra daugiau negu mano tikėjimas“ (II, 78).

Taigi *laikas, būtis, amžinybė* ir *žodis* – tai pamatas, ant kurio išauga tikroji Nykos-Niliūno poezijos refleksija.

1. 2. Filologinė poezijos apibrėžtis

Dienoraščiuose filosofiskai apmąstydamas poezijos sampratą, Nyka-Niliūnas ne kartą akcentuoja, kad poezija yra neišmokstama, nepakartojama, kad ji yra būtis, kuri pakartojama galėtų būti nebent metodiškai, t. y. grynai nominalistine prasme. Aktualizuodamas poezijos, kaip neišmokstamo ir neišmokomo meno sąvoką, poetas tam tikra prasme paliudija kitų poezijos menų autorių tekstuose aptinkamą idėją, kad poezija yra iš dievybės gauta dovana⁵⁹. Tačiau, kaip pastebi Gérard'as Dessons'as, „[p]oezijos menų autoriai skiria pradžios kibirkštį – poezijos menų dovana, kuri yra transcendentali kūrinio dalis, ir rašymo darbą – literatūrinį meistriškumą, kuris yra žmogiškas, istorinis jo veidas.“⁶⁰ Aiškinantis, kaip Nyka-Niliūnas apibrėžia, kas, jo manymu, yra poezija, pastebima, kad

---

⁵⁹ Apie tai, kad poezija yra iš dievybės gauta dovana kalba Gérard'as Dessons'as, cituojantis Eustache'o Deschamps'o, Jacques'o Peletier'o ir kitų mintis. Žr.: Gerard Dessons. *Poetikos įvadas: literatūros teorijų apžvalga*. Vilnius: Baltos lankos, 2005. P. 48–51.

⁶⁰ Gerard Dessons. *Min. veik*. P. 51.

šalia pabrėžtinai filosofišku poeto svarstymų išskyla ir kitokia, t. y. su rašymo procesu susijusi, poezijos samprata. Kitaip tariant, dienoraščiuose niliūniškoji poezijos samprata atsiskleidžia ne tik per filosofiskus apmąstymus, bet ir per svarstymuose apie poeziją išryškėjančius literatūrinio meistriškumo kriterijus, Nykos-Niliūno taikytus poezijos tekstui. Todėl šiame darbo poskyryje aiškinamasi, kokia literatūrologinė-kalbinė poezijos refleksija aptinkama Nykos-Niliūno dienoraščiuose, kokie literatūrinio meistriškumo kriterijai, pasak poeto, būtini poezijai. Svarbu paminėti, kad pavyzdžių, kuriuose poezijos samprata būtų tiesiogiai susijusi su kalbiniais, gramatiniais teksto komponentais, analizuojamuose dienoraščiuose nėra daug, tačiau bent po kelis aptinkama visuose trijuose jų tomuose. Minėtosios poezijos apibrėžtys dažniausiai formuojasi Nykai-Niliūnui kalbant apie tris poetinio teksto komponentus, aptariamus šiame darbo poskyryje: *kalbą, žodį ir tylą*.

Pirmiausia reikia aktualizuoti tai, kad poezija yra neatsiejama nuo kalbos, nuo žodžio. Dažniausiai apibūdinama kaip eiliuota žodinė kūryba, kurioje pabrėžtinai taupiai vartojamas kiekvienas žodis, poezija visuomet reikalauja tokios kalbinės raiškos, kuri būtų pajėgi perteikti rašančiojo sielos išraišką, jo santykį su pasauliu. Kaip pastebi Kęstutis Nastopka, „kalba žymi ne tik daiktus ar gestus, bet ir žmogaus santykį su reiškiančiu pasauliu.“⁶¹ Pastebėtina, kad poezijoje šis dėsnis ypač svarbus, kadangi, pasak Dalios Satkauskytės, „poezijos kūrinys suvokiamas kaip nuoširdžių poeto jausmų išlydis, tad *aš*, poeto tekstinė projekcija, čia tampa esminiu dalyku. [...] Kalba laikoma priemone poeto vidujybei išreikšti, paversti kažkuo išorišku.“⁶² Nyka-Niliūnas, dienoraščiuose ne kartą pabrėžiantis, kad jo kūryba yra absoliučiai autobiografinė⁶³, poeziją apibūdina kaip neišvengiamą grįžimą prie kalbos. Pavyzdžiui, jau pirmame dienoraščio tome aptinkamas įrašas, kuriame teigiama, kad „poezijoje neišvengiamai grįžtama prie kalbos; nuo retorikos prie gramatikos; iš pasaulio į save“ (I, 531). Pastebėtina, kad šioje citatoje minimi du labai svarbūs dalykai: pirma – aktualizuojama ne tik retorikos, bet ir kalbos gramatikos svarba, ir antra – teigiama, kad poezijoje per kalbą iš pasaulio grįžtama į save. Kitaip tariant, kalba, pratęsiant Satkauskytės mintį, laikoma ne tik priemone poeto vidujybei išreikšti, paversti kažkuo išorišku, bet ir atvirkščiai – kalba yra priemonė, suteikianti galimybę iš pasaulio sugrįžti į save.

Kalbant apie tai, kad dienoraščiuose poeziją Nyka-Niliūnas pavadina neišvengiamu grįžimu prie kalbos, reikia paminėti, kad daugelis mokslininkų pažymi – poetinė kalba yra ypatinga poezijos išraiškos forma. Pavyzdžiui, Nastopkos teigimu, „iš kalbos ženklų – žodžių, frazių – poetiniame tekste

---

⁶¹ Kęstutis Nastopka. *Lietuvių eilėraščių poetika: XX amžius*. Vilnius: Vaga, 1985. P. 7.

⁶² Dalia Satkauskytė. *Lietuvių poezijos kalbinė savimonė: raidos tendencijos*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996. P. 10.

⁶³ Vienas iš pavyzdžių, kai dienoraščiuose Nyka-Niliūnas apie savo poeziją kalba kaip apie išskirtinai autobiografinę kūrybą: „Ir būtent šiandien norėčiau pabrėžti (jei tai galėtų būti kam nors įdomu), kad mano poezija yra absoliučiai autobiografinė, – net ten, kur ji tokia neatrodo. Iš tikrųjų tai yra ortodoksiškai tiksliai, nieko nenuslepianči mano autobiografija“ (III, 240).

kuriama nauja prasminė visuma su specifiniais išraiškos ir turinio plano santykiais.⁶⁴ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kalbėdamas apie poeziją, aptardamas jos sąlyčio taškus su kalba, Nyka-Niliūnas išskiria ž o d į , kuris yra būtina poezijos sąlyga: „poezija yra pasaulis, kuris be žodžių neegzistuoja, t. y. gyvena žodžiuose ir žodžiuose miršta“ (II, 72). Kad žodis Nykai-Niliūnui yra vienas svarbiausių poezijos radimosi ir jos egzistavimo elementų, patvirtinimų randama ne tik analizuojamuose dienoraščiuose, bet ir kituose šaltiniuose. Pavyzdžiui, Blekaičio straipsnyje „Nyka-Niliūnas: apie savo pasaulį poezijoje“ rašoma: „Nyka-Niliūnas sako, kad nesiliaujančio sąmokslu išgelbėti pasaulio fragmentus kelias veda per žodį, per grįžimą į raidę. Nors retas iš milijardų sakomų žodžių išlieka, bet žodis lieka poezijos išlikimo sąlyga.“⁶⁵ Svarbu paminėti, kad poezijoje išskirdamas žodį, akcentuodamas jo reikšmę, Nyka-Niliūnas apie ją ima kalbėti ne tik kaip poetas ar filosofas, bet ir kaip poezijos teoretikas. Kitaip tariant, analizuojant dienoraščiuose aptinkamas poezijos refleksijas, kuriose poezija jau nėra filosofiskai traktuojama kaip vien būtis ar laikas, o bandoma aiškintis, kodėl taip svarbu eilėraštyje atrasti žodį, kuris būtų integrali visumos dalis, žodį, galintį apsaugoti poeziją nuo išnykimo ir nutolinantį nebuvimo grėsmę, pastebima, kad Nyka-Niliūnas apie poeziją mąsto ir jos apibrėžčių ieško ne vien tik metafiziniame lygmenyje. Pastebėtina, kad atsigręždamas į patį eilėraščio rašymo procesą, Nyka-Niliūnas apie poeziją ima kalbėti kaip apie „daiktą“, pasaulį, kurio sukūrimui reikalinga materija, t. y. žodis.

Tačiau svarbu paminėti, kad poezijoje atrasti tokį ypatingą visumą reprezentuojantį žodį yra labai sunku. Dienoraščiuose aptinkama nemažai įrašų, kuriuose Nyka-Niliūnas ne kartą tiesiogiai sako, koks tai esąs sunkus ir kone beviltiškas triūsas. Pavyzdžiui, pastebėdamas, kad „poezijoje lemia ne nauji žodžiai, bet naujus realybės planus atskleidžiančios asociacijos“ (I, 446), poetas aktualizuoja ne tik poetinio žodžio daugiareikšmiškumą, bet ir tai, kad eilėraštyje žodį privalo supti išstisias asociacijų ratas, kurio dėka tik ir gali rasti poezija. Kaip aprašydamas savo ir Nykos-Niliūno pašnekesius pastebi Blekaitis, Nyka-Niliūnas mano, kad „[p]ilną savo reikšmę žodis įgyja tik santykyje su kitais jį supančiais žodžiais. Jis turi atstovauti visumai: *pars pro toto*, kaip visuma turi paruošti ir jį. „Vienas už visu, visi už vieną“. Jei žodis visumos nereprezentuoja, jo neturėtų būti.“⁶⁶ Taigi žodis poezijoje yra vienas svarbiausių eilėraščio komponentų, kuris, kaip paaiškėja iš dienoraščiuose aptinkamų Nykos-Niliūno poezijos refleksijų, privalo ne tik reprezentuoti visumą, bet ir „atsinešti“ į eilėraštyje visas su juo susijusias asociacijas.

Pasak Rimvydo Šilbajorio, „kaip ir kiekvienas poetas norįs „sausai“, bet daugiaprasmiškai rašyti, Niliūnas turi ieškoti priemonių, padidinančių kiekvieno žodžio semantinę krūvį. Ir tos jo priemonės

⁶⁴ Kęstutis Nastopka. *Lietuvių eilėraščio poetika: XX amžius*. P. 11.

⁶⁵ Jurgis Blekaitis. *Nyka-Niliūnas: apie savo pasaulį poezijoje*. P. 23–24.

⁶⁶ *Ten pat*. P. 25.

aplamai yra panašios į kitų vartojamas, sukaupias poezijos tradicijoj – lyg šachmatais žaidžiant pagrindiniai ėjimai. Viena iš jų [...] yra eiliniam žodžiui simbolinės funkcijos suteikimas. Kitas būdas yra vartoti minimalius įvaizdžius, juos tačiau parenkant taip, kad už jų stovėtų ilga ir sudėtinga žmonijos, pergyvenimų ir kultūros vertybių sistema.⁶⁷ Pastebėtina, kad šie Šilbajorio teiginiai teisingi tik iš dalies, kadangi jis tokias išvadas daro analizuodamas Nykos-Niliūno poeziją, paskirus jo tekstus, tačiau pats poetas, ne analizuodamas konkretų eilėraščių, o mąstydamas apskritai apie poezijos esmę, jos rašymo sunkumus, mano, kad „poezijai reikia žodžio, ne žodžio pareigas einančios fonemos. Aš tai žinau, – sako poetas, – bet vis tiek jaučiuosi pralaimėjęs“ (II, 611). Todėl jeigu, kaip pastebi Šilbajoris, priemonės ir būdai, kuriais Nyka-Niliūnas bando atrasti semantiškai turtingą, visomis galimomis konotacijomis praturtintą žodį, galintį tiksliai perteikti norimą mintį, tikrai būtų panašūs į kitų vartojamus būdus, sukaupias poezijos tradicijoje, abejotina, ar po ilgamečių svarstymų apie poeziją, daugybės parašytų eilėraščių Nyka-Niliūnas vis dar jaustųsi esąs pralaimėjęs. Svarbu paminėti, kad paskutinis cituotasis dienoraščio įrašas, kuriame Nyka-Niliūnas prisipažįsta pralaimėjęs, datuojamas 2000-ųjų pabaiga. Pastebėtina, kad šią refleksiją nuo pirmųjų tokio pobūdžio įrašų (tų, kuriuose Nyka-Niliūnas, rašydamas jau pirmus dienoraščių įrašus, apmąsto poezijos ir kalbos, žodžio ryšius) skiria labai ilgas laiko tarpas. Taigi nors analizuojant šiame darbo poskyryje cituotas poezijos refleksijas tiesioginis jų ryšys su laiku nėra aktualizuojamas⁶⁸, pastebėjimas, kad jau sulaukęs kūrybinės ir gyvenimiškos brandos poetas vis dar nesijaučia visada galįs atrasti tą ž o d į, o ne žodžio pareigas einančią fonemą, gana iškalbingas. Pirmiausia tai reiškia, kad poezijos kūrimo procesas, to vienintelio ir visa pasakančio žodžio ieškojimas yra neišmokstamas, nepavaldu jokioms tradicijoms ar kitų poetų naudojamiems ir iš poezijos tradicijos ateinantiems eilėraščių rašymo metodams.

Nepajėgdamas surasti žodį, kuris galėtų perteikti jo santykį su reiškiančiu pasauliu, neretai Nyka-Niliūnas renkasi *tylą*. Tačiau svarbu paminėti, kad tyla šio autoriaus poezijos sampratoje reiškia ne poetinės dvasios, ne eilėraščių mirtį, o priešingai – viso to gimimą, pradžią. „*Poezija*, – sako poetas, – prasideda ten, kur baigiasi žodžiai; *kūnas* prasideda žodžiu ir baigiasi tyla“ (I, 613). Nors šalia siekio bet kokia kaina atrasti poezijoje viską pasakantį žodį tokie pasakymai ir gali atrodyti gana keistoki, pastebėtina, kad tylos sąvoka literatūrologijoje nėra visiškai svetima. Pavyzdžiui, Ihabas Hassanas straipsnyje „Tylos literatūra“ (apžvelgdamas daugelį pasaulinės literatūros tekstų, tokių kaip Goethės „Faustas“, Samuelio Becketto „Belaukiant Godo“ ir kitus) aiškina, ką tyla reiškia literatūros kūrinys.

⁶⁷ Rimvydas Šilbajoris. *Filosofinių dimensijų poezija // Aidai*, 1985. Nr. 5. P. 294.

⁶⁸ Turima omeny tai, kad panašios įžvalgos pasikartoja ir ankstyvuosiuose, ir vėlyvuosiuose dienoraščio įrašuose, o tai reiškia, kad jas išprovokuoja ne rašančiojo sukaupias gyvenimiška patirtis (laikas), o kažkokie kiti vidiniai ar išoriniai dalykai. Pavyzdžiui, apie tai, kad poezija neegzistuoja be žodžio, o tikrojo žodžio paieškos yra be galo sudėtingas darbas, Nyka-Niliūnas kalba ne tik pirmame, bet ir visuose kituose savo dienoraščių tomuose. Ir, pastebėtina, kad tarp tokių įžvalgų įsiterpia kiti apmąstymai, tokie kaip mintys, kad poezijoje kartais svarbūs ne tik viską pasakantys žodžiai, bet ir tyla (apie tai taipogi kalbama ir pirmame, ir antrame dienoraščio tome).

Jis pastebi, kad „tyla literatūroje nebūtinai pranašauja dvasios mirtį. [...] Tyla skleidžiasi kaip naujo literatūros požiūrio į save pačią metafora.“⁶⁹ Svarbu paminėti, kad dažnu atveju Nyka-Niliūnas tylą laiko net svarbesniu eilėraščio komponentu nei žodis. Pavyzdžiui, antrajame dienoraščių tome aptinkama tokia mintis: „Ne vien tik žodžiais gyvas eilėraštis. Gal net svarbesnis jo elementas yra tyła, i. e. nepasakyti žodžiai“ (II, 300). Vadinasi, neištarti ar neužrašyti žodžiai, jeigu jie nėra visa pasakantys, poezijoje tėra tik bereikalingas balastas. Tokiu atveju, pasak Nykos-Niliūno, poezijoje daug svarbesnė yra tyła, kuri yra irgi ne kas kita, kaip poezija.

Taigi analizuojant tas Nykos-Niliūno dienoraščiuose aptinkamas poezijos refleksijas, kuriose greta pabrėžtinai filosofišku poeto svarstymų iškyla ir kitokia, t. y. su eilėraščio rašymo procesu susijusi poezijos samprata, pastebėta, kad poeziją Nyka-Niliūnas apibrėžia kaip savitą pasaulį, kuris tokiu tampa tik dėl kalbos ir taikliai pasirinkto žodžio. Taip pat svarbu paminėti, kad kalbą poetas apibrėžia kaip priemonę, atliekančią jungtį tarp poeto vidinio ir išorinio pasaulio. Kitaip tariant, tik per kalbą poetas yra pajėgus į išorę perduoti vidinį savo dvasios turinį, įamžinti jį taikliai pasirinktame žodyje, kaip, beje, ir iš pasaulio tik per kalbą, per poeziją vėl grįžtama į save. Dar 1950-aisiais Nyka-Niliūnas rašo: „Bandydamas grįžti į save, į savo autentiško gyvenimo sferą, vėl skaitau šiek tiek poezijos“ (I, 237).

Žodis, poeto manymu, kad galėtų bent jau minimaliai perteikti tikrąją poezijos kūrėjo sielos būseną, privalo būti ne tik labai taikliai atsirinktas, bet turi būti praturtintas ir visomis galimomis konotacijomis. Tačiau sakydamas, jog visa tai žino ir supranta, poetas pažymi, kad vis tiek jaučiasi pralaimėjęs. Tokia jausena atsiranda tuomet, kai suprantama – to tikrai visa p a s a k a n č i o žodžio paieškos yra labai sunkus, o kai kuriais atvejais ir visai beviltiškas triūsas.

Vis dėlto, kaip ne kartą pažymi poetas, eilėraštis gyvas ne vien žodžiais. Neturint tinkamo žodžio, o esant tik žodžio pareigas einančioms fonemoms, kur kas svarbesnis eilėraščio elementas tampa tyła.

2. Poetinio teksto vertės kriterijai

Remiantis įvairiais literatūros terminų žodynais, enciklopedijomis, literatūrologijos mokslo darbais bei Nykos-Niliūno dienoraščiuose aptinkamais poezijos apibrėžimais, ankstesniuose šio darbo skyriuose aptarta poezijos samprata. Svarbu paminėti, kad analizuojant dienoraščiuose aptinkamus poezijos ap(s)ibrėžimus Nykos-Niliūno polinkis kritiškai vertinti ne tik pačią poeziją, kaip reiškinių ar fenomeną, bet ir jos tekstą, t. y. eilėraščių, negalėjo likti nepastebėtas. Dienoraščiuose aptinkamas

---

⁶⁹ Ihab Hassan. *Tylos literatūra / Miestelėnai. Tyla ir postmodernioji kultūra. Kultūrologinis almanachas*. Vertė Eugenijus Ališanka. Vilnius: Gervėlė, 1999 [žiūrėta: 2012-03-30]. Prieiga per internetą: <<http://www.tekstai.lt/literatriniai-sidjai/2689-miestelenai-tyla-ir-postmodernioji-kultura>>.

pasakymas, kad „[p]oezija (kaip ir visi kiti menai), jeigu t i k r a , niekas nepasensta“ (I, 434) (išskirta cituojant – *M. M.*), taip pat kiti dažnai pasikartojantys panašaus turinio pamąstymai, kuriuose Nyka-Niliūnas prisiima poezijos vertintojo vaidmenį, verčia svarstyti, ką, pasak poeto, galima vadinti *tikra*, o kas laikytina *netikra* poezija. Kitaip tariant, labai svarbu išsiaiškinti, kokie Nykos-Niliūno poezijos vertinimo kriterijai aptinkami dienoraščiuose, ko reikia poezijai, poetui, kad jie dienoraščių autoriaus būtų traktuojami kaip geros poezijos pavyzdys, o kas, poeto teigimu, labai kenkia eilėraščiui, mažina poezijos išliekamąją vertę.

Analizuojant dienoraščius ir ieškant atsakymų į šiuos svarbius poezijos vertės nustatymo klausimus, pastebima, kad dienoraštiniuose užrašuose Nyka-Niliūnas gana aiškiai formuoja savus poezijos vertinimo kriterijus. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vertinant konkretų tekstą, jo autorių ar apskritai patį eilėraščio rašymo procesą, didžiausias dėmesys skiriamas poezijos rašymo niuansams, tokiems kaip eiliavimas, tinkamo žodžio parinkimas, jo kirtis, kalbos gramatizacija etc. Negalima nepaminėti, kad poezijos autentiškumas, kuriam aptarti dienoraščiuose skiriama daugiausia dėmesio, Nykos-Niliūno laikomas išskirtine vertybe. Taip pat svarbu išskirti tai, kad dienoraščiuose poetas, nors tiesiogiai to ir neteigia, bet apie save formuoja reiklaus, griežto ir jokioms madoms nepataikaujančio kritiko įvaizdį. Stebėdamasis ir piktindamasis, kad „[t]ūlas kritikas sako: X yra geras poetas, bet jis pavogė arklį, o be to, gyvena su svetima žmona; arba: Y yra prastas poetas, bet jis išlaiko sunkiai sergančią motiną, šelpia vargšus, globoja našlaičius etc., tad jam priklauso garbinga vieta Literatūros respublikoje“ (I, 263), Nyka-Niliūnas demonstruoja savo kaip kritiko amplua: poezija privalo būti vertinama ir apmąstoma tik literatūrinių santykių plotmėje. Anot Nykos-Niliūno bendradarbiavimą literatūrinėje spaudoje tyrinėjusios Virginijos Paplauskienės, šis poetas-kritikas neretai deklaruoja, kad „literatūros kritikos uždavinys ne mokyti rašytoją, o įvertinti, atrinkti ir išrinkti vertingiausias kūrinis. Jis [*Nyka-Niliūnas – M. M.*] laikėsi nuostatos, kad kritikai turi pagelbėti kūrėjams iškeldami ne tik jų kūrinių grožines savybes, bet ir ydas, tokiu būdu atverdami platesnius kelius į tobulėjimą.“⁷⁰

Kaip įvadiniame straipsnyje pristatydamas paties Nykos-Niliūno sudarytą ir 1996-aisiais išleistą kritinių straipsnių rinkinį „Temos ir variacijos“ pastebi Saulius Žukas, „[š]iandieninėje lietuvių literatūros padangėje vertinimo problema yra bene pati komplikuočiausia ir svarbiausia. [...] Vertintoju tapti nėra lengva. Vertintojo vardas užsitarnaujamas. Sangražinė pastarojo žodžio forma labai svarbi, nes tai ne kokio užsakymo sėkmingas vykdymas, bet lėtas savojo autoriteto kūrimas, argumentų savajai nuomonei pagrįsti rinkimas.“⁷¹ Pastebėtina, kad jau ir literatūrinėje spaudoje skelbtuose straipsniuose

⁷⁰ Virginija Paplauskienė. *Alfonso Nykos-Niliūno bendradarbiavimas literatūrinėje spaudoje Vokietijoje / Alfonsas Nyka-Niliūnas: poetas ir jo pasaulis. Kūrybos tyrinėjimai ir archyvinė medžiaga*. Sudarė Manfredas Žvirgždas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010. P. 146.

⁷¹ Saulius Žukas. *Literatūros kritika: atranka ir vertinimai / Alfonsas Nyka-Niliūnas. Temos ir variacijos: literatūra, kritika, polemika*. Vilnius: Baltos lankos, 1996. P. ix–x.

bei recenzijose, ir minėtoje straipsnių rinktinėje gana akivaizdžiai atsiskleidžia Nykos-Niliūno kritiko, vertintojo talentas, tačiau tik dienoraščiai, kurie, kaip ne kartą pažymi pats poetas, visų pirma yra rašomi sau, suteikia unikalią galimybę įsibrauti į intymią rašančiojo erdvę, sužinoti, kokius reikalavimus Nyka-Niliūnas kelia poezijai, už ką ją vertina ar kas, jo manymu, mažina poezijos išliekamąją vertę. Dienoraščiuose aptinkami poezijos vertinimai išskirtinai reikšmingi todėl, kad dauguma jų išsirutulioja savaime, Nykai-Niliūnui neturint konkretaus tikslo ką nors sukritikuoti, išskirti ar kam nors ką nors paaiškinti. Visa tai – refleksijos, išskylančios įvairiausių kitų kasdienių įvykių kontekste, todėl vertinimai ir pamąstymai autentiški, nesumeluoti, tikri.

Pirmiausia pastebima, kad dažniausias Nykos-Niliūno dienoraščiuose aptinkamas poezijos vertės rodiklis – eilėraščio autentiškumas. Jau pirmajame dienoraščių tome Nyka-Niliūnas rašo, kad „autentiška poezija yra lygiai absoliučiai abejinga tiek gyrimui, tiek peikimui“ (I, 610). Tokį teiginį galima laikyti svarbiu pavyzdžiu, rodančiu, ko reikia poezijai, kad ji galėtų apsiginti nuo nepagrįstų kaltinimų ar perdėto išaukštinimo. Taigi eilėraščio autentiškumas, pasak Nykos-Niliūno, yra vienas svarbiausių reikalavimų visai poezijai, nes tik būdama autentiška pastaroji gali išlikti, įsiamžinti laike ir būti vadinama tuo viską pasakančiu žodžiu „poezija“.

Bandant suprasti, ką poetas iš tikrųjų turi omeny sakydamas „autentiška poezija“, padeda kita jo antrajame dienoraščio tome esanti mintis, esą „[p]lavojingiausia „vilkduobė“ poetui yra „gulti į jau paklotą lovą“, t. y. oportunistiškai perimti savo pirmtakų kalbą, kuri nei jam, nei jo laikui nebegalioja“ (II, 438). Kitaip tariant, autentiška poezija, pagal dienoraščio autorių, yra ta, kuri vengia eiti paskui savo pirmtakus ir ieško naujų raiškos būdų. Svarbu pastebėti, kad šis dienoraščiuose aptinkamas poetinio teksto vertinimo kriterijus aktualizuotinas ne tik dienoraščiuose, kuriuose daugelį dalykų poetas apmąsto pokalbio su savimi situacijoje, bet ir į tikslinį adresatą nukreiptuose kritiniuose straipsniuose. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tokiuose straipsniuose Nyka-Niliūnas jau atvirai demonstruoja savo, kaip literatūros vertintojo, sugebėjimus. Apžvelgdamas jo straipsnių rinktinę „Temos ir variacijos“ tai pastebi ir Žukas, teigiantis, kad „Nyka-Niliūnas gana aiškiai formuluoja savuosius literatūros vertinimo kriterijus. Vienas svarbiausių – ką naujo rašytojas atnešė į literatūros procesą.“⁷² Taigi eilėraščio naujumas, t. y. poeto sugebėjimas ne atkartoti kitų idėjas, o pasitelkti savas – vienas ryškiausių reikalavimų autentiškai poezijai, kuriuos, pastebėtina, Nyka-Niliūnas kelia ne tik kritiniuose straipsniuose, bet ir savo dienoraščiuose.

Toliau kalbant apie autentiškumą, kaip vieną iš svarbiausių dienoraščiuose aktualizuojamų poezijos vertės kriterijų, pastebimas kitas gana svarbus aspektas – Nykos-Niliūno dienoraščiuose ryškėjant vertintojo, kritiko pozicijoms, šalia poezijos autentiškumo aktualizuojamas ir eilėraščio

---

⁷² *Ten pat.* P. x.

tobulumas, neretu atveju tampantis priešprieša eilėraščio autentiškumui. Kitaip tariant, poezija, pasak dienoraščių autoriaus, dažnai gali būti tobula rimavimo, poezijos „darymo“ atžvilgiu, tačiau lygiai taip pat gali būti ir visiškai neoriginali. Tiesa, prieš aiškinantis, kokias pozicijas sąvoka „tobulas eilėraštinis“ užima niliūniškoje poezijos vertybių sistemoje, svarbu paminėti, kad eilėraštinio tobulumo, kaip, beje, ir pačios poezijos samprata literatūrologijos mokslo darbuose ganėtinai neapibrėžta bei daugiaprasmė. Pavyzdžiui, V. Daujotytė svarstydama, kas yra tobulas eilėraštinis, teigia, „kad eilėraštyje, kurį vadiname tobulu, turi susikristalizuoti esminiai, pagrindiniai kūrėjo pasaulėvaizdžio bruožai ir poetikos ypatumai. Juo vienu galima matuoti kūrybą, jos gelmę. Tobulas eilėraštinis turi leisti pajusti ir dar gilesnius kūrybos klodus – nacionalinę lyrikos, literatūros rūšies specifika.“⁷³ Pastebėtina, kad Nykos-Niliūno poezijos sampratoje, priešingai nei Daujotytės svarstymuose, sąvoka „tobulas eilėraštinis“ vartojama kalbant apie tą eilėraštinį, kuris yra tobulas ne turinio, bet eiliavimo, poezijos amato išmanymo atžvilgiu. Todėl jei Daujotytė kalbėdama apie tobulą eilėraštinį akcentuoja jo visumą, tai Nyka-Niliūnas išskiria ganėtinai konkretų aspektą – poezijos amato mokėjimą, kurio, esą visai užtenka norint parašyti tobulai, taisyklingai sueiliuotą tekstą. Tačiau būtent tokie, t. y. tobulai (taisyklingai) sueiliuoti kūriniai, Nykos-Niliūno teigimu, kenkia poezijos autentiškumui. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad viename dienoraštinio užrašė gvildendamas kūrinio netobulumo estetikos ir apologijos tematiką Nyka-Niliūnas rašo: „Man vis dažniau atrodo, kad *tobula* (taisyklinga) turi kažką bendro su *negyva*, kad gyva negali būti tobula (taisyklinga); kad tobuli meno kūriniai padaromi (amato prasme), dideli – sukuriami“ (II, 12). Taigi eilėraštinio tobulumas dienoraščiuose nėra aktualizuojamas kaip svarbus poezijos vertės rodiklis. Veikia priešingai – taisyklingai parašytas eilėraštinis netenka gyvumo, o tai, poeto teigimu, panaikina poezijos originalumą. Kitaip tariant, Nyka-Niliūnas palankiau vertina ne tobulai sueiliuotą, meistriškai „padarytą“ eilėraštinį, o autentišką, originalią ir nestokojančią rašančiojo kūrybinės išmonės poeziją. Tobulas eilėraštinis, pasak Nykos-Niliūno, yra tik apgaulinga iliuzija, kurios kartais visai be reikalo taip atkakliai siekiama.

Reikšminga Daujotytės mintis, kad „[e]ilėraštinį, kaip ir kiekvieną meno kūrinį, gludina laikas, tik jis matuoja ir tobulumo laipsnį.“⁷⁴ Pastebėtina, jog Nyka-Niliūnas savo dienoraščiuose irgi ne kartą akcentuoja laiko sąvoką. Vienas iš pavyzdžių: „Laikas žodyje: poezija. Laikas vyksta, gyvena ir miršta žodyje“ (I, 626). Kitaip tariant, laikas poetui neretai tampa svarbiu rodikliu, padedančiu nustatyti tikrąją poezijos vertę. Tačiau jis, priešingai nei Daujotytė, laikui patiki ne tobulą, o autentišką eilėraštinį, kadangi laikas, Nykos-Niliūno nuomone, gali parodyti, ar poeto sugebėjimas autentiškai ir atvirai perteikti savo santykius su realybe buvo tikras ir nesuvaidintas, t. y. autentiškas ir niekieno daugiau nepakartojamas.

⁷³ Viktorija Daujotytė. *Kas tu esi, eilėraštinis?* P. 268.

⁷⁴ *Ten pat.* P. 266.

Iškalbingas pavyzdys, kad ieškodamas (ne)tobulos poezijos pavyzdžių lietuvių poezijoje, Nyka-Niliūnas pastebi, jog Aisčio poezija yra „netobula, bet ar ne dėl to ji visad tokia nauja ir pulsuojanti kaip gyvas kūnas? Vargu būtų galima tą patį sakyti apie tobulą Radausko poeziją. Tobulumas prieštarauja originalumui, nes taisyklė yra visiems lygus bendras vardiklis ir drauge epigoniškumo žymė. Radausko poezija yra tobula (taisyklinga), bet neoriginali, t. y. ne tokia, kuri tave parbloškų, pakeistų tavo gyvenimą ir dėl kurios galėtum atiduoti viską“ (II, 12–13). Kitaip tariant, poezija, Nykos-Niliūno teigimu, turėtų „elgtis“ nedorai, nes tik tokiu būdu kuriamas jos autentiškumas. Būtent taisyklių, visuotinių dėsnių išigalėjimą daugelio poetų kūryboje labiausiai ir kritikuoja Nyka-Niliūnas. Jo teigimu, būtent čia slypi didžiausias pavojus, kadangi paprastai pamirštama, kad poezija reiškia „nubusti ir viską regėti pirmąkart“ (III, 521). Poezijos kūrėjui dienoraščiuose irgi keliami tam tikri reikalavimai. Vienas svarbiausių – poetas jokių būdu negali pasikliauti vien tik savo sugebėjimu eiliuoti. Ėmęsis rašyti poeziją, jis privalo nusižengti formaliems eiliavimo reikalavimams, turi ieškoti bendresnių atsakymų, privalo nebijoti į pasaulį bandyti pažvelgti filosofškai.

Reikia pastebėti, kad minėtų aspektų labiausiai pasigendama Radausko poezijoje, todėl dienoraščiuose neretai šis poetas susilaukia pakankamai griežto Nykos-Niliūno vertinimo. Neneigdamas, kad Radauskas dėl savo išskirtinio eiliavimo talento užima tvirtas pozicijas lietuvių poezijoje, Nyka-Niliūnas ne kartą teigia, esą jam šio poeto kūryba „per daug konstruktyvi moraline (etine), socialine ir estetinė (amato) prasme, nes kiekviena aukšto rango kūryba yra destruktivi. Kitaip sakant, ji (Radausko poezija) niekad nieko negriauna, per daug dorai „elgiasi“ ir beveik niekad nenusižengia taisyklėms, – kaip klusnus, dailiai susišukavęs ir visad švaria apykakle vaikas“ (II, 440–441). Pastebėtina, kad panašių kaltinimų Radausko poezija yra susilaukusi ir iš kitų literatūros kritikų. Pavyzdžiui, D. Satkauskytė pažymi, kad „Radauskas labai sutankina ir įtempia formaliuosius teksto ryšius, – dėl to kartais ir šmėkšteli manieringumo, per didelio formos uždarumo pavojus.“⁷⁵ Galiausiai svarbu paminėti, kad, kalbant apie Radausko poezijos vertinimus, aktualizuotina gana dviprasmiška tokių vertinimų situacija. Pirmiausia dėmesys atkreiptinas į tai, kad dienoraščiuose Nyka-Niliūnas gana kritiškai atsiliepia apie šio poeto kūrybą, neretai kritikuoja dėl per didelio jos tikslumo, formalizmo, dėl to, kad Radauskas esą į viską žiūri *amato* akimis. „Savo poezija Radauskas man ir toliau pasilieka [...] svetimas. Pirmiausia ekstradenominacinio „tūrio“ stoka, „plokščia“ pasaulio vizija [...], kuri eilėraščiuose tampa nuolatinio tų pačių optinių bei akustinių objektų perstatinėjimu, nereprezentuojančiu ir neišreiškiančiu buvimo būdo“ (I, 418). Tačiau recenzijoje „Henriko Radausko grįžimas“, kurioje aptariamas eilėraščių rinkinys „Fontanas“, Nyka-Niliūnas išsako kiek kitokius vertinimus. Čia teigiama, kad Radauską tik „iš tradicijos daug kas laiko absoliučiu formalistu, t. y. idėją

---

⁷⁵ Dalia Satkauskytė. *Lietuvių poezijos kalbinė savimonė: raidos tendencijos*. P. 45.

aukojančiu technikai poetu. Tačiau šitokia nuomonė yra grynas nesusipratimas.⁷⁶ Šis nedidelis prieštaravimas leidžia pastebėti, kad dienoraščiuose aptinkami poezijos vertinimai, poetinio teksto vertės kriterijai nebūtinai privalo būti tapatūs toms įžvalgoms, kurios išsirutulioja kritiniuose Nykos-Niliūno straipsniuose.

Kitas reikšmingas poezijos vertinimo kriterijus formuojasi Nykai-Niliūnui apmąstant žodžio paskirtį, jo reikšmę eilėraštyje. „Eilėraštyje kiekvienas žodis yra absoliutus visumai, nepakeičiamas visumos reprezentantas, ir, atvirksčiai, visuma yra absoliuti žodžiui“ (II, 140), – rašoma dienoraštyje. Ne kartą aktualizavus idėją, kad poezijai būtinas viską pasakantis žodis, o ne vien tik žodžio pareigas atliekanti fonema, tinkamo, autentiško žodžio pasirinkimas dienoraščiuose traktuojamas kaip išskirtinė vertybė, pakylėjanti poeziją į aukštesnį lygmenį. Kalbėdamas apie tokio žodžio paieškas Nyka-Niliūnas eilėraščių vertina pagal kelis kriterijus: pirma – kiek poeto (at)randamas žodis yra tapatus visumai arba daiktui, kuris tuo žodžiu pavadinamas, antra – kiek žodis yra autentiškas, originalus ir nepakartojamas. Pavyzdžiui, antrajame dienoraščių tome aptinkamas įrašas, kuriame Nyka-Niliūnas gana kritiškai atsiliepią apie neįvardyto autoriaus poeziją: „Viskas būtų gerai (geresnis negu vidutinis eiliavimas), jeigu ne tie neišauginti, netapę kūnu, bet išmokti ir visiems priklausantys žodžiai. Aklai laikydamasis uniforminio dienos poezijos žargonu, autorius tobulai paslepia savo veidą ir išnyksta beveidėje „taip kaip dabar rašoma“ adeptų minioje. Pastangos aukščiau minėta prasme „neatsilikti“ tegarantuoja atsilikimą. Gimti galima tik iš vidaus, iš savęs“ (II, 350). Pastebėtina, kad ir šioje vietoje eiliavimas, poezijos amato išmanymas Nykai-Niliūnui nėra svarbus eilėraščio vertės rodiklis (arba bent jau kur kas mažiau svarbus nei tinkamai pasirinktas žodis). Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad poezijoje žodis turi tapti poeto nuosavybe, nes jeigu tik jis patenka į visuotino vartojimo sferą, iš karto praranda bet kokią autentiškumą, vadinasi, ir eilėraštyje jo tokio, t. y. neautentiško, neturėtų būti. Pavyzdžiui, trečiajame dienoraščių tome Nyka-Niliūnas pastebi, kad „[r]ašant prirėikus sinonimiškai pavartoti priverksmį *apstu*, topteli į galvą, kad tai *ne mano* žodis, nesiderinąs su mano asmeninės kalbos „fenomenologija“; kad tai Aisčio (Jono Kossu-Aleksandravičiaus) intelektualinė nuosavybė ir kad žodis, bent tam tikras jo vartosenos aspektas [...] *gali* pasidaryti kieno nors nuosavybe“ (III, 180–181). Taigi žodis eilėraštyje privalo ne tik reprezentuoti visumą, bet turi tapti ir intelektualine rašančiojo nuosavybe. Tik turint, sugėbant tokį žodį surasti, galima kurti poeziją. Antraip, Nykos-Niliūno teigimu, eiliavimas yra tuščias ir beprasmis atkartojimas to, kas jau seniai pasakyta ir visiškai neoriginalu.

Tačiau analizuojant dienoraščius pastebima, kad Nyka-Niliūnas palankiai vertina ne vien tuos poetus, kurie sugeba žodį padaryti savo intelektualine nuosavybe, bet ir tuos, kurie yra pajėgūs rašyti taip, kad eilėraštyje būtų jaučiama aiški skirtis tarp *žodžio*, *vaizdo* ir *idėjos*. Pastebėtina, kad

---

⁷⁶ Alfonsas Nyka-Niliūnas. *Henriko Radausko grįžimas* / Alfonsas Nyka-Niliūnas. *Temos ir variacijos: literatūra, kritika, polemika*. Vilnius: Baltos lankos, 1996. P. 231.

Nykai-Niliūnai kalbant apie poeziją šie trys komponentai yra labai svarbūs ir vieni kitais jokia būdu negali būti reiškiami. Tačiau, kaip pastebima dienoraštyje, siekiant juos vieną nuo kito atskirti, dažnam poetui tenka tikrai sunki ir neretais atvejais net visai neįveikiama užduotis. Sunki todėl, kad norint įvesti aiškia skirtį tarp žodžio, vaizdo ir idėjos, „reikia *bent vieno* žodžio, *bent vieno* vaizdo, *bent vienos* idėjos, savo forma nepriklausančių literatūrinio palikimo lobynui“ (I, 607). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad čia ir vėl akcentuojama autentiškumo svarba. Tik reikia pastebėti, kad autentiškumo sąvoka yra labai plati, todėl poetui, norinčiam, kad jo kūryba būtų autentiška, pirmiausia reikia surasti originalų būdą, kaip ją tokia padaryti. Tai, pasak Nykos-Niliūno, ir yra bene sunkiausia užduotis.

Anot Daujotytės, „poetinės kalbos ir literatūrinės, norminės, kalbos santykiai nėra ir negali būti idealūs. Prieštaravimai dažnai neišvengiami. Ypač tais momentais, kai poezijoje aktualizuojami kalbiniai komponentai, vienaip ar kitaip eksperimentuojama.“⁷⁷ Analizuojant dienoraščius pastebima, kad greta poezijos autentiškumo Nyka-Niliūnas ne kartą akcentuoja ir autentišką maištingumą, kurio esą taip trūksta lietuvių poezijai, tačiau kuris gali būti ir vienas iš būdų, sąlygojančių originalios, autentiškos poezijos ištakas. Kūrybai, kurioje nenorima, tegu tik simboliškai, imtis senojo pasaulio griovėjo vaidmens, o pasikliaujama kitų sukurtomis tradicijomis ir ant tokio pamato kuriama „sava“ poezija, Nyka-Niliūnas neskiria daug dėmesio ir teigia, kad ji neturi išliekamosios vertės. Tačiau, kaip rodo daugelis dienoraščiuose esančių poezijos vertinimų, Nyka-Niliūnas mato gana aiškia išeitį: poezijoje nereikėtų bijoti pažeisti nusistovėjusias kalbos, kirčiavimo normas, nereikėtų vengti žodžių, kurie kasdienėje kalboje būtų suprantami kaip vienokių ar kitokių normų pažeidimai, kadangi poezija, kaip ne kartą pažymima dienoraščiuose, yra ne šio pasaulio, ji egzistuoja savo pasaulyje, todėl ir jos poetinės raiškos būdai privalo būti ypatingi.

Pastebėtina, kad jau pirmajame savo dienoraščių tome Nyka-Niliūnas teigia, esą „[n]uosavą būties koncepciją turinčiajam poezija tėra kalbos tobulumo laipsnis, sugebėjimas būti pavadinti vardu, t. y. paversti žodžiais, nes tarp daikto ir vardo iš esmės nėra jokio skirtumo“ (I, 239). Priemonės ir būdai, kuriais poetas gali pasiekti minėtąjį poetinės kalbos tobulumo laipsnį, yra gana įvairūs, tačiau svarbiausias, pasak Nykos-Niliūno, yra sugebėjimas atsispirti pagundai rašyti taip, kaip rašo visi. Anot poetinę kalbą tyrinėjusio ir ją su kasdienės kalbos normomis lyginusio Bronio Savukyno, „poetinio teksto semantinės struktūros yra kalbos normos pažeidimas: normaliam tekste jos neįmanomos, bet be jų neįmanoma yra poezija.“⁷⁸ Pastebėtina, kad eilėraštyje pasitaikantys autentiški kalbos, jos gramatinių normų laužymai Nykos-Niliūno dienoraščiuose neretai išskiriami kaip priemonės, pakylėjančios poeziją į aukštesnį lygį. Kitaip tariant, sugebėjimas subtiliai nusižengti kalbos normoms poetui gali padėti susikurti reikiamą nuosavą būties koncepciją. Pavyzdžiui, pirmajame dienoraščių tome

⁷⁷ Viktorija Daujotytė. *Kas tu esi, eilėrašti?* P. 202–203.

⁷⁸ Bronys Savukynas. *Poetinė kalba ir kalbos norma // Pergalė*, 1977. Nr. 4. P. 156.

aptinkamas įrašas, kuriame Nyka-Niliūnas, skaitydamas senesniąją lietuvių poeziją, pastebi, kad „galima rašyti ir nelogiškai, net ir nelabai gramatiškai, ir kad taisyklingas rašymas ne visada pakelia poezijos lygį“ (I, 538). Taigi netaisyklingas rašymas, Nykos-Niliūno manymu, jokių būdu nėra prastos poezijos požymis. Greičiausiai net priešingai – dažnai atvejais tai gali būti autentiškos, drąsios ir sugebančios maištauti poezijos pavyzdys. Todėl normų, taisyklių nepaisymas poezijoje Nykai-Niliūnui labai imponuoja. Poezijoje ieškodamas tikro, autentiško ir poeto intelektualine nuosavybe tampančio žodžio, dienoraščių autorius pasisako už kūrybos laisvę ir teigia, kad „[s]imetrija poezijoje yra visų nesklaidumų motina, – dorybė, kuri žudo ne tik silpnuosius, bet ir stipriuosius: tobulybės iliuzija ir pagunda, kurios nemažai pakenkė Radauskui“ (II, 455).

Aktualizuodamas formaliuosius eilėraščio vertinimo kriterijus, Nyka-Niliūnas pastebi, kad poezijoje dažnai laužomos ir kirčiavimo normos, o tai, jo teigimu, vienaip ar kitaip neišvengiamai formuoja poezijos vertę. Pastebėtina, kad šią eilėraščių rašymo ypatybę aktualizuoja ir Savukynas, teigiantis, kad „bene dažniausias funkciškai nemotyvuotas bendrinės kalbos normos pažeidimas mūsų poezijoje yra netaisyklingas kirčiavimas.“⁷⁹ Dienoraščių įrašai rodo, kad Nyka-Niliūnas žodžius, kirčiuotus ne pagal galiojančias kirčiavimo normas, eilėraštyje vertina palankiai. Pavyzdžiui, aptardamas Putino „Kelių ir kryžkelių“ įžangoje siūlomus įteisinti kai kuriuos netaisyklingo kirčiavimo atvejus, Nyka-Niliūnas sako: „Aš nesiūlyčiau „legalizuoti“, bet nelaikyčiau ir labai didelėmis nuodėmėmis, ypač „tradiciniais“ atvejais, paremtais daugumos *skaitytojų* kirčiavimo praktika“ (II, 442). Galiausiai viską pasakantis jo teiginys: „Taisyklingai sukirčiavus, dingsta (bent man) ne tik ritmas, bet ir poezija“ (II, 442). Vadinas, poezijoje žodžio kirtis, Nykos-Niliūno teigimu, neturi būti varžomas kokių nors taisyklių, dėsnių. Prireikus poetas neturėtų bijoti rašyti ir kalbėti *kitaip*, kadangi toks poetinės raiškos būdas gerokai kilsteli rašančiojo poezijos lygį, o patį poetą išskiria iš vienodai rašančiųjų minios. Ir, svarbiausia, tiek poetui, tiek jo kūrybai garantuojamas autentiškumas.

Taigi išanalizavus Nykos-Niliūno dienoraščiuose esančius poetinio teksto vertės kriterijus, pastebima, kad svarbiausias reikalavimas *tikrai* poezijai yra jos autentiškumas. Jis, kaip išsiaiškinta, gali būti pasiekiamas labai įvairiais būdais: ieškant žodžio, galinčio tapti intelektualine rašančiojo nuosavybe, laužant kalbos, gramatikos, kirčiavimo normas, eilėraštyje atsisakant simetrijos. Kitaip tariant, poezija, Nykos-Niliūno teigimu, privalo „elgtis“ nedorai, ji turi įgyti autentiško maištingumo. Taip pat svarbu paminėti, kad nepalankiausiai Nyka-Niliūnas atsiliepia apie tobulą (taisyklingą) poeziją, kuri ne tik prieš nieką nemaištauja, nieko naujo nesukuria, bet ir yra „negyva“, neoriginali, vadinas, tokia ji nėra pajėgi įsiamžinti laike, o toks įsiamžinimas, anot Nykos-Niliūno, *tikrai* poezijai yra būtinas.

---

⁷⁹ *Ten pat.* P. 157.

3. Kintantis poezijos suvokimas ir vertinimas

Aiškinantis, kaip dienoraščiuose Nyka-Niliūnas ap(s)ibrėžia poeziją, kokius vertinimo kriterijus jai taiko, pastebėta, kad nors pagrindiniai *tikros* poezijos vertės kriterijai dienoraščiuose nekinta, vis dėlto esama pavyzdžių, rodančių, kad poezija bėgant laikui neretai suvokiama ir vertinama gana skirtingai. Todėl šiame darbo skyriuje aiškinamasi, kokie veiksniai lemia, kad Nyka-Niliūnas neretai skirtingai ima vertinti tiek jau parašytus ir nebetaisomus eilėraščius, tiek poetus, kurie dar aktyviai tebekuria, vadinasi, ir kintantis jų vertinimas gali būti susijęs su jų rašomos poezijos lygio kilimu ar smukimu. Tiesa, svarbu paminėti, kad nors dienoraščiuose ir aktualizuojamas dinamiškas poezijos vertinimas, pati poezija, kaip dienoraščiuose pažymi jų autorius, yra pernelyg lėtai besikeičianti, konservatyvi. Pavyzdžiui, antrajame dienoraščių tome aptinkamas toks Nykos-Niliūno požiūrį į poeziją liudijantis įrašas: „Poezijos konservatyvumas. Kaip lėtai joje viskas keičiasi! Kiek laiko reikėjo pjautuvą pakeisti dalgiu. Slenkstis jau senokai tik poezijoje tebeegzistuoja. Greitai nebebus ir durų“ (II, 402). Taigi šalia akcento, kad poezijoje viskas pernelyg lėtai keičiasi, išryškėjantis gana intensyvus poezijos kūrinių vertinimų kitimas, verčia ieškoti atsakymų į klausimą, kas lemia, kad vertindamas vieną ar kitą eilėraštį, poetą ir jo kūrybą dienoraščių autorius tai daro gana nepastoviai. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad atidžiai įsiskaitant į dienoraščiuose aptinkamus kintančių poezijos vertinimų pavyzdžius, pastebima, jog čia reikšmingomis figūromis tampa tiek vertinamas koks nors poetas bei jo kūryba, tiek ir pats besikeičiantis vertintojas (Nyka-Niliūnas), t. y. jo santykis su išoriniu pasauliu ir vertinama poezija.

Dienoraščiuose aptinkama nemažai įrašų, kuriuose Nyka-Niliūnas pastebi, jog kartais dėl vienokių ar kitokių priežasčių jau parašytas ir, atrodytų, seniai tiek jo paties, tiek laiko įvertintas ir patikrintas eilėraštis staiga ima ir „pasikeičia“, t. y. pasikeičia jo vertinimas. Pavyzdžiui, trečiojo dienoraščių tomo 2006-ųjų sausio 11 dienos įrašė jo autorius pastebi, kad tą dieną visai *kitaip* perskaitė Jurgio Baltrušaičio lyriką, nei tais metais, kada pasirodė poeto eilėraščių rinkinys „Ašarų vainikas“ (1942 m.): „Perskaičiau visus (lietuviškus) Jurgio Baltrušaičio eilėraščius. Keistas dalykas: beveik nepastebėdamas *Ašarų vainiko* pasirodymo metais mane taip baisiai šokiravusių žodžių, dariusių didelę dalį jo poezijos nepaskaitomą. Ir ne tik man“ (III, 197).

Taigi pastebėtina, kad dienoraščiuose aptinkami pavyzdžiai rodo, jog vienu metu Nykai-Niliūnui atrode labai prastas, praėjus kiek laiko tas pats eilėraštis neretai jo gali būti perskaitomas jau visai kitaip ir ima atrodyti kur kas vertingesnis. Arba priešingai – kažkada už *tikrą* poeziją Nykos-Niliūno aukštai vertintas poetas dėl įvairių priežasčių nebeatrodo toks geras. Pavyzdžiui, 2006-ųjų kovo 24 dienos dienoraščio įrašė rašoma: „Skaitau Borutą, kuris mane kadaise taip jaudino, bet jo eilėse nebėra Borutos – viskas kažkaip nesklandu, blogai sueiliuota; nebesinori eiti kartu su juo minioje, prieš kurią

jis nusiima kepurę; net kalba, – o jam, kaip suvalkiečiui, tatai yra mirtina nuodėmė, – šluba, beformė ir be energijos. Iš garsaus dviejų nepriklausomybės dešimtmečių poetų penketo laikas iš Borutos bus atėmęs daugiausia“ (III, 202). Svarbu pastebėti, kad tų pačių 2006-ųjų tik jau liepos 6 dieną, t. y. po šiek tiek daugiau nei trijų mėnesių, Boruta vėl susilaukia Nykos-Niliūno vertinimo: „Poetų skaitymo peripetijos. Kažkada skaitytas ir tada atrodeš labai blogas Boruta, šiandien (antologijoje) atrodo nepalyginamai geresnis (o gal ir tik palyginamai?)“ (III, 213). Taigi šie pavyzdžiai, kuriuose išryškėja per gana trumpą laiką pastebimai kintantis konkretaus poeto ir jo kūrybos vertinimas, verčia svarstyti, kokie veiksniai turi įtakos tokiems poetinio teksto vertės svyravimams.

Kaip pažymi Vytautas Martinkus, „[v]ertinimas – procesas, atviras kūrinio *verčių* tapsmas, įvairių kultūrų ir individualių aksiologinių įžvalgų polilogas. Vertybiniai konkrečių literatūros kūrinių kodai dažniausiai yra sudėtingi, nes juose esama ne tik objektyvių ir subjektyvių, bet ir individualios estetiškos patirties elementų.“⁸⁰ Analizuojant dienoraščiuose aptinkamas poezijos refleksijas, negalima nepastebėti, kad nors Nykos-Niliūno dienoraščiuose netiesiogiai formuojasi jo, kaip reiklaus, griežto ir jokioms madoms nepataikaujančio kritiko įvaizdis, vis dėlto tiek individualios estetiškos patirties elementai, tiek įvairūs kultūriniai kontekstai daro pastebimą įtaką poezijos visumos vertinimams.

Dienoraščiuose aptinkami poezijos vertinimo pavyzdžiai rodo, kad sunkiausiai dienoraščių autoriui sekasi objektyviai (į)vertinti tų poetų kūrybą, kurie tiek jo, tiek apskritai tautos kultūrinėje sąmonėje turi suformuotą *tikro* poeto įvaizdį, yra tapę savotišku *tabu*, todėl ir juos vertinti, išryškinti tokių kūrėjų trūkumus neretu atveju, pasak Nykos-Niliūno, yra savotiška šventvagystė. Pavyzdžiui, dažniausiai dienoraščiuose minimas toks „neliečiamas“ poetas yra Maironis. Jau pirmajame dienoraščių tome aptinkamas įrašas, kai ruošdamasis rašyti recenziją „Aidams“, todėl turėjęs dar kartą perskaityti visą Maironio lyriką, Nyka-Niliūnas rašo: „tik šios sunkios procedūros metu supratau, kad ir aš dar nesu visai laisvas nuo per ilgą laiką susikaupusių *tabu*; kad negalima Maironio skaityti nuogomis akimis; kad jį reikia skaityti kaip kažką šventa ir neliečiama, priimti kaip Komuniją; kad atskirdamas jo eilėraščių tekstus nuo giliai į mūsų dvasią įdainuotų melodijų aš juos lyg ir nurengčiau ir nebeturėčiau teisės į juos žiūrėti nuogus; kad tatai mane diskvalifikuoja, ir dėl to recenzijos nerašysiu“ (I, 491). Tačiau svarbiausia, kad tame pačiame dienoraščių įrašė pripažinęs, esą Maironis yra didžiausias lietuvių lyrinis poetas, Nyka-Niliūnas pažymi, jog „su Maironiu, [...] *deja*, niekad negali būti tikras, ir su kitu skaitymu viskas gali neatpažįstamai pasikeisti“ (I, 491). Vadinasi, vertintojas pripažįsta, kad nors *šįkart* Maironio lyrika jam ir atrodo *labai vertinga*, sugrįžęs prie jos *kitąkart*, tuos pačius tekstus gali perskaityti jau visai *kitaip*.

---

⁸⁰ Vytautas Martinkus. *Vertybinė šiuolaikinės lietuvių prozos samprata: apžvalga*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2011. P. 3.

Kitas dienoraščiuose itin nepastoviai vertinamas poetas – Antanas Miškinis. 1997-ųjų birželio 24 dienos įrašė Nyka-Niliūnas rašo: „Nėra kito tokio poeto, kurio „kursas“ mano literatūrinėje sąmonėje taip svyruotų: katastrofiškai smuktų ir vėl taip smarkiai pakiltų (šiuomet jis yra „normalus““ (II, 494). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Miškinio „kurso“ svyravimų intensyvumas dienoraščiuose pastebimas praėjus vos mėnesiui po cituotojo 1997-ųjų birželio 24 dienos įrašo, kuomet konstatuojama, jog *tuo metu* šio poeto kūrybos kursas yra „normalus“. Tų pačių 1997-ųjų liepos 25 dieną skaitydamas pirmąjį Miškinio „Raštų“ tomą, Nyka-Niliūnas pastebi, „kad kažkada žavėję jo eilėraščiai, t. y. tuo metu, atspausdinti tokiam ir tokio baltumo popieryje, *Šviesos kelių* žurnale arba *Varnose prie plento*, dabar atrodo pasikeitę, lyg nebe tie; netapę klasika, kuriai gali būti visiškai abejingas, bet kurios negali paneigti“ (II, 499). Taigi pastebėtina, kad Miškinis, Maironis, Boruta ir dar keletas kitų poetų (pavyzdžiui, Putinas, Mačernis), kurių vertinimai, nenorint per daug išsiplėsti, šiame darbe plačiau nebeanalizuojami, dienoraščiuose Nykos-Niliūno apibūdinami gana nepastoviai, t. y. jų „kursas“, dienoraščių autoriaus žodžiais tariant, neretai labai svyruoja. Tokių svyravimų amplitudė gana įvairi, kadangi kurio nors iš minimų poetų vertinimas gali pasikeisti arba vos per kelias dienas, arba tai gali įvykti ir po ištisų dešimtmečių.

Dažname dienoraščių užrašė konstatavęs faktą, kad jo asmeninėje poezijos verčių skalėje kurio nors eilėraščio vertė smunka ar kyla, Nyka-Niliūnas paprastai tuo ir apsiriboja. Kitaip tariant, dienoraščiuose aptinkamas vos vienas kitas užrašas, kuriame poetas ne tik aktualizuoja pakitusį poezijos vertinimą, bet ir mąsto apie to priežastis. Vienas iš tokių pavyzdžių – antrajame dienoraščių tome esantis 1983-ųjų balandžio 17 dienos įrašas. Šiame įrašė Nyka-Niliūnas gana aiškiai įvardija priežastis, kas, jo manymu, Maironį bei kitus „neliečiamus“ poetus trukdo įvertinti objektyviai, kas turi įtakos tam, kad kalbėdamas apie juos vertintojas niekada negali būti tikras, jog su kitu skaitymu viskas nepasikeis. Taigi, remiantis 1983-ųjų balandžio 17 dienos įrašu, galima pastebėti, kad tokie giliai (pa)sąmonėje „įsišakniję“ poetai kaip Maironis, Miškinis etc. sunkiai įvertinami, nes apie juos kalbant „neįmanoma išvengti patetikos, kalbėti objektyviai, atsietai nuo laiko. Tatai liudija, kad mes dar nesame visiškai atsiplėšę nuo tautinio atgimimo epochos, išaugę iš jos ideologijos ir visko vertinimo tos epochos santykių padiktuotais terminais“ (II, 147) (išskirta cituojant – *M. M.*). Svarbu paminėti, kad tomis akimirkomis, kai vertintojui vis dėlto pavyksta nors trumpam į „neliečiamų“ poetų kūrybą pažvelgti atsietai nuo laiko, atsiribojus nuo jų istorinės praeities ir savo asmeninių bei kultūrinių sentimentų, jis teigia: „rimtai, kritiškai išanalizavęs, turi noromis nenoromis pripažinti, kad poetinė jų vertė visiškai menka. Bet tada nesulaikomu avalanšu ant tavo galvos griūva visa praeitis, nuo pat vaikystės antrąja prigimtimi tapę sentimentai; pasijunti lyg kažką išdavęs arba sunkiai įžeidęs, ir turi pasiduoti“ (II, 148). Taigi bandymai rimtai, kritiškai analizuoti daugelio „neanalizuojamų“ poetų kūrybą – tai vienos iš priežasčių, nulemiančių Nykos-Niliūno dienoraščiuose pastebimus poezijos

vertinimų kitimus. Griežtos kritinės analizės metu vertintojo padarytos išvados kinta, kadangi po kurio laiko jis neišvengiamai pastebi, jog visai atsiriboti nuo įdainuoto ir paveldėto vertinimo kriterijaus – neįmanoma.

Kitas simptomiškas (t. y. dažnai pasitaikantis) poezijos vertinimų svyravimų pavyzdys labiau susijęs su pačiu vertintoju, jo vertybinių nuostatų, literatūrinės patirties kitimu. Kaip pastebi Rita Tūtlytė, Nyka-Niliūnas kai kurių poetų eiles gana dažnai mėgsta skaityti ir cituoti dienoraščiuose, bet apie poeziją jis galvoja „ne tik kaip kritikas (kritikas jis griežtas ir neatlaidus), o kaip savo patirtį analizuojantis žmogus.“⁸¹ Analizuojant visus tris dienoraščius pastebima, kad iš tiesų kinta ne vien tik poezija, kurią skaito ir vertina Nyka-Niliūnas, bet ir jo, kaip kritiko, eilėraščiui taikomi vertinimo kriterijai. Pastarąjį kitimą, anot Tūtlytės, lemia ne kas kita, o tai, kad poetas apie eilėraščius mąsto kaip žmogus, analizuojantis savo patirtį. Pavyzdžiui, pirmajame dienoraščių tome aptinkamas įrašas: „Kada aš ankstyvoje vaikystėje pradėjau skaityti eilėraščius, visas mano dėmesys buvo sukonzentruotas tik į jų skambėjimą: ritmą, rimus etc.; žodžiai man nieko nereiškė“ (I, 438). Svarbu paminėti, kad jei ankstyvoje vaikystėje žodžiai poezijoje Nykai-Niliūnui dar nieko nereiškė, tai vėliau, analizuodamas savo patirtį (literatūrinę, gyvenimiškąją etc.) ir ja remdamasis vertindamas atskirus poezijos kūrinius, poetas dienoraščiuose kaip tik ne kartą aktualizuoja žodį, akcentuoja jo svarbą eilėraštyje, o poeziją ima vertinti pagal tai, kiek rašantysis yra pajėgus surasti tą autentišką, visumą reprezentuojantį žodį⁸². Tai liudija ne vienas vėlyvesnis dienoraščių įrašas: „Poezija yra pasaulis, kuris be žodžių neegzistuoja, t. y. gyvena žodžiuose ir žodžiuose miršta“ (II, 72); „Poezijai reikia žodžio, ne žodžio pareigas einančios fonemos“ (II, 611); „Eilėraštyje kiekvienas žodis yra absoliutus visumai, nepakeičiamas visumos reprezentantas, ir, atvirksčiai, visuma yra absoliuti žodžiui“ (II, 140) etc. Vadinasi, pakitus dėmesio objektui, t. y. poezijoje pradėjus ieškoti ne vien tik gerai skambančio, bet ir taikliai pasirinkto žodžio, kuris būtų pajėgus į eilėraščio turinį „atnešti“ ištisą asociacijų ratą, neišvengiamai kinta ir skaitomo kūrinio vertės suvokimas. Tačiau svarbu paminėti, kad eilėraštyje skambesys (ritmas, rimas etc.) ir toliau, t. y. sukaupus tam tikrą skaitymo ir vertinimo patirtį, Nykos-Niliūno yra laikomas didžiule vertybe. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, pavyzdžiui, G. Hegelis taip pat pažymi, esą dėl savo skambesio „poezija, kaip ir muzika, gali tiesiogiai išreikšti vidų pradžią kaip tokį, kas neprieinama architektūrai, skulptūrai ir tapybai.“⁸³ Taigi analizuodamas savo, kaip poeziją rašančio, skaitančio ir vertinančio žmogaus patirtį, dienoraščių autorius vėliau ne kartą pastebi, kad jo, t. y. dar nesubrendusio ir neturinčio skaitymo patirties skaitytojo-vertintojo santykis su poezija vėliau pasikeičia: dėmesio koncentravimą tik į eilėraščio skambėjimą papildoma suvokimas, esą žodis – vienas svarbiausių

⁸¹ Rita Tūtlytė. *Išliekanti lyrika: XX amžiaus lietuvių poezijos vidinių struktūrų kaita*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2006. P. 152.

⁸² Plačiau apie tai žiūrėti šio magistro darbo skyriuje *Poetinio teksto vertės kriterijai*.

⁸³ Georgas Hegelis. „*Estetikos*“ fragmentai / *Poetika ir literatūros estetika: nuo Aristotelio iki Hegelio*. Sudarė Vanda Zaborskaitė. Vilnius: Vaga, 1978. P. 322.

reikalavimų tikrai poezijai, kad jai, šalia poetinio skambesio, būtinas ir visumą reprezentuojantis, taikliai pasirinktas žodis. Todėl akivaizdu, kad tas pats kūrinys (dėl skambesio laikytas *tikra* poezija), kurį skaitant prieš daugelį metų jame buvo ieškoma tik skambesio, vėliau, pakitus vertinimo kriterijams, t. y. šalia skambesio ėmus ieškoti dar ir taikliai pasirinktų žodžių, tačiau jų eilėraštyje neradus, gali būti laikomas nebe tokiu vertingu. Tiesa, galimas ir atvirkščias vertinimo procesas, kurio metu kadaise prastai dėl skambesio vertinamas eilėraštinis vėliau pasirodo kur kas vertingesnis, nes jame vertintojas (Nyka-Niliūnas) *jau* pastebi poeto taikliai pasirinktus, visumą reprezentuojančius žodžius.

Be aptartų poezijos kitimo aspektų minėtini ir kiti nepastoviai vertinamos poezijos pavyzdžiai, tik *jau* kur kas mažiau reikšmingi, t. y. dienoraščiuose aptinkami gana epizodiškai. Pirmiausia pastebėtina, kad dienoraščiuose net kelis kartus aktualizuojamas kiek netikėtas poezijos susidėvėjimo, susinešiojimo motyvas. Pavyzdžiui, trečiojo dienoraščių tomo 2008-ųjų gruodžio 18 dienos įrašas: „Aš palyginti neseniai sužinojau (supratau), kad ne tik daiktai, rūbai etc. susidėvi, nusinešioja, bet ir žmonės, net draugai (kas jų turi); susinešioja poezija, gamta, istorija, filosofija, įvykiai, flora ir fauna, meilė ir neapykanta (mokantiems mylėti ir neapkęsti)“ (III, 357). Aktualizavęs idėją, kad poezija gali susidėvėti, kaip susidėvi ir nešiojamas rūbas, Nyka-Niliūnas lyg ir bando paaiškinti (sau, taip pat ir galimiems dienoraščių skaitytojams), kodėl kai kurie tekstai jam netenka vertės, kodėl jis nebekelia jų į poezijos aukštumas. Kitaip tariant, kai kuriais atvejais neradęs tinkamesnio atsakymo į klausimą, kodėl jo vertybių skalėje smunka kai kurių eilėraščių vertė, Nyka-Niliūnas teigia, esą poezija, kaip ir viskas aplink žmogų, paklūsta laikui, t. y. susidėvi, susinešioja. Pavyzdžiui, kalbėdamas apie Lermontovo poeziją Nyka-Niliūnas rašo: „Lermontovas (eilėraščiai). Šįkart jis man atrodė nebe toks naujas, blankesnis, pavargęs ir net kiek apsidėvėjęs. Bet gal tai ne jo, o mano dienos nuotaikos kaltė“ (II, 490). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad įvertinęs Lermontovo eilėraščius ir pažymėjęs, jog jie atrodo *jau* kiek apsidėvėję, Nyka-Niliūnas pastebi, kad tai gali būti ne vien tik vertinamų eilėraščių, bet paties vertintojo, jo nuotaikos kaltė. Vadinas, nuotaikos kaita, emocijos ir panašūs subjektyvūs dalykai irgi gali būti priežastys, neretais atvejais lemiančios tai, kad veikiamas išorinių „trukdžių“ iš kasdienės aplinkos poetas jam gerai žinomą kūrinį perskaito *kitaip*.

Apibendrinant šiame darbo skyriuje darytas išvalgas, galima teigti, kad nors Nyka-Niliūnas dienoraščiuose ir aktualizuoja labai savitą poezijos vertinimo sistemą, aiškius kriterijus, pagal kuriuos vertina eilėraščius, vis dėlto ir jis nėra pajėgus atsiriboti nuo kai kurių subjektyvių individualios estetikos patirties elementų, įvairių kultūrinių kontekstų, kurie daro pastebimą įtaką poezijos kūrinių ir poetų vertinimams. Pažymėtina, kad labiausiai poezijos vertinimų kitimui įtakos turi du dalykai: pirma – laikas, kuris keičia tiek patį vertintoją, tiek ir jo vertinamą poeziją, antra – nesugebėjimas atsiriboti nuo per ilgą laiką susikaupusių *tabu*, negalėjimas į giliai tiek paties vertintojo, tiek tautos dvasioje įaugusių *tikrų* poetų kūrybą pažvelgti atsietai nuo laiko, nuo tautos dvasios.

4. Poezija – (ne)išverčiamas menas

Antrajame dienoraščių tome 1984-ųjų spalio 30 dieną Nyka-Niliūnas rašo: „Vertimai. Turbūt teisingai galvoja Ortega y Gasset sakydamas, kad vertimas nėra tolygus veikalas, bet tik kelias į jį“ (II, 178). Kadangi Nyka-Niliūnas žinomas ne tik kaip poetas, kritikas, bet ir kaip vertėjas, analizuojant jo dienoraščiuose aptinkamas poezijos refleksijas pastebima, jog poetas greta visų kitų poezijos variacijų neretai aktualizuoja ir poezijos (ne)išverčiamumo klausimą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šis klausimas aktualus ne tik Nykai-Niliūnui, bet ir kitiems poetams, literatūrologams. Aktualumą rodo gausa įvairiausių darbų, kuriuose aiškinama(si), ar poezija, pasak Kubiliaus, „pasižyminti nepaprasta koncentracija, neprieinama kitoms literatūros rūšims“⁸⁴, apskritai gali būti (iš)verčiama. Pavyzdžiui, poetas J. Marcinkevičius rašo: „Poezijos vertimai! Skaitai vieną ar kitą savo kūrinį, išverstą į tau suprantamą kalbą, ir visą laiką neapleidžia susvetimėjimo įspūdis: nežinai, kur ir kiek šiame „produkte“ tavo darbo. Tarytum gyvenimo istoriją, tavo papasakotą, kažkas dabar perpasakojo savais žodžiais. Neliko tavo balso tembro ir spalvos, neliko intonacijos, neliko veido ir dvasios mimikos, neliko gestų, pauzių ir nutylėjimų. Toks jausmas, tartum tavo gyvenimą gyvena kitas.“⁸⁵

Šiame darbo skyriuje aiškinamasi, koks Nykos-Niliūno požiūris į gana prieštarai vertinamus poezijos vertimus, analizuojama, kokie vertėjų darbo trūkumai aktualizuojami dienoraščiuose. Nyka-Niliūnas dienoraščiuose pastebi, esą į lietuvių kalbą išverstas Goethe, Rilke ar kuris kitas aukšto lygio poetas degraduojamas į trečiaeilius lyrikus. Kyla klausimas, dėl kokių priežasčių taip nutinka. Todėl šiame darbo skyriuje siekiama išsiaiškinti, ką vertėjas, pasak Nykos-Niliūno, padaro ne taip, kad jo išverstas eilėraštis neretu atveju tampa tik nedidelis atspindys tos poezijos, kokia ji yra originali. Kitas svarbus aspektas – paties Nykos-Niliūno vertimai, jų specifika. Svarbu paminėti, kad atliekant dienoraščių teksto analizę atsiranda išskirtinė galimybė išsiaiškinti, kaip dienoraščių autorius, neretai gana kritiškai atsiliepiantis apie daugelio vertėjų darbą, pats verčia eilėraščius, kokiais tokio specifinio darbo metodais ir principais vadovaujasi.

Pirmiausia dėmesys atkreiptinas į tai, kad dienoraščiuose aptinkama nemažai įrašų, kuriuose pažymima, esą dažnas poezijos vertimas laikomas „vertinga“ poezija tik todėl, kad jai tokį statutą suteikia ne pats vertimas (jis, pasak Nykos-Niliūno, neretai būna prastas), bet verčiamo poeto autoritetas, visuotinis pripažinimas. Pavyzdžiui, 2004-ųjų liepos 14 dienos įrašas trečiajame dienoraščių tome: „Šįkart kaip su kuoka į galvą trenkė poezijos vertimai. Ką sakyti, kaip skūstis ir piktintis, kai toks nuostabiai tyras, lakus, lengvas ir skambantis absoliutus poetas Paul Verlaine vertėjo paverčiamas lietuviškai sapaliojančiu mikčium. Tokių eilėraščių, atsiųstų kaip *savo*, nespausdintų joks

⁸⁴ Vytautas Galinis ir kt. *Literatūros teorijos apybraiža*. P. 213.

⁸⁵ Justinas Marcinkevičius. *Dienoraštis be datų*. P. 13.

laikraštis ar žurnalas dėl prastos jų kokybės“ (III, 155). Tačiau, kaip pastebima dienoraščiuose, neretai tokia, t. y. gera, tačiau prastai išversta poezija, ne tik spausdinama, bet ir klaidina mažiau išprususį skaitytoją, kuris, pasikliaudamas autoritetinga poeto pavarde, vertimą priima kaip etaloninį tikros poezijos pavyzdį. Pažymėtina, kad pastaruoju atveju iškyla realus pavojus, jog toks nekokybiškų vertimų „suklaidintas-sugadintas“ skaitytojas nebesugebės objektyviai suvokti, kas yra tikra poezija. Kad gerą poeziją gana sudėtinga atpažinti ir be prastų vertimų, pastebima skaitant 2005-ųjų rugsėjo 14 dienos įrašą, kuriame Nyka-Niliūnas pažymi, esą „[m]asiškai skaitant pelai sukompromituoja grūdus, nes 90% poezijos yra ne poezija. *Plus* dar ir tai, kad atmintyje įsigyvenusių eilėraščių versijų konfliktas su naujai skaitomosiomis neišvengiamas; kad skaitant didesniais kiekiais pamažu įsismelkia visur ir visada tykantis nuobodulys, nuo kurio apsiginti nėra jokios galimybės“ (III, 182).

Kitaip tariant, prastas vertimas ne tik sukompromituoja gerą poeziją, bet ir yra pavojingas todėl, kad turi neigiamos įtakos ir taip sudėtingam poezijos kūriniių vertinimui. Pavyzdžiui, aptardamas Putino ir Marcinkevičiaus bandymus į lietuvių kalbą išversti Adomo Mickevičiaus poemą „Ponas Tadas“, Nyka-Niliūnas rašo: „Skaitydamas Putino-Marcinkevičiaus vertimą, literatūriškai šiek tiek daugiau išprusęs skaitytojas, nepažįstas Mickevičiaus originalo, su pagrindu stebėsis, kodėl ši banali istorija laikoma dideliu poezijos kūriniiu“ (II, 29). Taigi pastebėtina, kad dienoraščiuose akcentuojama, jog nekokybiškas vertimas gali labai pakenkti verčiamam tekstui, t. y. skaitytojas, perskaitęs tik nekokybišką vertimą, tačiau nepažįstantis originalo, nebesupranta, kodėl taip aukštai vertinama tokia „prasta“ poezija. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kalbėdamas apie rusų poezijos klasiką Puškiną, Czesławas Miłoszas irgi pažymi, esą pasaulyje neretai net ir „Puškino didybė pripažįstama avansu, nes vertimai neduoda apie ją jokio supratimo.“⁸⁶

Dienoraščiuose pavyzdžių, kuriuose Nyka-Niliūnas gana aiškiai įvardija priežastis, kodėl, jo manymu, išversta gera poezija praranda turėtają vertę, aptinkama nemažai. Pastebėtina, kad labiausiai poetui kliūva vertėjo neatsakingai pasirinkti žodžiai. Rūta Gavėnavičienė pastebi, jog, „tiriant vertimus, poezijoje *atskiro* žodžio svarba gali išryškėti itin akivaizdžiai, nes vienas ar keli žodžiai gali būti kūrinio struktūros pagrindas, todėl, jeigu vertėjas neparinks deramo atitikmens, nukentės originalo prasmė: arba ji bus iškraipyta, arba taps neaiški, arba apskritai jos neliks.“⁸⁷ Ne kartą pastebėjęs, kad lietuviškai dar niekas nėra *gerai* išvertęs Rilke's poezijos, trečiajame dienoraščių tome Nyka-Niliūnas rašo: „Lietuviškai sunaikintas Rilke, vertėjo nesuprastas, negailestingai iškraipytas. Kad jam ir nesiseka su mūsų šiais „išguldytojais“! Ypač krinta į akį ne tie žodžiai, migloti perfrazavimai etc.“ (III, 342).

⁸⁶ Czesław Miłosz. *Poezijos liudijimas: šešios paskaitos apie mūsų amžiaus skaudulius*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010. P. 20.

⁸⁷ Rūta Gavėnavičienė. *Eilėraštis ir jo vertimas: semantinių laukų tapatumai bei deformacijos (Paulio Celano „Todesfuge“)* / *Profesinės studijos: teorija ir praktika: mokslinių straipsnių rinkinys*. Šiauliai: Šiaulių kolegijos leidybos centras, 2009. Nr. 5. P. 28.

Kitas pavyzdys – nenusisekę bandymai išversti Baudelaire‘o poeziją: „Vargšas Baudelaire‘as. Jo eilėraščio „La Béatrice“ vertėjui *contempler* reiškia *spoksoti!* Arba (kitam eilėrašty) *mergaitės* jis rimuoja su *skarmalotos* (t. b. skarmaluotos)! Tatai pasako *viską*“ (III, 36–37). Taigi verčiant poeziją į kitą kalbą, žodis, pasak Nykos-Niliūno, turi būti atsirinktas itin taikliai, antraip neišvengiamai bus nutolstama nuo verčiamo teksto, bus sugriaunama tikroji verčiamo eilėraščio prasmė, nukentės jo turinys. Kitaip tariant, bus (su)naikinama *tikra* poezija. Vis dėlto dienoraščiuose ne kartą pažymima, kad retas vertėjas, kaip, beje, ir poetas, bandantis kurti poeziją, tai geba padaryti, t. y. nepajėgia taikliai parinkti visumą reprezentuojantį, tikrąjį originalaus teksto sąvokų turinį galintį perteikti žodį. Panašiai svarsto ir V. Daujotytė, teigianti, kad „[I]yrikos žodis dažnai nesutampa su sąvoka, yra gilesnis, platesnis, komplikuotesnis, todėl taip sunkiai išverčiamas.“⁸⁸

Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad verstinę poeziją Nyka-Niliūnas vertina ne tik pagal šį vieną kriterijų, t. y. ne tik pagal tai, ar vertėjas sugeba tiksliai išversti originaliame tekste esantį žodį, jo generuojamas prasmes, ar ne. Dienoraščiuose ne kartą aktualizuojama, jog geras poezijos vertimas – tai ištisas kompleksas kriterijų, kuriais vadovaujantis galima nuspręsti, ar vertėjui pavyko išsaugoti verčiamo teksto originalumą, ar pavyko kita kalba autentiškai atkartoti verčiamą poeziją, ar ne. Gvildendamas poezijos vertimų problemą, dienoraščiuose Nyka-Niliūnas neretai pažymi, kad poezija daugeliui vertėjų tampa neišverčiama todėl, jog dažnas jų į verčiamą tekstą pernelyg daug „įdeda“ savęs, neleistinais per daug nutolsta nuo originalo, t. y. daug ką nuo savęs papildo, pagražina. Taip pat ne ką mažiau kritikuojama, kad dažnas vertėjas pasitelkia nuvalkiotus poetizmus, o tai, Nykos-Niliūno manymu, irgi mažina verčiamos poezijos kokybę. Pastebėtina, kad iš lietuvių vertėjų labiausiai kritikuojamas Aleksys Churginas, kuris dienoraščiuose pavadinamas didžiųjų Vakarų Europos klasikų žudiku⁸⁹. Pavyzdžiui, skaitydamas Churgino verstą Dantės kūrybą, Nyka-Niliūnas rašo: „A. Churgino Dantės *Pragaro* vertimas, išėjęs 1968 m. pabaigoje. [...], bet Dantei atkurti reikia talento, ko Churginui labiausiai trūksta. Rezultatas: Dantę jis daugiau atpasakoja negu verčia, vietomis neleistinais nutoldamas nuo originalo ir „sausą“, ne per daug žodingą, trumpasakį *Dieviškosios komedijos* poetą versdamas kalbėti „poetiškai“, t. y. nuvalkiotais poetizmais (I, 475–476). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ir antrajame dienoraščių tome aptinkamas įrašas, kuriame Churginas kritikuojamas už tai, esą, Nykos-Niliūno manymu, savo ne visai nusisekusiais vertimais Goetę subanalina, t. y. šio klasiko poeziją per daug supaprastina, iškraipo. Tai, dienoraščių autoriaus teigimu, vertimą visiškai nutolina nuo originalaus teksto: „Churgino *Faustas* (kurį pagaliau, nors ir nebuvo lengva, prisiverčiau visą perskaityti): Goethe, degraduotas į trečiaeilius poetus, „atkurtas“, žiauriai subanalintas, „poetizuotas“;

⁸⁸ Viktorija Daujotytė. *Kas tu esi, eilėrašči? P.* 203.

⁸⁹ 1980-ųjų rugsėjo 5 dienos įrašas: „Churginas – didžiųjų Vakarų Europos klasikų žudikas: *assassin de profession*“ (II, 99).

daug kur prokrustiškai amputuotas, papildytas arba „pagražintas“; kai kur, matyt, taikantis prie „laiko dvasios“, sąmoningai iškreiptas, nes sunku tikėti, kad žmogus, ėmėsis versti tokį ne taip jau lengvą tekstą, būtų paprasčiausiai nesupratęs; Goethe paverstas Churginu“ (II, 43). Svarbu paminėti, kad šie Churginui išsakyti „kaltinimai“ labai svarbūs, nes jie reprezentuoja ir paties Nykos-Niliūno požiūrį į poezijos vertimus bei parodo, kokius reikalavimus poetas kelia ne tik kitiems vertėjams, bet ir, žinoma, sau. Kitaip tariant, cituotuose Churgino darbų vertinimuose iš esmės yra formuojami Nykos-Niliūno poezijos vertimo į kitas kalbas reikalavimai, taikytini tiek verstinei, tiek apskritai *gerai* poezijai. Pastebėtina, kad, pavyzdžiui, Henriką Nagį Nyka-Niliūnas kritikuoja už tai, kad jis, panašiai kaip ir Churginas versdamas Goetę, Rilkės „Korneta“ verčia labai netiksliai, viską pernelyg susentimentalina etc.: „Vietomis Nagys šį tą pakeičia, netgi prideda. Ką jis bedarytų, viskas išeina dar sentimentaliau negu ir taip jau sentimentaliame Rilkės originale“ (II, 262). Kalbėdamas apie poezijos vertimus, Nyka-Niliūnas pabrėžia, kad norint *gerai* išversti eilėraštį, pirmiausia reikia *tiksliai* versti kiekvieną žodį, ieškant jam tokių atitikmenų kalboje, į kurią verčiama, kad žodis kuo tiksliau sutaptų su sąvoka, kuri aktualizuojama poeto originaliame tekste. Taip pat ne ką mažiau svarbu, kad, pasak Nykos-Niliūno, būtų išlaikoma distancija tarp vertėjo ir verčiamo teksto. Tai daryti vertėjui būtina, jeigu jis nori, kad jo išverstas eilėraštis netaptų visai *kitas* kūrinys, t. y. mažai ar net visai nepanašus į originalą.

Pastebėtina, kad poezijos kūrinio vertimas į kitą kalbą daugelio vertėjų gali būti suvokiamas įvairiai. Pavyzdžiui, Miłoszas savo knygoje „Urlo žemė“ aktualizuoja idėją, jog poezijos vertimas gali būti suprantamas dvejopai. Pažymėtina, kad žvelgdamas iš literatūrologinių pozicijų poetas supranta, jog tobulas vertimas beveik neįmanomas, o siekiamybė išversti tai, kas ir originalo kalba sunkiai įkandama – intelektualiai prabanga. Tačiau čia pat Miłoszas pastebi, kad vertimas, be jokios abejonės, yra ir būtinas kultūrų dialogo elementas⁹⁰. Greičiausiai jam pritartų ir Nyka-Niliūnas, kuris, nors kritikuoja daugelio vertėjų darbą, pats jo irgi nevengia. Kaip jau minėta, tai, už ką dienoraščiuose neretai kritikuojami poezijos vertimai, tinka ir pačiam kritikuotojui, t. y. pastebėjęs, kad, pavyzdžiui, dažnas vertėjas pasiduoda pagundai (per)kurti, o ne kuo tiksliau iškoduoti verčiamą eilėraštį, pats Nyka-Niliūnas panašios klaidos nedaro (bent jau dienoraščiuose tai neaktualizuojama). Svarbu paminėti, kad dienoraščiuose aptinkamas vienas kitas įrašas, parodantis, kaip atsakingai poetas vertina savo, kaip vertėjo, darbą. Pavyzdžiui, 1988-ųjų rugpjūčio 16 dienos įrašas: „Porą dienų praleidau su 1945 ar 1946 metais išverstu ir *Aiduose* tada išspausdintu Hugo eilėraščiu „Demain, dès l’aube“ (iš *Les Contemplations*), kurį daugiau negu 40 metų bandau pagerinti ir kuris jau seniai tapo savotiška mano obsesija. [...] Deja, vis tiek dar ne viskas gerai, deja“ (II, 264) (išskirta cituojant – M. M.). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad net po 40-ies metų darbo vertėjas nesijaučia jį atlikęs gerai.

⁹⁰ Czesław Miłosz. *Urlo žemė*. Vertė Almis Grybauskas. Vilnius: Baltos lankos, 1996. P. 188–190.

Toks atkaklumas, atsakingumas tik patvirtina, kad poezijos vertimas yra ne tik labai sudėtingas, bet ir reikalauja ypatingo atidumo kiekvienam žodžiui, kiekvienai detalei.

Analizuojant dienoraščiuose aptinkamus poezijos (ne)išverčiamumo klausimą aktualizuojančius įrašus, pastebima, kad kai kuriais atvejais vertėjas gali susidurti ir su visai *neišverčiamais* eilėraščiais. Pavyzdžiui, 1989-ųjų liepos 10 dieną Nyka-Niliūnas rašo: „Pertvarkymui atsivežtuose popieriuose radau kažkuomet pradėtą ir užmestą Keatso *La Belle Dame sans Merci* vertimo pradžią. Bandžiau tęsti. Kankinausi kone visą savaitę, bet nieko neišėjo. Turėjau pasiduoti, penktąją strofą įpusėjęs“ (II, 284). Taigi susidūrus su eilėraščiu, kurio vertėjas jaučiasi nepajėgsiąs gerai išversti, geriausia išeitis – pasiduoti, toliau vertimo nebetęsti, kadangi tęsiant toliau neišvengiamai bus sugadinamas tiek pats vertimas, tiek originalas (jeigu, žinoma, skaitytojas perskaitys tik tą nevykusį vertimą). „Lyrinis eilėraštis yra kraštutinybė, nes jis, be abejo, gryniausiai implikuoja kalbinio kūrinio neatsiejamumą nuo originalios kalbinės raiškos, – ką liudija ir tai, kad lyrinis eilėraštis neišverčiamas į kitas kalbas“⁹¹.

Taigi analizuojant dienoraščiuose aptinkamus Nykos-Niliūno svarstymus apie poezijos vertimus, pastebėta, kad dienoraščių autorius neretai labai griežtai vertina kai kurių vertėjų darbą. Itin kritikuojamas vertėjų nesugebėjimas *tiksliai* išversti *kiekvieną* žodį, t. y. surasti jiems tinkamus atitikmenis kalboje, į kurią verčiama, bei nesuvokimas, kad žodis privalo sutapti su sąvoka, kuri aktualizuojama originaliame tekste.

Dienoraščiuose neretai pabrėžiama ir tai, jog turi būti išlaikoma distancija tarp vertėjo bei verčiamo teksto. Pasak Nykos-Niliūno, tai būtina dėl to, kad pastarasis netaptų visai *kitu* kūrinium, mažai ar net visai nepanašiu į originalą. Vertėjas, Nykos-Niliūno manymu, turėtų sau kelti tikslą eilėraščių atkoduoti, o ne perrašyti. Pažymėtina, kad padarius šią klaidą neretai nutinka taip, kad verčiamas klasikas netenka savo originalumo, t. y. iš klasiko degraduojamas į trečiaeilius poetus.

Svarbu paminėti, kad per kitiems vertėjams išsakytą kritiką Nyka-Niliūnas formuoja ir savąją poezijos vertimo ideologiją, savotišką formulę, kurią pasitelkdamas ir pats verčia poeziją. Pastebėtina, kad esminis reikalavimas vertėjui (ir, žinoma, sau kaip vertėjui) – ypatingas kruopštumas, sugebėjimas ir po daugelio metų darbo prie verčiamo testo pri(si)pažinti, kad atliktas vertimas dar nėra tobulas. Būtent tai, pasak Nykos-Niliūno, skatina vertėją nuolatos tikrinti, ar nenukrypstama nuo originalo, ar poezija nėra iškraipoma. Pažymėtina, kad gebėjimas laiku atsitraukti nuo *neišverčiamo* eilėraščio Nykos-Niliūno laikomas išskirtine vertėjo savybe.

---

⁹¹ Hans-Georg Gadamer. *Filosofija ir poezija*. P. 148.

5. Poezijos rašymo procesas

Norint išgauti giluminį Nykos-Niliūno poezijos refleksijos, aptinkamos jo dienoraščiuose, vaizdą, būtina išsiaiškinti, kaip jis poeziją ne tik apsibrėžia ar vertina, bet ir kaip ją *kuria*. Skaitant literatūrologų darbus, kuriuose bandoma aiškintis eilėraščio genezę, pastebima, kad tiek jie, tiek ir patys poetai dažniausiai aktualizuoja du esminius eilėraščio rašymo aspektus: „įkvėpimą“ ir poezijos „darymą“. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad jau Aristotelis „Poetikoje“ pažymi, esą „kurti poeziją dera veikiau žmonėms, turintiems įgimtą talentą, o ne laukiantiems įkvėpimo.“⁹² Gvildendamas poezijos prigimties ir meistriškumo tematiką, Gérard‘as Dessons‘as svarsto, „[a]r kūrinio, kaip kalbos reiškinių, vertė iš esmės sukuriama poeto darbu? Tai prigimties ar meistriškumo vaisius?“⁹³

Nykos-Niliūno dienoraščiai pasitarnauja kaip puikus šaltinis, galintis padėti atsakyti į klausimą, kaip šis poetas, kurio „poezija gravituoja į meną ir tikrovę“⁹⁴, kuria eilėraščius. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad 1962-aisiais Nyka-Niliūnas rašo: „Eilėraščio genezė. Pirmiausia idėja (medžiaga), dar netapusį žodžiu. Ir aš ją transformuoju tol, kol ji tampa signatūra“ (III, 448). Taigi šiame darbo skyriuje aiškinamasi, iš kur poetas ima medžiagą eilėraščiui, kaip jis ją transformuoja, ir ką apskritai reiškia toks pasakymas: tai signalas, kad Nykos-Niliūno poezija yra „padaroma“, ar sakydamas „transformuoju“ poetas kalba tik apie idėjos virsmą materija, t. y. *užrašytu* eilėraščiu. Kitaip tariant, svarbu išsiaiškinti, ar Nykos-Niliūno eilėraštis prasideda nuo „įkvėpimo“, kažkokios dieviškos dovanos, ar jis jau nuo pat pradžių yra „daromas“. Analizuojant dienoraščius pastebėta, jog poetas dažnai aktualizuoja ir parašytų (katrais net jau išspausdintų) eilėraščių redagavimo, taisymo procesą. Taigi kyla pagrįstas klausimas, kokią reikšmę Nykai-Niliūnui turi poezijos taisymai, t. y. ar eilėraščio redagavimas turi kokių nors panašumų su pirminiu impulsyviuoju poezijos rašymu, ar tai jau visiškai kitas žingsnis *tobulos* poezijos link. Pažymėtina, kad dienoraščiuose aptinkamos poezijos refleksijos suteikia unikalią galimybę išsiaiškinti, kuris darbas, pasak Nykos-Niliūno, yra labiau varginantis ir reikalauja daugiau pastangų bei poetinės išmonės: pirminis eilėraščio užrašymas ar vėlesnis jo taisymas, redagavimas.

Pirmiausia dėmesys atkreiptinas į tai, kad eilėraščių kiekybės atžvilgiu Nyka-Niliūnas yra gana neproduktyvus poetas, kadangi jo per metus parašomų eilėraščių skaičius retai kada perkopia penkių *išbaigtų* eilėraščių ribą. Dienoraščiuose aptinkami keli įrašai, kuriuose poetas ne tik kalba apie ilgą ieškojimų etapą iki galutinio eilėraščio varianto, bet ir nurodo, kiek tiksliai per vienerius metus jų

⁹² Aristotelis. *Poetika / Aristotelis. Rinktiniai raštai*. Sudarė Antanas Rybelis. Vilnius: Mintis, 1990. P. 299.

⁹³ Gérard Dessons. *Poetikos įvadas: literatūros teorijų apžvalga*. P. 51.

⁹⁴ Viktorija Skrupskelytė. *Alfonsas Nyka-Niliūnas / Kūrybos studijos ir interpretacijos: Alfonsas Nyka-Niliūnas*. Sudarė Saulius Žukas. Vilnius: Baltos lankos, 2000. P. 55.

parašo. Vienas iš pavyzdžių – dienoraščiuose aptinkami du įrašai, kuriuos vieną nuo kito skiria šiek tiek daugiau nei trisdešimt metų, tačiau didelių pokyčių (parašytų eilėraščių kiekybės atžvilgiu) per šį ganėtinai ilgą laiką neįvyksta. Taigi pirmajame dienoraščių tome 1964-ųjų gegužės 18 dieną Nyka-Niliūnas rašo: „Baigiau „Aštuntąją vienatvę“, pakeisdamas vieną vienintelį žodį, kurio ieškojau beveik penkis mėnesius. Tai pirmas (ir turbūt paskutinis) mano eilėraštis šįmet. Apytikrė metinė norma (vidurkis) lig šiol buvo 5 eilėraščiai“ (I, 409). Galima atkreipti dėmesį į tai, kad cituojamas įrašas patvirtina jau ne kartą šiame darbe aktualizuotą mintį, esą poetui vienas svarbiausių reikalavimų išbaigtam eilėraščiui – labai taikliai pasirinktas *kiekvienas* žodis. Pažymėtina, kad atrasti vieną tokį visumą reprezentuojantį žodį prireikia ištisų penkių mėnesių, o tai jau galimas atsakymas į klausimą, kodėl Nyka-Niliūnas toks palyginti neproduktyvus poetas. Viktorija Skrupskelytė, rašo, kad tai, „ką Nyka pralaimi kiekybe, jis laimi kokybe, pvz., minties aiškumą, nepaprastai stiprų vaizdo kondensuotumą ir sugebėjimą tiriamą įspūdį išmatuoti iki pat gelmės.“⁹⁵ Kitaip tariant, kiekybė paaukojama kokybei. Svarbu pastebėti, kad šis kriterijus nekinta ir po trisdešimties metų. 1997-ųjų lapkričio 29 dienos įrašė vėlgi konstatuojama: „Šiųmetis poezijos balansas: vienas vienintelis eilėraštis „Žiemos melodija F-Dur“ (datuotas sausio 30) ir trys daugiau ar mažiau atbaigti juodraštiniai eskizai“ (II, 511).

Nesunkiai pastebima, kad nors tiesiogiai dienoraščiuose Nyka-Niliūnas ir nekalba apie tai, kad eilėraščio rašymo procesas yra itin sunkus, vis dėlto apie nesėkmingus bandymus rašyti poeziją užsimenama ne kartą. Pastaruoju atveju, pasak poeto, sukuriami tik įvairiausi poezijos eskizai, kurie, kaip pažymima dienoraščiuose, niekada tikru eilėraščiu gali ir netapti. 2004-ųjų balandžio 17 dienos įrašas: „Neparašytas eilėraštis „Lėlės vestuvės“ (kurio eskizo dalį vakar radau tarp senų popierių), – lėlės, mano juodaplaukės papūtžandės nejudančiomis akimis [...] Galėčiau prie jo grįžti. Bet gal geriau tegu jis taip ir palieka, – tik mintyse, laisvas ir nesupančiotas žodžiais, i. e. tik mano knygų lentynoje“ (III, 143). Svarbiausia, kad tokiems bandymams nepavykus, neretai poetas nuo pradėto eilėraščio yra priverstas atsitraukti visai arba bandyti rašymo darbus tęsti po kelių savaitių, mėnesių ar net ištisų dešimtmečių. Pavyzdžiui, viename dienoraščių įrašė pabrėžiama, kad prie pradėto, tačiau dėl neįvardytų priežasčių iki galo neužbaigto eilėraščio galima grįžti ir po dvidešimties metų: „Idėja prieš dvidešimtį metų pradėto eilėraščio *Vaikystės dienoraštis* užbaigimui. Visą laiką sąmonėje plūduriuojąs vaizdas: neapibrėžti daiktų fragmentai chaotiškai juodame fone“ (II, 71).

Analizuojant Nykos-Niliūno poezijos refleksijas aiškėja, kad kur kas dažniau dienoraščiuose aptinkama įrašų, kuriuose dominuoja toks eilėraščio rašymo būdas, kuris susijęs su įkvėpimu. Tuo tarpu poezijos „darymo“ motyvas dienoraščiuose labiau aktualizuojamas kalbant ne apie pirminį

---

⁹⁵ *Ten pat.* P. 66.

eilėraščio rašymo momentą, o apie jo tobulinimą, t. y. įkvėpimo metu parašyto eilėraščio vėlesnį redagavimą, taisymą. Panašiai apie poezijos rašymą kalba ir kiti poetai. Pavyzdžiui, atsakydamas į 1971-ųjų „Poezijos pavasario“ anketos klausimus Albinas Žukauskas rašo: „nededu nė krislo pastangų pakreipti eilėraščių kita vaga, negu jis liejasi. Turbūt, šitaip galima siekti autentiškumo. [...] Rašau impulso pagautas: jeigu šiandien, dabar pat, nekyla užrašyti, tark, kad ir rytoj taip bus, vėl viskas subyrės į šipulius, išsisklaidys kas kur. Jei užrašai nors atplaišas, tai jau gerai.“⁹⁶ Taigi užrašytos „atplaišos“ – tai jau pirminė medžiaga, kurią vėliau galima gludinti iki išbaigto eilėraščio. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad 1947-ųjų gegužės 31 dieną Nyka-Niliūnas rašo: „Per pusvalandį (man labai retai taip rašosi) parašiau eilėraščių, kurio pirmąsias dvi eilutes [...] nešiojau neišmatuojamai ilgą savaitę, ieškodamas kontūrų, spalvų ir ritmo, kurie pasakytų viską“ (I, 181–182). Pastebėdamas, kad jam „labai retai taip rašosi“, poetas ne tik aktualizuoja įkvėpimo motyvą, bet ir leidžia suprasti, esą jam pačiam jis kiek netikėtas. Tačiau šioje vietoje išryškėja kitas gana įdomus dalykas – pabrėžęs, kad jam pačiam įkvėpimas, pagavęs staigus impulsas rašyti kiek netikėtas, vis dėlto dienoraščiuose Nyka-Niliūnas tokį eilėraščių rašymo būdą mini gana dažnai, tačiau apie kitokį, t. y. poezijos „darymą“ be įkvėpimo, analizuojamuose šaltiniuose beveik nekalbama, arba jis įvardijamas kaip laukimas, ieškojimas, t. y. būseną, kurios metu poezija nekuriama. Išraiškingas pavyzdys, kad viename dienoraščių įrašė poetas atvirai pripažįsta, jog įkvėpimo vaidmuo jo poetinėje kūryboje tikrai nėra paskutinėje vietoje: „Nežiūrint manyje giliai įsišaknijusio skepticizmo dėl „įkvėpimo“ rolės poetinėje kūryboje, šiandien (nors ir neatsakydamas tezės, kad tradiciškai suprantas „jausmas“ ir „poetiškumas“ yra didžiausi autentiškos poezijos priešai) turiu, nors ir nenoromis, pripažinti, kad vis dėlto *įvyksta* kažkas, kas ne visiškai priklauso nuo mano racionalaus aš, ko mano racionalusis aš nemoka tiksliai nusakyti ir aptarti; t. y. kada aš rašau nežinodamas, į nieką nekreipdamas, niekam nesiguosdamas, tik sau, tik savojo pasaulio naudojimui“ (II, 594). Kitaip tariant, galima teigti, kad Nykos-Niliūno poezijai dažniausiai startą duoda minėtasis staigus impulsas, leidžiantis poetui parašyti tą pirminį eilėraščio variantą, pirminę, tačiau labai svarbią materiją, kuri vėliau labai atsakingai taisoma, tobulinama, kol tampa išbaigtu eilėraščiu. Pavyzdžiui, pirmajame dienoraščių tome aptinkamas toks įrašas: „Tuoj po vidurnakčio, visiems svečiams išsiskirsčius, nuėjau į man skirtą kambarį ir ten, staigus impulso pagautas, per kokį pusvalandį parašiau tą grynai emociškai suvoktą eilėraščių – visą, tokį, koks jis yra, su dviem trim tuščiom vietom, paliktom vėlesniam užpildymui“ (I, 363). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad staigus impulso pagautas Nyka-Niliūnas, kaip pats sako, parašo *visą* eilėraščių. Toks per pusvalandį parašytas eilėraščių gali būti ir vienintelis poeto kūrinys apskritai per visus metus, tačiau kūrybinis procesas, kaip rodo ne vienas dienoraščio įrašas, tuo dar nesibaigia (net, galima sakyti, tik prasideda),

⁹⁶ Albinas Žukauskas. *Kas ta poezija? Kam ji? / Poezijos pavasaris: almanachas*. Vilnius: Vaga, 1971. P. 30.

kadangi paliktoms „dviem trim tuščiom vietoms“ užpildyti neretai prireikia daug pastangų, besitęsiančių ištisus mėnesius, metus. Anot Daujotytės, „eilėraštis yra sudėtingo, šakoto autorinės sąmonės veikimo padarinys. Jis prasideda psichogenetiškai, pereina į kalbą, patekdamas į artimoms psichinėms srovėms išgilintus kanalus, priimdamas formas arba jas reformuodamas. Eilėraštis pereina *vidinės kalbos* stadiją, bent dalimis, fragmentais, asociatyviais ryšiais laikomas atmintyje, galiausiai užrašomas. Skaitytojas susitinka su eilėraščiu – *parašytu* tekstu. Perėjimas į rašto kalbą yra paskutinis, bet nebūtinai galutinis eilėraščio etapas. Eilėraščiai yra redaguojami, taisomi, perrašomi [...]“.⁹⁷ Kitaip tariant, etapas iki galutinio eilėraščio užrašymo ar išspausdinimo yra labai ilgas, kadangi tuo pirminiu tarpsniu, kada eilėraštis, poetą apėmus įkvėpimui, yra užrašomas, dar nesibaigia. Vėliau prireikia nemažai taisymų, redagavimų, t. y. išskirtinio poetinio meistriškumo.

Parašytos poezijos taisymo, redagavimo, perrašymo motyvų Nykos-Niliūno dienoraščiuose aptinkama nemažai. Pastebėtina, kad nors poetas ir pažymi, esą jam „visuomet labai sunku grįžti prie užbaigtų ir gal net jau kur nors paskelbtų eilėraščių“ (II, 130), kad redaguojant labai sudėtinga surasti autentišką pakaitalą, „sunku išgyvendinti žodį iš sakinio arba eilutės, panašiai kaip sunku iškraustyti įsigyvenusį ir nebepatinkantį nuomininką“ (II, 187), tačiau dienoraščiuose gana dažnai aptinkamos poezijos redagavimo refleksijos neabejotinai rodo tokių redakcijų svarbą. Pavyzdžiui, citata iš nedatuotų 1949-ųjų spalio, lapkričio ir gruodžio užrašų fragmentų: „Visą savaitgalį praleidau su šiemetiniiais savo eilėraščiais [...], bandydamas suteikti jiems galutinį pavidalą, kai kur šį tą pakoreguodamas“ (II, 228). Svarbu paminėti, kad panašaus turinio refleksijų dienoraščiuose aptinkama nemažai, todėl galima glaustai apžvelgti, kaip vyksta pats redagavimo darbas.

Pirmiausia pastebėtina, kad ne tik poezijos rašymas, bet ir jos redagavimas taipogi susijęs su įkvėpimu. Išraiškingas pavyzdys – poezijos rašymas ir redagavimas pasikliaujant sapno būsenoje išgirstais „patarimais“. Pavyzdžiui, viename dienoraščių įrašė aptinkama, kad susapnuotą istoriją būtina perrašyti eilėraščio forma⁹⁸, o kitame Nyka-Niliūnas rašo: „sapne kažkas diktuoja naują *Praradimo simfonijų* eilėraščio „Vakaras“ redakciją ir naują pavadinimą (*Vakaras gruodžio mėnesį grįžus namo iš Kauno*), kuriuos nubudęs tuoj pat užrašau“ (II, 83).

Dar vienas įdomus poezijos redagavimo būdas – eilėraščių taisymas mintyse. Išvardijęs eilėraščius, kuriuos jam pavyko sutvarkyti per mėnesį, Nyka-Niliūnas pažymi: „Ir visa tai atlikau ne raštu, bet mintyse, dažniausiai vaikščiodamas“ (I, 187).

---

⁹⁷ Viktorija Daujotytė. *Mažoji lyrikos teorija*. P. 86.

⁹⁸ 1981-ųjų rugsėjo 19 dienos įrašas: „Sapnas: Teismo diena. Aš ateinu pro dvaro vartus į Uteną. Už upės, įkalniui, mane pasiveja bažnyčios frontono Mykolas Arkangelas su kardu ir kareiviškai bintuotomis kojomis, Juozapas, Petras, Kovynės Kaziukas ir Vaškėlio Uršulė su kultuvu ant dešiniojo peties. Aikštėje jau visi susirinkę, tik kai kurių iš mūsų dar nėra. Arkangelas pakelia trimitą prie lūpų ir pūsteli, bet niekas nesikelia. Aš jam sakau: „Leisk jiems išsimiegoti. Kodėl jie po tiekos vargo ir skausmo metų dabar turėtų keltis?“ Perrašyti eilėraščio forma“ (II, 121).

Taigi poezijos redagavimas Nykai-Niliūnui yra labai reikšmingas eilėraščio raidos etapas iki galutinio, t. y. išbaigto jo varianto. Atsižvelgiant į tai, kad parašyti pirminį eilėraščio variantą neretai pavyksta ir per pusvalandį, o vėliau tas pats tekstas, stengiantis pakeisti *ne tą* žodį, redaguojamas nepalyginamai ilgesnį laiką, galima daryti išvadą, kad eilėraščio taisymas yra ne tik sudėtingesnis ir reikalauja daugiau laiko, bet jis yra ir tai, ką būtų galima pavadinti poezijos „darymu“. Anot Daujotytės, eilėraščių redagavimas yra toks pats svarbus poezijos rašymo etapas kaip ir jų pirminis užrašymas, kadangi kiekvienas „talentingas poetas visada ieško išbaigtos savo jausminio išgyvenimo formos, nes kitaip eilėraštis liktų tik etiudas, eskizas.“⁹⁹

Kalbant apie Nykos-Niliūno eilėraščių rašymo ypatumus bei atsakant į šio darbo skyriaus pradžioje keltą klausimą, ar jo poezija – prasideda įkvėpimu, ar ji yra „padaroma“, galima daryti tokią išvadą: Nykos-Niliūno poezija prasideda įkvėpimu, o vėliau ji „daroma“, t. y. taisoma, redaguojama. Reikšminga tai, kad dienoraščiuose aptinkami įrašai rodo, jog poetas, nors visai ir nepaneigia įkvėpimo reikšmės savo kūryboje (kaip rodo cituoti įrašai, kartais net pripažįsta, kad tai gana svarbus pirminis eilėraščio raidos etapas), vis dėlto kur kas dažniau aktualizuoja ilgą, sudėtingą ir nemažai poetinės išmonės reikalaujantį eilėraščio taisymo, redagavimo procesą. Pastebėtina, kad toks kompleksinis rašymo būdas garantuoja, jog toji poezija, anot paties poeto, yra pajėgi įsiamžinti laike.

Galiausiai išsiaiškinus, kaip Nyka-Niliūnas rašo poeziją, aiškėja ir dar vienas reikšmingas šio poeto kūrybos ypatumas – neproduktyvumas. Eilėraščio redagavimui, taisymui paskirdamas ištisu mėnesius ar net metus, Nyka-Niliūnas yra gana neproduktyvus poetas, kadangi kiekybę aukoja kokybei.

6. Poezijos autokomentarai

Nykos-Niliūno dienoraščiuose ieškant užrašų, galinčių pateikti informacijos apie paties poeto kūrybinį procesą, aiškėja ir kitas labai svarbus jo poezijos refleksijos aspektas: čia aptinkama svarstymų, kuriuose, greta visų kitų šiame darbe jau aktualizuočių įžvalgų, pastebimas poeto noras nusakyti *savos* poezijos esmę bei pa(si)aiškinti, kokią vietą pastaroji užima tiek paties rašančiojo, tiek apskritai daiktiškame tikrovės pasaulyje. Svarbu paminėti, kad pradėti gilintis, kaip Nyka-Niliūnas vertina bei apsibrėžia *savo* kūrybą, kokias jos raidos tendencijas išskiria, paskatino dienoraščiuose aptinkami poeto dvejojimai dėl savo eilėraščių.

Pavyzdžiui, jau pirmajame dienoraščių tome yra šiuo atžvilgiu itin reikšmingas 1939 metų įrašas, kuriame poetas pabrėžia, nesąs užtikrintas savo poezija: „Staigus ir sielą maudžiantis abejojimas savo

---

⁹⁹ Viktorija Daujotytė. *Kas tu esi, eilėrašči? P.* 193.

lig šiol parašytais eilėraščiais. Jie man dabar atrodo per daug ramūs, senoviški. Ima pagunda beveik visus juos nurašyti į pasyvą ir viską pradėti iš naujo“ (I, 28). Panašių refleksijų aptinkama ir vėlesniuose užrašuose. Išraiškingas pavyzdys – antrojo dienoraščių tomo 1980-ųjų įrašas, kur šis dvejojimas po daugelio metų pasikartoja dar kartą. Antano Vaičiulaičio paklaustas, kurį iš savo eilėraščių rinkinių labiausiai mėgstas, Nyka-Niliūnas prisipažįsta: „kartais jie visi man patinka ir net atrodo neblogi, bet kartais jie mane slėgte slegia, ir aš jų visų nekenčiu“ (II, 93). Taigi kyla klausimas, kodėl kalbėdamas apie savo eilėraščius poetas neretai dėl jų dvejoja, kodėl pripažinęs, esą apskritai „poezija yra galbūt vienintelė absoliuti vertybė, absoliuti paguoda ir savotiška pasaulio siela“ (I, 358), poetas vis dėlto jaučia, kad *jo paties* eilėraščiai kartas nuo karto rašantįjį slegia. Šiame darbo skyriuje atsakymų į aktualizuojamus klausimus ieškoma dienoraščiuose, tiksliau sakant, ten aptinkamuose Nykos-Niliūno poezijos autokomentaruose.

Nors ankstesniuose šio darbo skyriuose išsiaiškinta, kad kalbėdamas apie poeziją Nyka-Niliūnas yra itin griežtas kritikas ir reiklus vertintojas, vis dėlto (net turint omenyje jo poetinį įdirbį ir taikant tuos pačius rašymo bei poezijos vertinimo kriterijus jam pačiam) pažvelgus iš šalies toks dvejojimas savo eilėraščiais atrodo kiek keistas. Keistas todėl, kad sunkiai tikėtina, jog vienam eilėraščiui išbaigti dažnai paskyręs ištisus metus, poetas nesijaučia parašęs kūrinį, kuris jo ne tik neslėgtų, bet ir, poeto žodžiais tariant, būtų vienintelė absoliuti vertybė. Dar daugiau painiavos atsiranda pastebėjus, kad nors Nyka-Niliūnas ir sakosi, esą jo paties poezija jam kelia labai daug abejonių, dienoraščiuose neretai aptinkama įrašų, kuriuose pažymima, kad tikrąją jos vertę poetas tikrai supranta. Pavyzdžiui, prisimindamas savo „poetinės karjeros“ pradžią ir minėdamas pirmuosius savo eilėraščius, Nyka-Niliūnas rašo: „Dabar vartydamas Lietuvoje išleistą senesniąją revoliucinę-proletarinę lietuvių poeziją, su nuostaba turiu pripažinti, kad jos esama mažai ką (jeigu iš viso) geresnės už manąją...“ (I, 403).

Pasak Blekaičio, „Nykos-Niliūno poezija sakyte sako, jog esama tokio santykio su gyvenimu, tokios pasaulėjautos, laikysenos, kuri kupinai tegali būti išreikšta kūrybos kalba, šiuo atveju – poezija.“¹⁰⁰ Ši Blekaičio mintis cituojama neatsitiktinai, kadangi pirmieji atsakymai ima aiškėti atkreipus dėmesį, jog Nyka-Niliūnas savo poeziją tapatina su gyvenimu, kuris, kaip ir poezija, yra kintantis, nenuspėjamas. Pirmajame dienoraščių tome 1957-aisiais poetas pažymi: „Mano poezija yra tai, kas iš tikrųjų mano gyvenime įvyko, bet ne autobiografinė prasme“ (I, 308). Nors jau ir šiame įrašė akcentuojamas rašomos poezijos ir paties rašančiojo gyvenimo ryšys, pastebėtina, kad tuo metu poetas dar išsiginą, jog jo poezija yra autobiografinė. Kitas įrašas rodo, kad per laiką šis kriterijus pakinta tiek, jog po daugelio metų Nyka-Niliūnas jau drąsiai skelbia, esą jo poezija – tai jo gyvenimas, tikslu jo

---

¹⁰⁰ Jurgis Blekaitis. *Alfonso Nykos Niliūno „Balandžio Vigilija“*. P. 323.

paties autobiografija: „Ir būtent šiandien norėčiau pabrėžti (jei tai galėtų būti kam nors įdomu), kad mano poezija yra absoliučiai autobiografinė, – net ten, kur ji tokia neatrodo. Iš tikrųjų tai yra ortodoksiškai tiksli, nieko nenuslepianči mano autobiografija“ (III, 240). Atkreipus dėmesį, kad Nykos-Niliūno poezija yra išskirtinai autobiografinė, pastebimas labai svarbus momentas – poezija rašančiajam yra ne vien kūryba, bet ir visas gyvenimas, kuris joje įprasminamas. 1993-aisias aktualizodamas savo poezijos kūrinį lygiavertiškumą, Nyka-Niliūnas pažymi: „Mano poezijoje nėra kanoninių tekstų. Visi egzistuojantys variantai yra lygiaverčiai ir lygiai galioja. Kiekvieno mano eilėraščio gestacijos periodas yra visas gyvenimas“ (II, 377).

Komentuodamas savo poeziją, dienoraščių autorius neretai lyg ir sau, lyg ir kažkam kitam bando paaiškinti, kas jo poezija yra, ką ji reiškia (pirmiausia, žinoma, jam pačiam). Svarbu paminėti, kad ryškiausiai analizuojamuose dienoraščiuose akcentuojamas poezijos atsiribojimas nuo išorinio pasaulio, t. y. Nykos-Niliūno poezijos pasaulis egzistuoja savoje erdvėje, su savomis taisyklėmis ir savais dėsniais. Pavyzdžiui, 1963-ųjų spalio 6 dieną rašoma: „Mano poezija turėtų būti užbaigtas ir nepriklausomas pasaulis su savo teritorija, istorija, politika, teologija ir filosofija. Vargas jai, jeigu taip nėra“ (I, 392). Jo kūrybos tyrinėtojai pažymi, kad patekti į tokį uždara šio poeto kūrybos pasaulį nėra taip paprasta: „Nykos-Niliūno poezija yra begaliniai uždara, daugiaaukštės reikšmės metaforomis užšifruota, kupina individualių įvaizdžių, originali ir sudėtinga savo emociškai pakrova. Ištikima savo vidiniams dėsniams, toji poezija niekur nerodo mažiausios pastangos prieiti arčiau kasdienos pasaulio.“¹⁰¹

Pastebėtinas ir dar vienas svarbus dalykas – nutoldamas nuo kasdienio pasaulio, poetas „atsisako“ savo poezijos adresato. Dienoraščiuose ne kartą pažymima, kad poezija pirmiausia yra rašoma *sau*, t. y. jos adresatas – arba pats rašantysis, arba jis apskritai nežinomas: „Mano poezija? Paskutinio žemėje žmogaus dienoraštis ir testamentas, kurio niekas niekad neskaitys“ (I, 558); „Mano eilėraščiai – neišsiųsti laišakai, nes nežinojau, kam juos parašiau“ (II, 11). Tiesa, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad poetas skaitytojui, suradusiam kelią į šį uždara poezijos pasaulį, jame pasilikti leidžia, tačiau pažymi: „Aš rašau taip, kad mano poezija būtų nesuprantama tiems, kuriems ji nereikalinga, tokiu būdu mėgindamas ją apsaugoti nuo vulgarizacijos ir išnykimo“ (I, 392). Kita vertus, dienoraščiuose įrašų, kuriuose poetas kalbėtų apie tokį į jo poezijos pasaulį kelią atradusį skaitytoją, neaptinkama. Priešingai – vienoje vietoje Nyka-Niliūnas teigia, kad jo „poezijoje visuomet yra du identiškai *aš*: *aš* – aktorius ir *aš* – žiūrovas“ (II, 262). Kitaip tariant, rašydamas eilėraštį poetas apie būsimą skaitytoją galvoja mažiausiai. Kadangi „[j]o poezija yra kova už kiekvieno žmogaus nepakartojamą individualybę, už kiekvieno pasaulio savitumą, už pilnutinį žmogaus išsiskleidimą čia, žemėje“¹⁰², tikslinga orientacija į

¹⁰¹ *Ten pat.* P. 325.

¹⁰² Jurgis Blekaitis. *Nyka-Niliūnas: apie savo pasaulį poezijoje.* P. 32.

skaitytoją, kaip, beje, ir išėjimas už išbaigto, nepriklausomo poezijos pasaulio ribų, tokiai poezijai, kaip rodo paties autoriaus komentarai, yra nenaudingas.

Kita vertus, visiškas atsiribojimas nuo realybės ir užsidarymas nuosavame poezijos pasaulyje gali būti skausmingas, kadangi poezija, pasak Nykos-Niliūno, „nieko neduoda, bet atima, – viską, daugiau negu viską. Poeto pralaimėjimas visuomet totalus, galutinis, – likti pasaulyje vienam“ (II, 344). Taigi, kaip pats pastebi, pasirinkęs poeziją, kelio atgal poetas nebeturi¹⁰³, todėl tikėtina, kad savo poezijos pasaulyje yra pasmerktas likti vieniui vienas.

Kitas pavojus – realybės jausmo praradimas. „Poezija, tikriausiai, jos rašymas, man atėmė didelę dalį elementaraus, betarpiško gyvenimo (aš nebesuprantu kai kurių santykių ir ypač pasekmių) ir atskyrė nuo gamtos (dabar man reikia ilgai žiūrėti į medį ar kurį kitą jos reiškinį, kol pagaliau pamatau ir atstatau šiokią tokią santykį; viskas egzistuoja intelektualinėje plotmėje; kone viskas tapo kalba)“ (II, 313), – rašo Nyka-Niliūnas antrajame dienoraščių tome. Kitaip tariant, perdėm didelis „įsigyvenimas“ poetiškame pasaulyje gali būti ne mažiau pavojingas, nei nesugebėjimas į jį „įeiti“. Per didelis atsidavimas poezijai kūrėją negrįžtamai nutolina nuo pasaulio ir realybės. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad jau pirmajame dienoraščių tome poetas pastebi: „Niekam *visai* nepasiduoti. [...] Aš pakankamai nesisaugojau, ir dėl to dabar man poezija yra kaip akmuo po kaklu“ (I, 367). Nepaisant to, tikėjimas poezija verčia Nyką-Niliūną ieškoti naujų poetinės raiškos būdų ir padeda balansuoti neperžengiant nei vienos šių (poezija ir realybė) pavojingų ribų. 1987-ųjų rugsėjo 11 dieną poetas rašo: „Staiga pastebiu, kad *tolstu* nuo pasaulio ir realybę pradėdu traktuoti ne „protingai“, bet „poetiškai“, t. y. lyg pasitenkinčiau jos atspindžiu veidrodyje. Turiu susiimti ir *grįžti*, kol dar ne per vėlu“ (II, 248). Tačiau, atsižvelgiant į anksčiau minėtą Nykos-Niliūno poezijos autobiografiškumą, visai suprantama, kodėl poetas, dienoraščiuose ne kartą savęs klausęs, ar apskritai buvo verta rašyti poeziją ir dėl jos viską aukoti, į šį klausimą atsako teigiamai. Kitoks atsakymas sunkiai įsivaizduojamas, kadangi Nyka-Niliūnas dienoraščiuose ne kartą pažymi, kad jo poezija – tai būdas užrašyti save. 2001-ųjų liepos 22 dieną poetas tai patvirtina dar sykį, pareikšdamas, „kad ji (poezija) kaip buvo, taip ir tebėra vienintelis ir paskutinis mano žodis“ (III, 33).

Kiek netikėtas 1963-ųjų rugpjūčio 9 dienos įrašas, kuriame poetas prisipažįsta, kad visi jo „eilėraščiai – nuo pirmo iki paskutinio – yra nenutrūkstamas pagalbos šauksmas“ (I, 384). Atsižvelgiant į tai, kad užsidarymas poezijos pasaulyje dienoraščiuose neretai įvardijamas kaip skausmą kelianti būseną, pirmoji besiperšanti tokio gana netikėto teiginio interpretacija – tai pagalbos šauksmas, norint išsivaduoti iš visa apimančių poezijos gniaužtų. Tačiau kiti dienoraščiuose aptinkami įrašai siūlo kiek kitokias šios interpretacijos variacijas. Pirmiausia reikia pažymėti, kad Nykos-Niliūno

---

¹⁰³ 1993-ųjų spalio 29 dienos įrašas: „Tik dabar supratau (taip, tik dabar!), kad nueidamas į poeziją aš išėjau iš gyvenimo ir kad nebėra kelio atgal“ (II, 387).

poezija daugelio tyrinėtojų įvardijama kaip tam tikra filosofinių svarstymų dimensija, kur „[a]napus daiktų regimybės jam veriasi žmogiškoji būtis.“¹⁰⁴ Vadinasi, būtis, amžinybė, laikas ir kitos filosofiško mąstymo išraiškos yra integrali šio poeto kūrybos dalis. Kitaip tariant, eilėraščiai, kurie Nykai-Niliūnui „yra nenutrūkstamas pagalbos šauksmas“, gali būti įvardijami kaip bandymas poetine forma gvildinti sudėtingas žmogaus būties temas, egzistencinius klausimus. Tokias prielaidas dar labiau sustiprina 1987-ųjų sausio 6 dienos įrašas: „Kiekviena nauja diena ateina su nauju ir kaskart vis labiau slegiančiu klausimu, į kurį aš, deja, neturiu atsakymo. Visa mano poezija yra niekad nesibaigiantis klausimas, į kurį atsakymo nėra. Dėl to aš kartais jaučiuosi esąs ne tiek poetas, kiek turgavietės iliuzionistas, apgaudinėjęs save ir kitus. Bet tai yra vienintelis kelias ir išsigelbėjimas“ (II, 238–239). Šioje citatoje svarbus ne tik poezijos, kaip nesibaigiančio klausimo, aktualizavimas, bet ir pastebėjimas, esą poezija yra vienintelis galimas kelias ir išsigelbėjimas. Vadinasi, Nyka-Niliūnas savo poeziją suvokia ne tik kaip pagalbos šauksmą, bet ir kaip nesibaigiantį klausimą, į kurį, kaip pats sako, atsakymo nėra. Reikšmingas Blekaičio pastebėjimas, esą šiam poetui „klausimo kėlimas yra tas pats ieškojimas tikrojo žodžio: vardo. Toksai ieškojimas yra kiekvieno individo savitas kelias, nes tikėjimas sublimuojasi tik per patį asmenį. Todėl jokia parama iš šalies nepriimtina. Reikia atmesti kitų surastus receptus, sugromuluotus sprendimus.“¹⁰⁵ Taigi Nykos-Niliūno poezija, atsiribojusi nuo daiktiško tikrovės pasaulio, neretai į jį sugrįžta turėdama tikslą paaiškinti tai, kas nepaaiškinama. „Pasakyti tai, ko negalima pasakyti, ką galima pasakyti poezija, t. y. viską paaukojant“ (I, 287), – rašo poetas.

Poezijos autokomentarų Nykos-Niliūno dienoraščiuose esama labai daug, todėl šiame darbo skyriuje apžvelgta tik labai nedidelė jų dalis, pirmiausia bandant aktualizuoti tik pačius svarbiausius, labiausiai charakterizuojančius daugialypę šio poeto kūrybą. Atmetant dalį gal kiek mažiau reikšmingų svarstymų, vis dėlto negalima nepastebėti, kad dienoraščiuose aptinkama labai svarbių paties Nykos-Niliūno bandymų pasakyti sau (taip pat ir kitiems), ką vienas ar kitas kūrinys reiškia. Tokiu būdu poetas lyg duoda tam tikrą raktą į savo kūrybą. Pavyzdžiui, viename įrašė aptinkamas išsamus komentaras, ką poetas norėjo pasakyti konkrečiame eilėraštyje, rinkinyje: „‘Pavasario simfonijoje’ aš norėjau parodyti savo ankstyvos vaikystės pavasariais įjaustų sąmoningų ir nesąmoningų patirčių kompleksą, išreikštą judelio, garsų ir spalvų „kadencijomis“, [...] „Praradimo simfonijoje“ ir „Kuosose“ aš norėjau išreikšti sąmoningo džiaugsmo būtyje bei siekimo gimimą ir „pasaulio užkariavimo“ žygio pradžią rudens gamtos ritmo ir iš gamtos išsivadavimo troškimo fone“ (I, 482).

Taip pat svarbu pastebėti, kad analizuojamuose dienoraščiuose aptinkama ir poeto svarstymų apie tai, kodėl kai kurie jo eilėraščiai neišvengia trūkumų (Nykos-Niliūno manymu, turi „silpnų vietų“).

---

¹⁰⁴ Kęstutis Nastopka. *Žodžiai Alfonsui Nykai-Niliūnui / Kūrybos studijos ir interpretacijos: Alfonsas Nyka-Niliūnas*. Sudarė Saulius Žukas. Vilnius: Baltos lankos, 2000. P. 138.

¹⁰⁵ Jurgis Blekaitis. *Nyka-Niliūnas: apie savo pasaulį poezijoje*. P. 27.

Poetas mano, kad dėl to kaltas laikas. Pavyzdžiui, peržiūrindamas „Eilėraščių 1937–1996“ silpnąsias vietas, Nyka-Niliūnas rašo: „dėl tų vietų kaltas ne aš, bet laikas, kuriam, kaip žinoma, sunku, o gal ir visai neįmanoma atsispirti. Kitaip sakant, jos yra duoklė istorijai“ (II, 514). Plėtojant laiko motyvą, reikia paminėti, kad laikas formuoja ir patį poetą, kadangi viename dienoraščio įrašė skaitome: „Mano poezijos istorija. Ankstyvieji eilėraščiai rašė mane; tik vėlesnius parašiau aš“ (II, 595). Vadinasi, laikas ne tik kaltas dėl eilėraščiuose pasitaikančių silpnų vietų, bet yra būtinas komponentas, formuotis poetą, kuriantį autentišką poeziją. Kalbėdamas apie per laiką besikeičiančią Nykos-Niliūno poeziją, Blekaitis pažymi, kad „[j]aunoji [*Nykos-Niliūno* – *M. M.*] poezija deklaravo savo tiesas plačiai ir garsiai, lyg ieškodama bendraminčių. Vėlesnioji poezija yra tarsi giliai vienumon pasitraukusio poeto-filosofo laišakai sau, kuriuos bandydami suprasti, iššifruoti, kartais pasijuntame nesmagiai – lyg braunamės į intymų užsklęstą pasaulį.“¹⁰⁶

Kaip matyti iš pateikiamų pavyzdžių, poetas gana dažnai ieško atsakymo į klausimą, kas jo poezija yra, ką ji jam reiškia. Ir, reikia pasakyti, tie atsakymai nėra lengvai įskaitomi, kadangi juose susipina ne vien poezija, bet ir visas poeto gyvenimas, kurio idealiausia išraiška – eilėraštis.

Nyka-Niliūnas savo poezija neretai dvejoja, bet ne todėl, kad ji nėra tobula. Žinoma, netobulumo apraiškų joje pastebi ir pats poetas, tačiau visa tai „nurašo“ laikui, prieš kurį, kaip pats sako, nei jis, nei kas kitas nėra pajėgus atsilaikyti. Visgi dvejonės kur kas dažniau susijusios su poezijos kaip sąvokos, kaip gyvenimo būdo sublimacija. Poezija Nykai-Niliūnui yra ne tik vienintelė priemonė užrašyti save, bet ir nesibaigiančios kančios, nuolatinių ieškojimų ir klausimo, į kurį nėra atsakymo, kėlimas. Nors Nyka-Niliūnas gyvena nuosavame, uždaramame ir išbaigtame poezijos pasaulyje, visai atsiriboti nuo kasdienės realybės jis negali. Dienoraščiuose ne kartą pažymima, kad toks atsiribojimas pavojingas, kadangi vėliau gali nebebūti kelio atgal. Kitaip tariant, pavojingai nutolęs nuo realybės, poetas pasmerkiamas savo susikurtame pasaulyje likti vienas.

---

¹⁰⁶ *Ten pat.* P. 8.

IV. IŠVADOS

Išsikėlus tikslą atskleisti Nykos-Niliūno dienoraščiuose esančią poezijos sampratą bei išsiaiškinti, kokiais kriterijais vadovaujantis nustatoma poetinio teksto vertė, poezijos daugiareikšmiškumo, neapibrėžiamumo motyvas tampa itin aktualus. Svarbu paminėti, kad magistro darbe išryškinti kai kurie invariantiniai žodžio „poezija“ apibrėžimai rodo, jog niliūniškoji poezijos refleksija neretai priartėja prie literatūrologinio ir filosofinio diskurso kontekste išryškėjančių bendrųjų svarstymų apie poeziją. Pavyzdžiui, daugelyje šaltinių (taip pat ir Nykos-Niliūno dienoraščiuose) poezija įvardijama kaip priemonė ar būdas (dažniausiai per žodį) sujungti du rašančiojo pasaulius: kasdienį daiktų ir vidinį dvasios pasaulį. Kiti simptomiški (t. y. dažnai pasitaikantys) apibrėžimai: poezija – mąstymas ir kalbėjimas apie būtį, poezija kaip uždaras ir nepriklausomas pasaulis.

Antrajame dienoraščių tome Nyka-Niliūnas pastebi, kad išspausdinus pirmąjį tomą sugriaunamas esminis tokių užrašų reikalavimas – slaptumas, privatumas, pokalbio su savimi situacija. Kadangi pats poetas teigia, jog pasitraukus intymiajai rašančiojo komunikacijai su dienoraščiu slopsta minčių dėstymo atvirumas, gilėja turinio atranka, darbe kelta prielaida, esą ir poezijos refleksija po minimo dienoraščių rašymo lūžio nebėra tokia autentiška, atvira, kokia būna, kai mąstoma negalvojant apie savicenzūrą. Tačiau ištyrus visuose trijuose dienoraščiuose aptinkamas poezijos refleksijas, tiesioginis ryšys tarp suvokimo, kad dienoraštis nebėra rašomas tik sau, ir poezijos refleksijos autentiškumo, nepastebėtas. Kadangi dienoraščiuose nebijoma kritiškai atsiliepti apie visuotinai aukštai vertinamus poetus, atvirai kalbama apie savo kūrybos trūkumus, tyrimo metu nebuvo pagrindo abejoti, jog kuri nors dienoraštinė poezijos refleksija neautentiška, „suvaidinta“.

Nykos-Niliūno dienoraščiuose poezija ap(s)ibrėžiama dvejopai – filosofiskai ir filologiškai. Bandydamas teoretizuoti poeziją filosofiška kalba, poetas ją supranta kaip būtį, kurioje laikiškai ir antlaikiškai fiksuojama rašančiojo patirtis, išgyvenimai, įamžinama asmeninė ir žmonijos istorija. *Laikas, būtis ir amžinybė* – svarbiausi filosofiškos Nykos-Niliūno poezijos sampratos elementai. Ap(s)ibrėždamas poeziją filologiškai, Nyka-Niliūnas atsigręžia į kalbą, aktualizuoja visa pasakančio, visomis galimomis konotacijomis praturtinto žodžio svarbą. Žodis, poeto manymu, eilėraštyje privalo būti taip taikliai atsirinktas, kad galėtų perteikti tikrąją poezijos kūrėjo sielos būseną.

Aiškindamasis, ką galima vadinti *tikra*, o kas laikytina *netikra* poezija, dienoraščiuose Nyka-Niliūnas apie save formuoja reiklaus, jokioms madoms nepataikaujančio kritiko įvaizdį. Pareikšdamas, kad „[t]ikroje poezijoje nėra gradacijos: poezija arba nepoezija“ (II, 95), poetas aktualizuoja tokiai poezijai būtinus komponentus. Esminis reikalavimas – poezijos autentiškumas, kuris gali būti (pa)siekiamas labai įvairiais būdais: ieškant žodžio, galinčio tapti intelektualine rašančiojo nuosavybe, laužant kalbos, gramatikos, kirčiavimo normas, eilėraštyje atsisakant simetrijos.

Dienoraščiuose taip pat pažymima, kad tobula (taisyklinga) poezija prieš nieką nemaištąja, vadinasi, yra neoriginali, nepajėgi įsiamžinti laike.

Tiriant, kokiais vertinimo kriterijais vadovaudamasis Nyka-Niliūnas nustato eilėraščio vertę, pastebėta, kad dienoraščiuose tam tikrų poezijos kūrinių (poetų) suvokimas ir vertinimas kinta. Darbe aktualizuotos kelios tokių nepastovių poezijos vertinimų priežastys: „neliečiami“ poetai, apie kurių kūrybą kalbėti objektyviai, t. y. ją (i)vertinti galutinai ir nekintamai, pasak Nykos-Niliūno, trukdo tautos kultūrinėje sąmonėje suformuotas *tikro* poeto įvaizdis (pavyzdžiui, kalbant apie Maironį, Miškinį etc.); laikui paklūstantis pats vertintojas, t. y. jo vertybinių nuostatų, literatūrinės ir kitokios patirties kitimas; poezija paklūsta laikui, todėl „susidėvi“, „susinešioja“, vadinasi, pakinta ir jos vertinimas; vertinant poeziją svarbi tampa ir paties vertintojo nuotaikų, emocijų etc. kaita.

Definityvios formuluotės „poezija – tai...“ tęsinyje Nyka-Niliūnas neretai aktualizuoja ir poezijos kaip (ne)išverčiamo meno sampratą. Remdamasis poezijos vertimų patirtimi, poetas pastebi, kad norint *gerai* išversti eilėrašį, pirmiausia reikia tiksliai versti kiekvieną žodį. Vertime žodis privalo sutapti su sąvoka, aktualizuojama originaliame tekste. Poezija į kitas kalbas apskritai gali būti verčiama tik tuo atveju, jei yra išlaikoma distancija tarp vertėjo ir verčiamo teksto. Tik tokiu būdu, Nykos-Niliūno manymu, išsaugomas verčiamos poezijos originalumas.

Niliūniškajai poezijos sampratai itin svarbūs poezijos autokomentarai. Jie rodo, kad poetas per gana trumpą laiką parašo pirminį eilėraščio variantą, eskizą, kuris vėliau, stengiantis pakeisti *ne tą* žodį, redaguojamas, taisomas, perrašomas. Kitaip tariant, niliūniškoje poezijos sampratoje galutinis eilėraščio variantas reikalauja mėnesius, metus ar net ištikus dešimtmečius trunkančio korektūrų, taisyčių (tokiu būdu eilėraščių kiekybė paaukojama kokybei). Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad net ir tada pastebimas Nykos-Niliūno dvejojimas dėl savo eilėraščių. Dienoraščiuose poetas prisipažįsta, esą kartais jie jam atrodo visai neblogi, o kartais norisi visus sunaikinti, viską pradėti iš pradžių. Tokia būseną susijusi su tuo, kad savo poeziją Nyka-Niliūnas laiko ne vien tik kūryba, bet ir visu gyvenimu, kuris joje įprasminamas. Dienoraštiniuose poezijos autokomentaruose eilėraštinis įvardijamas kaip bandymas poetine forma gvildinti sudėtingas žmogaus būties temas, egzistencinius klausimus. Taigi Nykos-Niliūno poezija yra uždaras ir išbaigtas pasaulis, pagalbos šauksmas, nesibaigiantis klausimas, į kurį, kaip dienoraščiuose pažymi pats poetas, atsakymo nėra.

Kadangi Nykos-Niliūno kontradikiška sąmonė poezijos apibrėžčių ieško tiek per asmeninės kūrybinės patirties refleksijas, tiek per kitų poetų eilėraščius, jų (per)skaitymus, dienoraščiuose esanti niliūniškoji poezijos samprata pabrėžtinai daugiaplanė. Taip pat svarbu paminėti, kad kitų autorių kūriniams keliami reikalavimai atliepia ir paties Nykos-Niliūno poetinius ieškojimus.

Darbe ne kartą aktualizuotą poezijos neapibrėžiamumą liudija dienoraščiuose aptinkama Nykos-Niliūno mintis, jog poezija, kaip ir būtis, yra nepaaiškinama, o tik gyvenama.

V. SANTRAUKA

POEZIJOS REFLEKSIJA ALFONSO NYKOS-NILIŪNO DIENORAŠČIUOSE

Pagrindiniai žodžiai: Alfonsas Nyka-Niliūnas, dienoraščiai, poezijos refleksija, poezijos apibrėžtys, vertinimo kriterijai.

Magistro darbo objektas – poezijos refleksija, atsiskleidžianti trijuose Alfonso Nykos-Niliūno „Dienoraščio fragmentų“ tomuose. Analizuojant dienoraščius pastebima, jog toji refleksija labai svarbi ir aktuali poeto pasaulėžiūros, jo poezijos (auto)suvokimui.

Nykos-Niliūno kūrybą, jo dienoraščius lydi labai dinamiška, įvairiausių analizės aspektus ir metodus aktualizavusi kritika, tačiau daugelyje darbų siekiama atskleisti poetinio teksto esmę, jo giluminius klodus, bet nebandoma atsakyti į klausimą, kas poezija apskritai yra Nykai-Niliūnui. Todėl darbo naujumą, jo reikšmę nulemia tai, kad niekas Nykos-Niliūno poezijos refleksijos atskirai neanalizavo.

Pagrindinės darbe tiriamos problemos yra kelios: kokia yra/galėtų būti bendroji poezijos samprata, ar Nyka-Niliūnas prie jos priartėja, ar nutolsta; kokią poezijos sampratą poetas pateikia savo dienoraščiuose, kokie poezijos vertės kriterijai juose aptinkami; kaip kinta poezijos suvokimas ir vertinimas, kokie veiksniai tai lemia. Darbo tikslas – analitiniu aprašomuoju metodu analizuojant dienoraščiuose aptinkamas poezijos refleksijas, atskleisti Nykos-Niliūno poezijos sampratą bei išsiaiškinti, kokiais kriterijais vadovaujantis nustatoma poetinio teksto vertė. Siekiant šio tikslo, darbe aktualizuojamas poezijos neapibrėžiamumo aspektas ir keliami tokie darbo uždaviniai: (a) išsiaiškinti, kaip dienoraščiuose Nyka-Niliūnas apibrėžia, kas yra poezija; (b) remiantis pavyzdžiais iš dienoraščių, nustatyti, kokiais vertinimo kriterijais vadovaudamasis poetas nustato poezijos (poeto) vertę; (c) išsiaiškinti, su kokiais poezijos vertimo iš kitos kalbos sunkumais, pasak Nykos-Niliūno, susiduria vertėjai, ar poezija apskritai išverčiama; (d) išsiaiškinti, kaip dienoraščiuose pakinta kai kurių poezijos tekstų, poetų vertinimas, išanalizuoti, kokie veiksniai lemia, kad vienu tekstų vertė nepakinta, o kitų kinta net labai žymiai; (e) aktualizuoti dienoraščiuose aprašytą Nykos-Niliūno poezijos kūrimo procesą ir išsiaiškinti, kiek korektūrų, taisyčių reikalauja galutinis eilėraščio variantas; (f) išanalizuoti, kaip Nyka-Niliūnas vertina savo kūrybą, kokius vertinimo kriterijus jai taiko.

Atlikus Nykos-Niliūno dienoraščiuose esančios poezijos refleksijos analizę, daromos išvados. Nors suformuluoti visuotinę poezijos sampratą darbe ir nepavyksta, kai kurie išryškinti invariantiniai jos apibrėžimai leidžia kalbėti apie tai, jog niliūniškoji poezijos samprata neretai priartėja prie literatūrologinio ir filosofinio diskurso kontekste išsirutuliojančių bendrųjų svarstymų apie poeziją. Ryškiausios sutaptys: poezija neretai įvardijama kaip priemonė ar būdas (dažniausiai per žodį) sujungti

du rašančiojo pasaulius: kasdienį daiktų ir vidinį dvasios pasaulį; poezija suvokiama kaip uždaras ir nepriklausomas pasaulis; poezija – mąstymas, kalbėjimas apie būtį.

Dienoraščiuose Nyka-Niliūnas poeziją ap(s)ibrėžia filosofiskai ir filologiškai. Pirmu atveju ji suvokiama kaip sudėtingas, kažkur iš kūrėjo sąmonės gelmių išskylantis *kitas* pasaulis. Poezija – tai priemonė, kurios dėka galima ištrūkti iš banalaus, taisyklių ir beprasmių daiktų kupino „tikrovės“ pasaulio. Filosofiskai poezija suvokiama ir kaip būtis, kurioje laikiškai bei antlaikiškai fiksuojama rašančiojo patirtis, išgyvenimai, įamžinama asmeninė ir žmonijos istorija. Viena svarbiausių filologinių refleksijų – atsigręžimas į kalbą, į žodį. Kitaip tariant, poeziją Nyka-Niliūnas apibrėžia kaip savitą, uždarą pasaulį, kuris tokiu tampa tik dėl kalbos, atliekančios jungtį tarp vidinio ir išorinio rašančiojo pasaulių, bei taikliai pasirinkto žodžio, reprezentuojančio visumą.

Vertinant poeziją, didžiausias dėmesys dienoraščiuose skiriamas eilėraščio rašymo niuansams, tokiems kaip eiliavimas, tinkamo žodžio pasirinkimas, jo kirtis, kalbos gramatizacija etc. Išskirtinis poezijos vertės rodiklis – eilėraščio autentiškumas. *Tikrai* poezijai būtinas autentiškumas pasiekiamas įvairiais būdais: ieškant žodžio, galinčio tapti intelektualine rašančiojo nuosavybe, laužant kalbos, gramatikos, kirčiavimo normas, eilėraštyje atsisakant simetrijos.

Nykos-Niliūno dienoraščiuose aptinkami poezijos vertinimai neretai yra kintantys. Tai susiję tiek su kai kuriais poetais (pavyzdžiui, kalbant apie Maironį), kuriuos dėl „įdainuoto“ ir paveldėto vertinimo kriterijaus sunku įvertinti objektyviai, tiek su pačiu vertintoju, jo vertybinių nuostatų, literatūrinės ir kitokios patirties kitimu. Pastebėtina, kad viename kitame įrašė pažymima, kad poezija gali „susidėvėti“, „susinešioti“, todėl pakinta ir jos vertinimas.

Niliūniškoji poezijos samprata labai daugialypė, kadangi jos apibrėžtys formuojasi dienoraščių autoriui ne tik ieškant atsakymo į klausimą, kas yra poezija, bet ir aktualizuojant eilėraščio vertės nustatymo, vertimo iš kitos kalbos sudėtingumą, pastebint, kad poezija gali būti ap(s)ibrėžiama ir vertinama gana skirtingai.

VI. SUMMARY

POETRY REFLECTION IN ALFONSAS NYKA-NILIŪNAS DIARIES

Key words: Alfonsas Nyka-Niliūnas, diaries, poetry reflection, poetry definitions, evaluation criteria.

The object of this master's thesis – poetry reflection which unfolds in three volumes of “The Diary Fragments” by Alfonsas Nyka-Niliūnas. Having analysed the diaries it was noted that the reflection is important and relevant for the understanding of the poet's perception of world and his poetry.

The creative work and the diaries of Nyka-Niliūnas are followed by criticism that is dynamic and actualising various aspects and approaches of analysis. However, most of the works are attempts to reveal the essence of the poetic text, its deep layers, but they do not aim to answer the question of what does poetry mean for Nyka-Niliūnas in general. Therefore, the novelty of the thesis, its significance is determined by the fact that there has not been any separate analysis of Nyka-Niliūnas poetry reflection. The main problems being developed in the present thesis are the following: what is/could be the common conception of poetry, does Nyka-Niliūnas approach it or recede from it; what conception of poetry does the poet have in his diaries, what criteria of value of poetry are found in the diaries; how do perception and evaluation of poetry change, and what factors determine it. The aim of the thesis – using a descriptive analytical method and analysing poetry reflection in the diaries, to reveal Nyka-Niliūnas conception of poetry, and to clarify the criteria for determining the value of the poetic text. To achieve the aim, the aspect of poetry indeterminacy is actualised in the thesis and the following objectives are set: (a) to find out in what way does Nyka-Niliūnas defines poetry; (b) with reference to examples from the diaries, to determine the evaluation criteria that the poet uses to set the value of poetry (of poet); (c) to identify the difficulties of poetry translation from another language which, according to Nyka-Niliūnas, translators face, and whether poetry can be translated at all; (d) to find out the evaluation change of some poetry texts and poets in the diaries, and to analyse the factors which determine the fact that the value of some texts does not change, while the value of other texts change significantly; (e) to actualise poetry-making process of Nyka-Niliūnas that is described in the diaries, and to find out the amount of proofreading and corrections required for the final version of the poem; (f) to analyse Niliūnas-Nyka own assessment of his creative work, and the assessment criteria that the poet applies.

After analysing poetry reflection in Nyka-Niliūnas diaries, conclusions are drawn. Although this thesis fails to formulate the common understanding of poetry, some of the highlighted invariant definitions of poetry allow us to speak about the conception of *Niliūnas* poetry, which often gets closer

to the common discussions about poetry appearing in the context of literary and philosophical discourse. Among the most frequent combinations are: poetry is often referred to as a tool or method (usually a word) that combines the two worlds of an author: the world of everyday things and inner spiritual world; poetry is seen as a close and independent world; poetry is thinking and talking about existence.

In his diaries Nyka-Niliūnas defines poetry philosophically and philologically. In the first case it is perceived as difficult and somewhere in the depths of the author's subconscious emerging *another* world. Poetry – a tool that makes it possible to escape from the “reality” world that is banal and full of rules and pointless objects. Philosophically poetry is perceived as existence, in which an author's experience is shared, personal and mankind history is perpetuated. One of the most important philological reflections is looking back at the language, at the word. In other words, Nyka-Niliūnas defines poetry as a distinctive, enclosed world that becomes as such just because of the language, which makes a connection between the inner and outer worlds of an author, and the aptly chosen word, representing a whole.

In poetry evaluation the focus in the diaries is on nuances of writing a poem, such as verse, the choice of proper word, its accent, language grammaticism etc. The significant indicator of the value of poetry is authenticity of a poem. The authenticity, that is essential to *real* poetry, is achieved in various ways: searching for a word that may become intellectual property of an author, breaking the norms of language, grammar, accentuation, eliminating symmetry in a poem.

Poetry evaluations found in Nyka-Niliūnas diaries are often changeable. This fact is connected to both some poets (for example, in terms of Maironis), that are difficult to assess objectively due to the inherited evaluation criterion, and an evaluator himself, the change of his moral values, literary and other experience. It should be noted that there are such hints about the possibility of poetry to “wear out”, so its assessment changes as well.

Niliūnas conception of poetry is multifaceted, as its definitions are formed not only when the author of the diaries search for the answer to the question what poetry is, but also when actualising the difficulties of determining the value of a poem and translation from another language, and noting that poetry can be defined and evaluated differently.

VII. ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. Alfonsas Nyka-Niliūnas. *Dienoraščio fragmentai 1938–1976*. T. 1. Vilnius: Baltos lankos, 2002.
2. Alfonsas Nyka-Niliūnas. *Dienoraščio fragmentai 1976–2000*. T. 2. Vilnius: Baltos lankos, 2003.
3. Alfonsas Nyka-Niliūnas. *Dienoraščio fragmentai 2001–2009 ir Papildymai 1940–2000*. T. 3. Vilnius: Baltos lankos, 2009.
4. Aristotelis. *Poetika* / Aristotelis. *Rinktiniai raštai*. Sudarė Antanas Rybelis. Vilnius: Mintis, 1990. P. 275–320.
5. Laima Arnatkevičiūtė. *Aforistinės išvalgos Alfonso Nykos-Niliūno ir Jono Meko dienoraščiuose: sąlyčio taškai ir skirtybės // Lituanistica*, 2003. Nr. 2(54). P. 102–111.
6. Jurgis Blekaitis. *Alfonso Nykos Niliūno „Balandžio Vigilija“ // Aidai*, 1958. Nr. 7. P. 323–327.
7. Jurgis Blekaitis. *Nyka-Niliūnas: apie savo pasaulį poezijoje // Metmenys*, 1985. Nr. 49. P. 3–37.
8. John Anthony Cuddon. *The Penguin dictionary of literary terms and literary theory*. London: Penguin books, 1997.
9. Ihab Hassan. *Tylos literatūra / Miestelėnai. Tyla ir postmodernioji kultūra. Kultūrologinis almanachas*. Vertė Eugenijus Ališanka. Vilnius: Gervelė, 1999 [žiūrėta: 2012-03-30]. Prieiga per internetą:
<<http://www.tekstai.lt/literatriniai-sjdiai/2689-miestelenai-tyla-ir-postmodernioji-kultura>>.
10. Viktorija Daujotytė. *Kas tu esi, eilėrašti?* Vilnius: Vaga, 1980.
11. Viktorija Daujotytė. *Mažoji lyrikos teorija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.
12. Viktorija Daujotytė. *Refleksija – Vakarų dvasins istorijos ženklas: ankstyvieji poeto dienoraščiai 1938 birželis – 1944 rugsėjis // Darbai ir Dienos*, 2000. Nr. 22. P. 127–137.
13. Gerard Dessons. *Poetikos įvadas: literatūros teorijų apžvalga*. Vilnius: Baltos lankos, 2005.
14. Hans-Georg Gadamer. *Filosofija ir poezija* / Hans-Georg Gadamer. *Istorija. Menas. Kalba*. Sudarė ir vertė Arūnas Sverdiolas. Vilnius: Baltos lankos, 1999. P. 146–153.
15. Vytautas Galinis, Juozas Girdzijauskas ir kiti. *Literatūros teorijos apybraiža*. Vilnius: Vaga, 1982.
16. Rūta Gavėnavičienė. *Eilėraštis ir jo vertimas: semantinių laukų tapatumai bei deformacijos (Paulio Celano „Todesfuge“)* / *Profesinės studijos: teorija ir praktika: mokslinių straipsnių rinkinys*. Šiauliai: Šiaulių kolegijos leidybos centras, 2009. Nr. 5. P. 26–30.

17. Juozas Girdzijauskas. *Lietuvių eilėdara. XX amžius*. Vilnius: Mokslas, 1979.
18. Rimantas Glinskis. *XX amžiaus lietuvių dienoraščiai. Naujosios literatūros studijos*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006.
19. *Der Grosse Herder: nachschlagewerk für wissen und leben*. T. 2. Freiburg: Verlag by Herder, 1956.
20. Georgas Hegelis. „Estetikos“ fragmentai / *Poetika ir literatūros estetika: nuo Aristotelio iki Hegelio*. Sudarė Vanda Zaborskaitė. Vilnius: Vaga, 1978. P. 320–411.
21. Martin Heidegger, Gans-Georg Gadamer. *Meno kūrinio ištaka*. Iš vokiečių kalbos vertė Tomas Sodeika, Jurga Jonutytė. Vilnius: Aidai, 2003.
22. Martin Heidegger. *Hölderlin und das wesen der Dichtung*. München: Albert Langen und Georg Müller, 1937. [žiūrėta: 2012-03-21]. Prieiga per internetą: <http://books.google.lt/books?id=p7ESAAAAMAAJ&q=hölderlin>.
23. Martynas Heideggeris. *Meno kūrinio prigimtis / Grožio kontūrai: iš XX a. užsienio estetikos*. Sudarytojas Bronius Kuzmickas. Vilnius: Mintis, 1980. P. 208–255.
24. Darius Klibavičius. *Dienoraštinė refleksija – autentiško atvirumo imitacija // Filosofija. Sociologija*. Nr. 3, 2005. P. 33–38.
25. Vytautas Kubilius. *Dienoraštis – pokalbis su savimi ir istorija // Metai*, 2000. Nr. 7. P. 81–96.
26. *Lietuvių enciklopedija*. T. 23. Vyriausiasis redaktorius Vaclovas Biržiška. Boston: Lietuvių enciklopedijų leidykla, 1961.
27. Antanas Maceina. *Filosofija ir poezija / Antanas Maceina. Raštai. Trilogija „Cor inquietum“*. T. 3. Vilnius: Mintis, 1990. P. 34–43.
28. Justinas Marcinkevičius. *Dienoraštis be datų*. Vilnius: Vaga, 1981.
29. Marcelijus Martinaitis. *Poezija ir žodis*. Vilnius: Vaga, 1977.
30. Vytautas Martinkus. *Vertybinė šiuolaikinės lietuvių prozos samprata: apžvalga*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2011.
31. Czesław Miłosz. *Poezijos liudijimas: šešios paskaitos apie mūsų amžiaus skaudulius*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010.
32. Czesław Miłosz. *Ulro žemė*. Vertė Almis Grybauskas. Vilnius: Baltos lankos, 1996.
33. Kęstutis Nastopka. *Lietuvių eilėraščio poetika: XX amžius*. Vilnius: Vaga, 1985.
34. Kęstutis Nastopka. *Žodžiai Alfonsui Nykai-Niliūnui / Kūrybos studijos ir interpretacijos: Alfonsas Nyka-Niliūnas*. Sudarė Saulius Žukas. Vilnius: Baltos lankos, 2000. P. 137–139.
35. Alfonsas Nyka-Niliūnas. *Henriko Radausko grįžimas / Alfonsas Nyka-Niliūnas. Temos ir variacijos: literatūra, kritika, polemika*. Vilnius: Baltos lankos, 1996. P. 226–235.

36. Virginija Paplauskienė. *Alfonso Nykos-Niliūno bendradarbiavimas literatūrinėje spaudoje Vokietijoje / Alfonsas Nyka-Niliūnas: poetas ir jo pasaulis. Kūrybos tyrinėjimai ir archyvinė medžiaga*. Sudarė Manfredas Žvirgždas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010. P. 141–156.
37. *Poetika ir semiotika: S. Žuko pokalbis su A. J. Greimu / Algirdas Julius Greimas. Iš arti ir iš toli: literatūra, kultūra, grožis*. Vilnius: Vaga, 1991. P. 81–87.
38. Dalia Satkauskytė. *Lietuvių poezijos kalbinė savimonė: raidos tendencijos*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996.
39. Bronys Savukynas. *Poetinė kalba ir kalbos norma // Pergalė*, 1977. Nr. 4. P. 151–157.
40. Viktorija Skrupskelytė. *Alfonsas Nyka-Niliūnas / Kūrybos studijos ir interpretacijos: Alfonsas Nyka-Niliūnas*. Sudarė Saulius Žukas. Vilnius: Baltos lankos, 2000. P. 49–68.
41. Rimvydas Šilbajoris. *Filosofinių dimensijų poezija // Aidai*, 1985. Nr. 5. P. 292–301.
42. Rimvydas Šilbajoris. *Poezijos skaitymai*. Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 2004.
43. Fridrichas Schlegelis. *Pokalbis apie poeziją / Poetika ir literatūros estetika*. Sudarė Vanda Zaborskaitė. Vilnius: Vaga, 1978. P. 266–270.
44. Virginija Šlekienė. *Būties ir kultūros refleksija Alfonso Nykos-Niliūno dienoraščiuose // Teksto slėpiniai*. Vilnius. Nr. 14, 2011. P. 94–105.
45. Giedrė Šmitienė. *Kalbėti kūnu: fenomenologinė Alfonso Nykos-Niliūno kūrybos studija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007.
46. Rita Tūtlytė. *Išliekanti lyrika: XX amžiaus lietuvių poezijos vidinių struktūrų kaita*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2006.
47. Asta Vaškeliienė. *Poezijos ir jos žanrų samprata XVIII amžiaus poetikose ir retorikose: Filipo Nereuszo Golanskio poetikos tradiciškumas ir modernumas / Senoji Lietuvos literatūra. Istorijos rašymo horizontai: straipsnių rinkinys*. Knyga 18. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005. P. 225–251.
48. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 18. Mokslinės redakcinės tarybos pirmininkas Juozas Tumelis. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010.
49. Saulius Žukas. *Literatūros kritika: atranka ir vertinimai / Alfonsas Nyka-Niliūnas. Temos ir variacijos: literatūra, kritika, polemika*. Vilnius: Baltos lankos, 1996. P. ix–xvii.
50. Albinas Žukauskas. *Kas ta poezija? Kam ji? / Poezijos pavasaris: almanachas*. Vilnius: Vaga, 1971. P. 29–32.

VIII. ANOTACIJA

Mindaugas Malcevičius, *Poezijos refleksija Alfonso Nykos-Niliūno dienoraščiuose. Magistro darbas*, vadovas doc. dr. Vigmantas Butkus, Šiaulių universitetas, Literatūros istorijos ir teorijos katedra, 2012, 66 p.

Mindaugas Malcevičius, *Poetry Reflection in Alfonsas Nyka-Niliūnas Diaries. Master Thesis*, academic adviser Assoc. Prof. Dr. Vigmantas Butkus, Šiauliai University, Department of History and Theory of Literature, 2012, 66 p.

PUBLIKACIJOS IR PRANEŠIMAI MAGISTRO DARBO TEMA:

Konferencijose skaityti pranešimai

Mindaugas Malcevičius. *Poezijos refleksija Alfonso Nykos-Niliūno dienoraščiuose: poezijos apibrėžtys*. XVI bakalaurantų ir magistrantų mokslo darbų konferencija „Studentų darbai-2012“, skirta Mykolo Biržiškos 130-osioms gimimo metinėms. ŠU Humanitarinis fakultetas, 2012 m. balandžio 12 d., Šiauliai.

Mindaugas Malcevičius. *Poezijos refleksija Alfonso Nykos-Niliūno dienoraščiuose: poezijos ap(s)ibrėžtys ir vertinimo kriterijai*. XVI respublikinė studentų lituanistų konferencija „Laimei, Maironis“. VU Filologijos fakultetas, 2012 m. gegužės 10–11 d., Vilnius.

SMD tezės

Mindaugas Malcevičius. *Poezijos refleksija Alfonso Nykos-Niliūno dienoraščiuose: poezijos apibrėžtys / Studentų darbai – 2012: XVI bakalaurų ir magistrantų mokslo darbų konferencija, skirta Mykolo Biržiškos 130-osios gimimo metinėms*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2012, p. 106–108.